



NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE

Kiemelt közlemények

NÉMETH GÁBOR: *Az ENSZ-békefenntartáshoz kapcsolódó információszerző/hírszerző tevékenység kialakulása, fejlődése és kihívások*

BÁCS ZOLTÁN: *A terrorizmus egyes latin-amerikai ideológiai támaszai*

JÓZSEF MEZEI: *The Appearance of Awareness Related to Counter Intelligence in the Home Affairs Review in the Early 1960s*

9. évf. (2021)
1. szám

ISSN 2064-3756 (elektronikus)



LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Impresszum

Nemzetbiztonsági Szemle

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének elektronikus (online) megjelenésű tudományos folyóirata

HU ISSN 2064-3756 (online)

A szerkesztőbizottság elnöke

Dr. habil. Boda József, NKE

A szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Béres János

Dr. Botz László

Dr. habil. Dobák Imre

Dr. Philipp Fluri, Svájc

Dr. Hazai Lászlóné

Dr. Kobilka István

Dr. Kovács Zoltán András

Dr. Ludek Michalék, Csehország

Prof. Dr. Padányi József

Dr. Regényi Kund Miklós

Prof. Dr. Resperger István

Prof. Dr. Szakály Sándor

Dr. Takács Tibor

Dr. Vida Csaba

Főszerkesztő

Dr. habil. Dobák Imre, NKE

Szerkesztőség

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet

Szerkesztő: Dr. Deák József

Szerkesztőségi titkár: Mezei József

Internetes elérhetőség: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz>

Kiadó

Nemzeti Közszolgálati Egyetem | Ludovika Egyetemi Kiadó Iroda

Kapcsolat: www.ludovika.hu; kiadvanyok@uni-nke.hu

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

A kiadásért felel: Koltay András rektor

Olvasószerkesztők: Resofszki Ágnes, Gergely Zsuzsánna, Tar Krisztina

Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Nyomdai előkészítés és munkák:

Nemzeti Közszolgálati Egyetem



Tartalom

József Mezei

The Appearance of Awareness Related to Counter Intelligence
in the *Home Affairs Review* in the Early 1960s. 3

Bács Zoltán

A terrorizmus egyes latin-amerikai ideológiai támaszai. 16

Németh Gábor

Az ENSZ-békefenntartáshoz kapcsolódó információszerző/hírszerző
tevékenység kialakulása, fejlődése és kihívások 41

Péter Török

A Brief Overview of Digital Military Systems Used in the Armies
of NATO Member Countries. 56

József Mezei¹

The Appearance of Awareness Related to Counter Intelligence in the *Home Affairs Review* in the Early 1960s

A kémelhárító tevékenységgel kapcsolatos tudatosító tevékenység megjelenése a Belügyi Szemlében az 1960-as évek elején

In the early 1960s, there were several events in the world and in Hungary that posed a decisive impact on the work of state security, including the field of counter intelligence. Political shifts in the socialist countries that began in the second half of the 1950s, including a confrontation with the former Stalinist system, the need to win over society in detecting crime, and the necessary broadening of relations between the two opposing blocs, all affected state security; also the reorganisation of the Ministry of the Interior (BM) in 1962, but also the rethinking of the professional journal of the Ministry of the Interior (Police Review) and its launch as the Home Affairs Review in 1963. The purpose of the present writing is to overview how those changes appeared in the articles of the Home Affairs Review with regard to one of the main areas of state security, the counter intelligence.

Keywords: state security, secret service, counter intelligence, awareness, Home Affairs Review

Az 1960-as évek elején több olyan esemény is történt a világban és Magyarországon, amely meghatározó volt a magyar állambiztonsági munka, azon belül is a kémelhárítás szempontjából. A szocialista országokban az 1950-es évek második felében elindult politikai irányváltás, többek között a korábbi, sztálini rendszerrel való szembefordulás, a társadalom megnyerésének igénye a bűncselekmények felderítésében vagy a két szemben álló tömb kapcsolatainak szükségszerű kiszélesedése mind-mind hatással volt az állambiztonság feladatellátására. Szintén idesorolható a Belügyminisztérium

¹ József Mezei is an Assistant Lecturer at the University of Public Service – Mezei József a Nemzeti Közszoigalati Egyetem egyetemi tanársegédje. E-mail: mezei.jozsef@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2625-6317>

(BM) 1962-es átszervezése, de a BM szakmai folyóiratának, a Rendőrségi Szemlének az újragondolása és Belügyi Szemleként történő 1963-as elindulása. Jelen írás célja annak áttekintése, hogy e változások hatásai hogyan jelentkeztek a Belügyi Szemle cikkeiben az állambiztonság egyik meghatározó területét, a kémelhárítási munkát érintően.

Kulcsszavak: állambiztonság, titkosszolgálat, kémelhárítás, biztonságtudatosítás, Belügyi Szemle

1. Introduction

By the 1960s, economic necessity forced European socialist countries to rethink and change their existing relations with the United States of America (USA) and the Western European countries. As a result, economic relations picked up and tourism started to grow dynamically.

In view of the international political situation, it was of paramount importance that in December 1962 the 'Hungarian affair' was removed from the United Nations (UN) agenda, and then in July 1963 the UN Secretary General, U Than, visited Hungary, which also had a positive effect on expanding international relations.

The widening of the existing interfaces between the countries of the two blocs provided an opportunity for the intelligence agencies to develop and increase their activities, and to take advantage of the opportunities created in this way.² According to the Minister of the Interior, János Pap a significant change took place in the activities of foreign intelligence agencies: 'Previously, they tried to organize agencies and networks mainly by traveller agents. Now they are trying to use the outbound and inbound tourist traffic for this purpose.'³

The counter intelligence had to meet the challenges posed by these changes, and the political expectations placed on them.

The issue of intelligence appeared on the political stage several times in Hungary around the 1960s. In September 1958, there was a press conference in the Parliament on the József Karsai's case, who was spying for the Central Intelligence Agency (CIA) of the United States. They also used that press conference to 'protest against U.S. hostile policy, against the broadcasts of Voice of America, and Radio Free Europe'.⁴ In the early 1960s, János Kádár mentioned several times the importance of taking

² P H, 'Polarizáció a nyugaton élő magyarság körében' [Polarisation among Hungarians Living in the West], *Belügyi Szemle* 1, no 10 (1963), 31.

³ László Szabó and János Pap, 'Adalék a rendőrség és a sajtó vitájához: lapjainkról nyilatkozik Pap János a Minisztertanács elnökhelyettese' [Addendum to the Debate between the Police and the Press: János Pap, Deputy Chairman of the Council of Ministers, Comments on our Papers], *Belügyi Szemle* 2, no 3 (1964), 76.

⁴ Csaba Békés and Gusztáv D Kecskés (eds), *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963: tanulmányok, dokumentumok és kronológia* [The Revolution and the 'Hungarian Affair' in the UN, 1956–1963: Essays, Documents and Chronology] (Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2006), 43.

action against spies⁵ and the need to condemn those involved in espionage.⁶ In order to settle relations with the UN, after the 1963 elections, 'the government proposed to the Presidential Council the issuance of a pardon decree'.⁷ In this connection, János Kádár stated that he did not see much possibility of using amnesty⁸ in the case of spies.

János Kádár also expressed his opinion: 'In addition to the first requirement of fidelity and unconditional devotion to the cause of socialism, the other, also indispensable requirement arises with increasing force: the competence, and the requirement of the necessary knowledge'.⁹

One of the practical consequences of this was that the previous professional and scientific journal of the internal affairs, the *Police Review*, was renewed along with the reorganisation of the Ministry of the Interior. The new journal, the *Home Affairs Review*, was considered a unified specialised journal of the Ministry of the Interior. According to the leadership of the Ministry of the Interior, the reason for its creation was that the party leadership 'demands a new style of work, a higher level of political and professional knowledge from the personnel of the Ministry'.¹⁰ Beyond conveying political ideas, the party leadership expected the *Home Affairs Review* 'to fight against outdated views, obscurant practices, faulty methods, and take a party-spirited stance on the introduction of those methods, procedures and modern technical tools in the wide range of home affairs work that are the results of scientific achievements and keep pace with our daily lives'. As expected, such an interface was created that was suitable for conducting professional dialogues and for transferring knowledge and good practices needed to solve certain tasks, regardless of space or time.¹¹

Both the state security organisations¹² and the *Home Affairs Review*¹³ were under direct and close party control. Consequently, the writings published in the *Home Affairs Review* during the period under examination reflect the party's position related to the Ministry of Defence, including state security work, the right orientations, tools and methods.

⁵ István Tímár, 'A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről' [On the Criminal Code of the Hungarian People's Republic], *Rendőrségi Szemle* 10, no 1 (1962), 12.

⁶ Országgyűlési napló [Minutes of Parliament], vol 1, 21 March 1963, 19.

⁷ „Kegyelmet kapnak bizonyos feltételek fennforgása esetén a háborús bűnösök is, a személyi kultusz éveiben a hatalommal visszaélő törvénysértők, az ellenforradalmi cselekményben bűnösök, és olyanok is, akik az elmúlt legutóbbi hat évben követtek el államellenes bűncselekményeket. Kegyelmet nyernek azok is, akik az ország területét engedély nélkül hagyták el.” [Provided that specific conditions are met, war criminals, those who misused power in the circumstances of personality cult, those who are guilty of taking part in the acts of counter-revolution, and those who committed treason in the last six years will be pardoned. Those who left the country without permission will also get pardon]. Országgyűlési napló [Minutes of Parliament], vol 1, 21 March 1963, 25.

⁸ Országgyűlési napló [Minutes of Parliament], vol 1, 21 March 1963, 540.

⁹ János Kádár's statement is from the report at the 8th Congress of the Hungarian Socialist Workers' Party (MSZMP). It was published in each number of the *Home Affairs Review* for two years.

¹⁰ János Pap, 'A „Belügyi Szemle” elé...' [Preface to the *Home Affairs Review*], *Belügyi Szemle* 1, no 1 (1963), 11.

¹¹ Ibid. 12.

¹² István Kobilka, *Nemzetbiztonsági alapismeretek* [Fundamentals of National Security] (Budapest: Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, 2012), 17.

¹³ József Deák, 'A Belügyi Szemle közpolitikai, rendszertelméleti és szerkezeti fejlődése a rendszerváltásig' [Political, Theoretical and Structural Development of the *Home Affairs Review* until the Change of System], *Hadtudományi Szemle* 10, no 2 (2017), 345.

The purpose of this paper is to examine which areas of counter intelligence and at what level considered the leadership of the party and of the Ministry of the Interior necessary to present in the *Home Affairs Review* as a reflection to the situation that had evolved by the early 1960s.

2. The appearance of counter intelligence in the Home Affairs Review

The statutory decree of the Presidential Council of the Hungarian People's Republic, Act No. 4 of 1963 on 'The Exercise of Public Pardon' was signed on 20 March 1963. The law provided that persons inter alia 'who have left the territory of the country since its liberation without permission, public pardon shall be granted'.¹⁴ One of the consequences of the decree, of the related legislation and of the political change behind, was that Hungarians living abroad could travel more easily or possibly repatriate.¹⁵

Among the phenomena accompanying the 'policy of peaceful coexistence',¹⁶ the growth of tourism, together with the amnesty decree, broadened the possibilities of the intelligence agencies of Western countries. Thus, even those who did not sympathise with the system and had previously left the country could be sent to the territory of the Hungarian People's Republic as a representative of a business company, as a tourist, or as a relative. Here, these persons could even engage in intelligence activities (recruitment, contact, data collection). This option had significant advantages over the previous period.¹⁷ The 'peak traffic of international events (fairs, football matches, car races, etc.), the mass entry' also favoured the occasional entries.¹⁸

Moreover, the intelligence services also carried out talent-spotting activities among the growing number of Hungarian tourists¹⁹ and professionals²⁰ traveling to the west. For that task they often employed research agents who had excellent command of Hungarian.²¹ The spotted person became a strong candidate, if he or she had an immediate relative in the west,²² he or she did not sympathise with the

¹⁴ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1963. évi 4. számú törvényerejű rendelete a közkegyelem gyakorlásáról [The Statutory Decree of the Presidential Council of the Hungarian People's Republic, Act No. 4 of 1963 on "The Exercise of Public Pardon"], 1–2.

¹⁵ H, 'Polarizáció', 31.

¹⁶ The 20th Congress of the Soviet Communist Party held on 14–25 February 1956 gave up the theory of inevitable war and declared the possibility of peaceful coexistence with the capitalist world.

¹⁷ Gábor Gidáli, 'A hazlátogatás lehetőségével visszaélők néhány problémája és a BM szervek feladatai' [Some of the Problems of Those Who Abuse the Opportunity to Visit Home and the Tasks of Home Affairs Bodies], *Belügyi Szemle* 4, no 4 (1966), 18.

¹⁸ Zs O, 'A kémügynök nyugatnémet turista' [The West German Tourist Spy], *Belügyi Szemle* 2, no 7 (1964), 102.

¹⁹ F K, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet” fedőnevű ügynöke' [The Agent of the Bundes Nachrichtendienst under the Cover Name "Tibet"], *Belügyi Szemle* 2, no 8 (1964), 85.

²⁰ I T and L R, 'Az amerikai hírszerzés „Horváth János” fedőnevű ügynöke' [The Agent of the American Intelligence under the Cover Name "János Horváth"], *Belügyi Szemle* 2, no 10 (1964), 75.

²¹ K, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet” fedőnevű ügynöke', 85.

²² Ibid. 85.

system and was willing to take active actions against it, or possibly he or she used to be an employee or collaborator²³ of an intelligence organisation before the war.

The territory of non-socialist European countries²⁴ was an ideal platform for the recruitment of these individuals. There was less risk to accomplish the testing, the recruitment and the training of the candidates and there was no need to fear counter intelligence agencies.

Risks associated with the growth of tourism affected also other socialist countries. According to an article in the 14th issue of *Pogranichnik* (Borderguard – a journal) in 1965, the U.S. and the FRG were engaged in significant intelligence activities in the Soviet Union, using the expanded economic relations and tourism. Tourists, scientists and students were involved in their activities. They saw scientific congresses, exhibitions and study scholarships as opportunities. In addition to the information gathering on military, politics, economy and recruiting, they were disseminating materials promoting the Western way of life and criticising the communist ideology.²⁵

With the boom in tourism, changes took place also in the field of alien administration/immigration work. According to the professional opinion, in case of such a large number of entrants, ‘... it is already impossible ... and unnecessary, to control all the citizens entering or transiting the country, coming from a capitalist country’. The solution was found in increasing the efficiency of filtering and detecting.²⁶ In order to facilitate the controlling activity, foreigners were allowed to stay in the country only with a permit. In case of a short term stay, their visa inside their passports served as a permit. This permit was issued by the National Central Authority for Controlling Aliens which also could prolong the permit. Foreign nationals had to check in within 24 hours of entering at the district or city police stations. The Police and district officials were obliged to oversee whether the check-ins had taken place.²⁷

The fact that the citizens who emigrated during the 1956 revolution and in the subsequent period were interviewed by the staff of Western intelligence organisations in the refugee camps in order to obtain relevant military, political and economic information, as well as to spot the potential candidates for intelligence activity, had significant impact on counter intelligence activity.²⁸ This partial-information obtained that way was used for the completion and correction of available data on the country and for carrying out certain intelligence operations.²⁹ It happened that contacts and working relationships were established among the emigrant Hungarians, who later also took part in the recruitment of Hungarian citizens.³⁰

²³ Ibid. 86.

²⁴ T and R, ‘Az amerikai hírszerzés „Horváth János” fedőnevű ügynöke’, 76.

²⁵ E Pincsuokov, ‘Turistáknak álcázott kémek: nemkívánatos vendégek: kivonatos közlés a „Pogranichnik” 1965. évi 14. számából’ [Spies Disguised as Tourists: Unwanted Guests: Extract from Issue 14 of 1965 of “Pogranichnik”], *Belügyi Szemle* 4, no 5 (1966), 120–124.

²⁶ János Bozsik, ‘A BM idegenrendészeti munkájának néhány problémája’ [Some Problems of Immigration Work at the Ministry of the Interior], *Belügyi Szemle* 4, no 5 (1966), 18.

²⁷ Ibid. 19.

²⁸ O, ‘A kémügynök nyugatnémet turista’, 97.

²⁹ Ibid. 98.

³⁰ Károly Józsa, ‘Egy nyugatnémet kémügynök ügye’ [The Case of a West German Spy], *Belügyi Szemle* 2, no 12 (1964), 81.

Several case studies were presented during the examined period in the *Review*, as part of which several essential elements of intelligence activities were also presented. With regard to the future collaboration, the first step in establishing the relationship with the agent was to map his basic circumstances, which also included the person's 'lifestyle, political attitude, family circumstances, financial situation, and personal characteristics'. Hungarian tourists could spend only a limited period of time abroad, so there was limited time for establishing the relationship of trust, necessary to establish relationship with the agent. For this reason, the solution could be several, short time personal meetings. During the concrete invitation for the collaboration, the glorification of personal abilities, the trivialisation of the tasks and the work necessary to be performed, and emphasising the almost complete impossibility of being discovered were always part of the conversation.³¹ Sometimes, if the person did not agree, later someone else contacted him and tried to convince him to cooperate with the intelligence organisation.³² In some cases, the recruitment was done not on behalf of the particular intelligence agency, but for an international organisation to persuade the person more easily for the intelligence work.³³ When the agent was recruited, he signed the statement of cooperation and the acknowledgment of receipt of the amount of money transferred for the cooperation,³⁴ and he received his cover name.³⁵

The following training of the agent included the information on agent handling, information on contacting, as well as the intelligence/information requirement. In most cases, the training included both theoretical and practical parts. Western intelligence agencies wanted to gain information through agents mostly about military objects and military equipment.³⁶ In addition, it was often a task to identify individuals who could have been employed as agents.³⁷ If the agent was debriefed personally, his reliability was also checked by using a polygraph/lie detector.³⁸

For agent handling, the method of impersonal contact was used primarily due to the circumstances during this period. Therefore, the recruited agents had to be trained at the first meeting for at least one way of communication. One of the most commonly used practice for transmitting information to one and other were the encrypted,³⁹ encoded⁴⁰ letters. To do this, the agent had to be taught to use the needed chemical in order to retrieve the letters written,⁴¹ to encrypt and to structure the report,⁴² which also included security features. The letters were sent by the agent

³¹ K, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet“ fedőnevű ügynöke', 86.

³² Ibid. 86.

³³ O, 'A kémügynök nyugatnémet turista', 99.

³⁴ Ibid. 101.

³⁵ K, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet“ fedőnevű ügynöke', 86.

³⁶ Ernő Bán, *Kémek – hazárulók* [Spies – Traitors] (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1966), 24.

³⁷ K, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet“ fedőnevű ügynöke', 86.

³⁸ O, 'A kémügynök nyugatnémet turista', 101.

³⁹ They used a certain chemical to make the written text invisible on the paper and then a cover text was written over in normal ink.

⁴⁰ Encoding a text by changing the letters into numbers.

⁴¹ O, 'A kémügynök nyugatnémet turista', 99.

⁴² K, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet“ fedőnevű ügynöke', 86.

under a cover name to a pre-arranged foreign address.⁴³ This method was also used for agent handling, but there were also encrypted messages sent by the intelligence agencies to their agents at a predetermined wavelength and at certain time, which the agent could listen to on his regular radio. However, in some cases, there was a need for personal meeting. In order to be able to use it in all circumstances, they agreed in advance during the training on what password (“Schneider”) and/or what sign-object would use the person visiting the agent in order to identify himself. (That sign-object could be a photo,⁴⁴ a pocket knife scratched in a particular place, or even a black woodpecker decorated with silver.⁴⁵) Of course, the agent had to have the same sign-object.

Regarding the case studies published in the *Review*, it is worth noting that the authors of those articles provided details from the investigation in their writings: ‘The box of matches has arrived, we are now evaluating it. In the future, we will communicate by encrypted letters. Reduce your reports to 2–3 a year, we will send only one or two letters.’⁴⁶ (Note: Response from the U.S. intelligence agency to its Hungarian agent, who sent the photocopies of the secret minutes of the spring meeting 1959 COMECON (Council for Mutual Economic Aid) in a matchbox to a safe address.) Another: ‘...Materials exposed to the intelligence agency, I did not have to get them from elsewhere, these materials were in my possession in the office, they belonged to my field of work. I do not want to bring up the shortcomings of the Ministry’s secret case management in my defence, but I had no difficulty in sending those materials – listed in the previous protocol – abroad, because no one would ever look for them, they had no registration...’⁴⁷

Occasionally, the perpetrator’s personality was presented and evaluated in the publication, the authors summarised the causes and the circumstances of the crime that made the perpetration possible.⁴⁸ By making the publication interesting, they also helped the *Review* to achieve the goal of disseminating professional knowledge to the BM (Ministry of the Interior) staff. Taking into account the extremely short period (one or two years) between the case and the publication, it required the permission of the senior professional management and political permission, due to the close relationship between the state party and the state security body.

The case studies published in the *Home Affairs Review* often provided very detailed information on the intelligence in a given case, but – in protection of the tools and methods – the way in which the case was detected, generally was not mentioned.

Perhaps the multiplication of tasks provided an incentive for the possibility of applying prevention in relation to crimes against the state.

The Act on the Code of Criminal Procedure,⁴⁹ Article 13 adopted in 1962, made the signalisation mandatory for the investigating authorities during criminal proceedings,

⁴³ T and R, ‘Az amerikai hírszerzés „Horváth János” fedőnevű ügynöke’, 78.

⁴⁴ O, ‘A kémügynök nyugatnémet turista’, 99.

⁴⁵ T and R, ‘Az amerikai hírszerzés „Horváth János” fedőnevű ügynöke’, 77.

⁴⁶ Ibid. 80.

⁴⁷ Józsa, ‘Egy nyugatnémet kémügynök ügye’, 83.

⁴⁸ Ibid. 85.

⁴⁹ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról [The 8th Decree on the Criminal Procedure of 1962].

at the same time obliged the notified bodies to provide information within a period of 30 days, in which they had to notify the criminal authority of their adopted preventive measures. In this context, it was suggested that in case of espionage, it would be worthwhile to examine the possibility of signalisation. In the course of proceedings when intelligence activity was detected and proved, state security personnel identified numerous circumstances that made possible the illegal acquirement of a state secret. It is easy to understand that the professional assessment was correct according to which providing information to the organisation in question could have significantly reduced the occurrence of further illegal activities.⁵⁰ In addition to that, the idea of out-of-court signalisation was raised, which on the other hand raised a number of legal issues. The idea of signalisation within the criminal proceedings, would have provided the possibility of sharing relevant information on the certain crime with the personnel of the organisation concerned.⁵¹ The latter also served the current need of politics, for the sake of winning the society which must be get involved as much as possible in the detection and prevention of crime.

The *Home Affairs Review* itself also had such a preventive role, as the entire home affairs personnel gained basic knowledge about the espionage, its actors and forms through articles dealing with the field of counter intelligence. Thus, even the traffic policeman could provide information – such as the appearance of a car with a foreign license plate in the vicinity of an object of state security relevance – that could help to detect a case and prevent such acts. The idea of prevention was also served by the fact that lectures were held on counter intelligence⁵² at the law enforcement facilities, and to students (future detectives, political investigators) in the vocational schools of the Ministry of the Interior who studied the history of intelligence as a part of legal studies and as a part of their ideology education.⁵³

In addition to the U.S. intelligence services, the Gehlen organisation in the Federal Republic of Germany and its successor, the Federal Intelligence Service (Bundesnachrichtendienst – BND), were the main challenges for the counter intelligence during the examined period.⁵⁴ Certainly for this reason, the knowledge about these intelligence organisations that deserve attention in terms of counter intelligence also appeared on the pages of the *Review*. With regard to the BND, its responsibilities included intelligence, analysis and information, and also the implementation of ‘subversive activities’. It had its own counter intelligence organisation, which was of paramount importance in case another intelligence agency wanted to establish an intelligence position in the BND. The BND relied on German communities living abroad, as well as non-governmental organisations that provided adequate opportunities and coverage to carry out intelligence activities, such as the network of Research

⁵⁰ Dezsőné Pásztor, ‘Az állam elleni bűncselekmények megelőzésének néhány kérdése’ [Some Questions of the Prevention of Crimes against the State], *Belügyi Szemle* 2, no 12 (1964), 25.

⁵¹ The Constitution Protection Office of Hungary, which accomplishes the tasks of Counter Intelligence, started its Awareness Program almost 60 years later, in 2011.

⁵² Béla Vincze, ‘A parancsnokok közéleti tevékenységéről’, [About the Public Life of Commanders], *Belügyi Szemle* 1, no 1 (1963), 18.

⁵³ János Winkler, ‘Világnézetű nevelés a belügyi iskolákon’ [Ideological Education in the Schools of the Ministry of the Interior], *Belügyi Szemle* 4, no 3 (1966), 10.

⁵⁴ K, ‘A Bundes Nachrichtendienst „Tibet” fedőnevű ügynöke’, 85.

Institutes on the East.⁵⁵ The CIA was also presented, based on an evaluation written of a book, a reminiscent of an ‘advertising brochures’ in terms of content, by *The Profession of Reconnaissance* former CIA chief Allen Dulles. The responsibilities of the CIA included ‘espionage, subversion, coups, and political assassinations, defamatory and incentive propaganda’.⁵⁶ The main targets of its intelligence activities were the Soviet Union and socialist countries. As regards the Soviet Union, the primary intelligence requirement was information on the Army: ‘We need to know as much as possible about their forces and plans, their military technology, and especially their depots, nuclear bombs, planes and other means of the attack force...’ The tools and methods of the CIA included: ‘...bribery, extortion, lying and slander, eavesdropping on conversations, stealing documents; interception or screening of letters, cryptographic methods...’ Overall, the writing criticised the organisation for its almost unlimited power and for its activities threatening peace. He pointed out that some American politicians had also said that the CIA was acting as an ‘invisible government’.⁵⁷ The author closed the line with a cynical remark, that in the time of Allan Dulles, the abbreviation CIA was interpreted as ‘caught in the action’.⁵⁸ No publications based on information on foreign intelligence agencies were published during the period under examination. The broadening of the horizons of the BM personnel in this field was realised indirectly through knowledge taken from foreign journals, and within the framework of case studies published in the section *Lapszemle* (Press Review). It is easy to understand why the publishing of our own knowledge could have significantly reduced the effectiveness of the counter activity.

Besides classical intelligence, the disruptive policy pursued by the West also strengthened. The aim of this was to increase social dissatisfaction with the government and the state party in the socialist countries and to strengthen the contradiction between the socialist countries.⁵⁹ In order to achieve this goal, psychological warfare centres were used such as the Radio Free Europe (SZER);⁶⁰ the CIA was behind it during this period. According to the Home Affairs, it openly ‘instigated’ and called on workers to ‘oppose’ the government’s economic policy measures. These changes also ‘multiplied’ and ‘complicated’ the tasks of state security agencies.⁶¹ As regards the ‘instigation’ crimes within the scope of crimes against the state, the perpetrators listened to the ‘hostile, insulting broadcasts’ of Radio Free Europe (SZER) on several occasions and committed their actions under its influence. They painted inscriptions

⁵⁵ J Mahder, ‘A nyugatnémet felderítő szolgálatról’ [About the West German Reconnaissance Service], *Belügyi Szemle* 2, no 8 (1964), 117–120.

⁵⁶ ‘Allen Dulles emlékirata’ [The Memoirs of Allen Dulles], *Belügyi Szemle* 2, no 11 (1964), 114.

⁵⁷ Ibid. 114.

⁵⁸ Ibid. 117.

⁵⁹ Bedő et al., *Az imperialisták fellázítási taktikája* [Disruptive Tactics of the Imperialists] (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1968).

⁶⁰ István Bekő, ‘Az USA lélektani hadviseléséről’ [About the Psychological Warfare of the USA], *Belügyi Szemle* 1, no 5 (1963), 15.

⁶¹ László Eperjesi, ‘Az MSZMP Központi Bizottsága 1965. november 18–20-i és december 8-i ülésének határozataiból adódó belügyi feladatok’ [The Tasks of Law Enforcement after the 8th Session of the Central Committee of the Hungarian Socialist Workers’ Party], *Belügyi Szemle* 4, no 2 (1966), 9.

on the walls criticising the system,⁶² they made flyers and disseminated them by which they propagated ‘hostile propaganda’.⁶³ As regards the crimes committed by juveniles, the ‘ideological connection with the hostile ideological, disruptive activities of spy and propaganda organisations’ almost always could be established.⁶⁴ On the other hand, the responsibility of parents also arose. They listened to the radio with the young people but ‘did not enlighten them about the hostility and lies they heard’.⁶⁵ An investigation into a group of juveniles revealed information that ‘juveniles, having heard a radio show about spies being “well paid”, were determined to present themselves at intelligence agencies in case they get abroad’.⁶⁶

The first publication in the *Home Affairs Review*, were the thoughts of the Minister of the Interior, János Pap on lawfulness, among the others: ‘We have learned from the mistakes of the past and we are not chasing anyone innocent.’⁶⁷ In connection with this line, it is worth noting that the crimes against the state, including espionage,⁶⁸ stipulated by the new Criminal Code⁶⁹ adopted in 1961, were described and interpreted in a publication in 1962, and in case of significant changes, compared them with those of the previous Act.⁷⁰ The legislation took a step towards prevention and the ‘involvement’ of society in crime prevention as a political goal. It was stated that, on the one hand, a Hungarian citizen recruited by a foreign intelligence service cannot be punished if he/she ‘voluntarily reports to the authority before commencing intelligence and fully discovers his relationship with the intelligence organisation’.⁷¹ On the other hand, if someone becomes aware of preparation for intelligence

⁶² János Kastyák, ‘Feliratos izgatás büntettének nyomozása a helvéciai állami gazdaságban’ [Investigation of Instigation Crime Committed through Inscriptions in a State Farm in Helvécia], *Belügyi Szemle* 1, no 1 (1963), 88.

⁶³ Mihály Kada and Kálmán Hegedűs, ‘Névtelen fenyegető levelek és izgató röpcédulaterjesztők felderítése’ [Detection of Anonymous Letters of Threat and Distributors of Instigating Flyers], *Belügyi Szemle* 1, no 4 (1963), 102.

⁶⁴ Tibor Kása, ‘A fiatalok által elkövetett államellenes bűntettek tapasztalatai’ [The Experience of Crimes against the State Committed by Juveniles], *Belügyi Szemle* 2, no 12 (1964), 70.

⁶⁵ Kastyák, ‘Feliratos izgatás büntettének nyomozása’, 88.

⁶⁶ Kása, ‘A fiatalok által elkövetett államellenes bűntettek tapasztalatai’, 72.

⁶⁷ Pap, ‘A „Belügyi Szemle” elé...’.

⁶⁸ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvének 131. §-a szerint: ‘Aki külföldi kormány, külföldi szervezet vagy ezek megbízottja részére hírszerző tevékenységre ajánlkozik vagy vállalkozik, öt évtől tizenkét évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Aki a Magyar Népköztársaság hátrányára felhasználható adatokat abból a célból szerez meg, gyűjt vagy szolgáltat ki, hogy az adat külföldi kormánynak, külföldi szervezetnek vagy ezek megbízottjának tudomására jusson, tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.’ [By the terms of Article 131 of the Act on the Criminal Code of the Hungarian People’s Republic: ‘Anyone who offers to conduct intelligence activity for a foreign government, foreign organisation, or for the representative of those shall be sentenced from five to twelve years of imprisonment. Anyone who obtains, collects or disseminates data in disadvantage of the Hungarian People’s Republic in order to inform foreign governments, foreign organisations or their representatives, shall be sentenced from ten to fifteen years of imprisonment.’]

⁶⁹ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről [Act No. 5 of 1961 on the Criminal Code of the Hungarian People’s Republic]. Online: www.jogiportal.hu/index.php?id=qko4y25brxtctd8vw&state=19790414&menu=view

⁷⁰ Péter Barna, ‘Állam elleni bűntettek az új Btk-ban’ [Crimes against the State in the New Criminal Code], *Rendőrségi Szemle* 10, no 3 (1962), 222.

⁷¹ 1961. évi V. tv. 131. § (5) [Article 131, (5) of the Act No. V of 1961].

activity and does not inform the authority ‘as soon as he or she can’, he or she shall be sentenced to imprisonment.⁷²

In addition to legality, another important political call of the period was ‘competence’, which was in Kádár’s quote mentioned in the *Home Affairs Review*. In order to achieve that goal, and to achieve the required scientific knowledge in the field of home affairs, it would be useful to ‘scientifically’ process certain cases such as crimes against the state, incitement and conspiracy, related to certain evolutionary stages of ‘people’s democracy’, taking into account the foreign and domestic political events and the essential elements of forensic science. It would help to determine the directions and methods of counter actions against these acts, as well as the preventive activity with the involvement of society.⁷³ Moreover, there was a need to examine the relationship between individual crimes against the public law and the state, as in several cases it was established that persons involved in intelligence cases, also committed currency offenses in connection with their activities.⁷⁴ Besides, the need was formulated to analyse the personality and background of the perpetrators, especially the recidivists, in order to reduce repeated crimes.⁷⁵ The joint commission of a currency crime and espionage⁷⁶ at that time was understandable due to objective circumstances. Western intelligence agencies paid their agents in foreign currency, but Hungarian citizens had a legal obligation to report the currency in their possession.

According to the Interior Minister’s assessment, the society was increasingly supporting state security work by the early 1960s, which was reflected in the agreement to report information indicating crimes⁷⁷ and the agreement to capture intelligence officers.⁷⁸

3. Summary

All in all, it can be said that changes took place in Hungary in the early 1960s that had a significant impact on the counter intelligence tasks carried out by the Hungarian state security agencies. The number of challenges had increased and new types of risks had emerged. As a result of the review of the writings in the *Internal Affairs Review*, it can be established that the Ministry of the Interior tried to present counter intelligence and related areas extensively. In most cases, the writings were not simple statements of facts, but analysis, evaluations and writings that formulated new ideas. Certainly, we cannot ignore the fact that the close party oversight was one of the main features of the period; however, the *Home Affairs Review* tried to fulfil the function for which it was created.

⁷² 1961. évi V. tv. 132. § (1) [Article 132, (1) of the Act No. V of 1961].

⁷³ Tibor Kása, ‘Néhány gondolat „A szocialista kriminológia helyzete és programja” című tanulmányhoz’ [Some Thoughts on the Study of “The Situation and Programs of Socialist Criminology”], *Belügyi Szemle* 4, no 1 (1966), 67.

⁷⁴ Ibid. 68.

⁷⁵ Ibid. 68.

⁷⁶ 1961. évi V. törvény, 131. § [Article 131, of the Act No. V of 1961].

⁷⁷ Pap, ‘A „Belügyi Szemle” elé...’, 9.

⁷⁸ Ibid. 10.

References

1961. évi V. törvény, 131. § [Article 131, of Act No. V of 1961] Online: www.jogiportal.hu/index.php?id=qko4y25brxtctd8vw&state=19790414&menu=view
- A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1963. évi 4. számú törvényerejű rendelete a közkegyelem gyakorlásáról [The Statutory Decree of the Presidential Council of the Hungarian People's Republic, Act No. 4 of 1963 on "The Exercise of Public Pardon"]. Online: <https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/1963.%204tvr.pdf>
- 'Allen Dulles emlékirata' [The Memoirs of Allen Dulles]. *Belügyi Szemle* 2, no 11 (1964), 114–117.
- Bán, Ernő, *Kémek – hazaárulók* [Spies – Traitors]. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1966.
- Bedő, János, Péter Hun, Iván Miklós, Tamás Pálos and András Tardos, *Az imperialisták fellazítási taktikája* [Disruptive Tactics of the Imperialists]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1968.
- Békés, Csaba and Gusztáv D Kecskés (eds), *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963: tanulmányok, dokumentumok és kronológia* [The Revolution and the 'Hungarian Affair' in the UN, 1956–1963: Essays, Documents and Chronology]. Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2006.
- Bekő, István, 'Az USA lélektani hadviseléséről' [About the Psychological Warfare of the USA]. *Belügyi Szemle* 1, no 5 (1963), 14–22.
- Barna, Péter, 'Állam elleni bűntettek az új Btk-ban' [Crimes against the State in the New Criminal Code]. *Rendőrségi Szemle* 10, no 3 (1962), 210–223.
- Bozsik, János, 'A BM idegenrendészeti munkájának néhány problémája' [Some Problems of Immigration Work at the Ministry of the Interior]. *Belügyi Szemle* 4, no 5 (1966), 16–21.
- Deák, József, 'A Belügyi Szemle közpolitikai, rendészetelméleti és szerkezeti fejlődése a rendszerváltásig' [Political, Theoretical and Structural Development of the *Home Affairs Review* until the Change of System]. *Hadtudományi Szemle* 10, no 2 (2017), 339–355.
- Eperjesi, László, 'Az MSZMP Központi Bizottsága 1965. november 18–20-i és december 8-i ülésének határozataiból adódó belügyi feladatok' [The Tasks of Law Enforcement after the 8th Session of the Central Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party]. *Belügyi Szemle* 4, no 2 (1966), 5–10.
- Gidáli, Gábor, 'A hazalátogatás lehetőségével visszaélők néhány problémája és a BM szervek feladatai' [Some of the Problems of Those Who Abuse the Opportunity to Visit Home and the Tasks of Home Affairs Bodies]. *Belügyi Szemle* 4, no 4 (1966), 13–19.
- H, P, 'Polarizáció a nyugaton élő magyarság körében' [Polarisation among Hungarians Living in the West]. *Belügyi Szemle* 1, no 10 (1963), 28–31.
- Józsa, Károly, 'Egy nyugatnémet kémügynök ügye' [The Case of a West German Spy]. *Belügyi Szemle* 2, no 12 (1964), 81–85.
- Kada, Mihály and Kálmán Hegedűs, 'Névtelen fenyegető levelek és izgató röpcédulaterjesztők felderítése' [Detection of Anonymous Letters of Threat and Distributors of Instigating Flyers]. *Belügyi Szemle* 1, no 4 (1963), 102–105.

- Kastyák, János, 'Feliratos izgatás büntettének nyomozása a helvéciai állami gazdaságban' [Investigation of Instigation Crime Committed through Inscriptions in a State Farm in Helvécia]. *Belügyi Szemle* 1, no 1 (1963), 83–89.
- Kása, Tibor, 'A fiatalok által elkövetett államellenes bűntettek tapasztalatai' [The Experience of Crimes against the State Committed by Juveniles]. *Belügyi Szemle* 2, no 12 (1964), 65–73.
- Kása, Tibor, 'Néhány gondolat „A szocialista kriminológia helyzete és programja” című tanulmányhoz' [Some Thoughts on the Study of “The Situation and Programs of Socialist Criminology”]. *Belügyi Szemle* 4, no 1 (1966), 65–69.
- Kobolka, István, *Nemzetbiztonsági alapismeretek* [Fundamentals of National Security]. Budapest: Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, 2012.
- K, F, 'A Bundes Nachrichtendienst „Tibet” fedőnevű ügynöke' [The Agent of the Bundes Nachrichtendienst under the Cover Name “Tibet”]. *Belügyi Szemle* 2, no 8 (1964), 85–88.
- K, T and J A, 'Egy kémügy tanulságai' [Lessons of a Spy Case]. *Belügyi Szemle* 2, no 9 (1964), 99–104.
- Mahder, J, 'A nyugatnémet felderítő szolgálatról' [About the West German Reconnaissance Service]. *Belügyi Szemle* 2, no 8 (1964), 117–120.
- O, Zs, 'A kémügynök nyugatnémet turista' [The West German Tourist Spy]. *Belügyi Szemle* 2, no 7 (1964), 96–102.
- Országgyűlési napló [Minutes of Parliament], vol 1, 21 March 1963. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1963_01/?pg=13&layout=s&query=k%C3%A9m%C3%A9r%C3%A9s
- Pap, János, 'A „Belügyi Szemle” elé...' [Preface to the Home Affairs Review]. *Belügyi Szemle* 1, no 1 (1963), 5–12.
- Pásztor, Dezsőné, 'Az állam elleni bűncselekmények megelőzésének néhány kérdése' [Some Questions of the Prevention of Crimes against the State]. *Belügyi Szemle* 2, no 12 (1964), 24–30.
- Pinčukov, E, 'Turistáknak álcázott kémek: nemkívánatos vendégek: kivonatos közlés a „Pogranicsnik” 1965. évi 14. számából' [Spies Disguised as Tourists: Unwanted Guests: Extract from Issue 14 of 1965 of “Pogranichnik”]. *Belügyi Szemle* 4, no 5 (1966), 120–124.
- Szabó, László and János Pap, 'Adalék a rendőrség és a sajtó vitájához: lapjainkról nyilatkozik Pap János a Minisztertanács elnökhelyettese' [Addendum to the Debate between the Police and the Press: János Pap, Deputy Chairman of the Council of Ministers, Comments on our Papers]. *Belügyi Szemle* 2, no 3 (1964), 72–76.
- T, I and L R, 'Az amerikai hírszerzés „Horváth János” fedőnevű ügynöke' [The Agent of the American Intelligence under the Cover Name “János Horváth”]. *Belügyi Szemle* 2, no 10 (1964), 75–81.
- Tímár, István, 'A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről' [On the Criminal Code of the Hungarian People's Republic]. *Rendőrségi Szemle* 10, no 1 (1962), 12–21.
- Vincze, Béla, 'A parancsnokok közéleti tevékenységéről' [About the Public Life of Commanders]. *Belügyi Szemle* 1, no 1 (1963), 13–20.
- Winkler, János, 'Világnézeti nevelés a belügyi iskolákon' [Ideological Education in the Schools of the Ministry of the Interior]. *Belügyi Szemle* 4, no 3 (1966), 5–14.

Bács Zoltán¹

A terrorizmus egyes latin-amerikai ideológiai támaszai²

Some Ideological Views Supporting Terrorism in Latin America

Latin-Amerikában – a szubkontinens sajátos történelmi helyzete miatt – a terrorizmus ott kialakult formája többfajta ideológiai bázisra is támaszkodik. Egyszerre van benne a spanyol korona ellen vívott függetlenségi harcok hagyománya, az amerikai dominancia és hegemonizmus elleni ellenzenv, a marxista–leninista behatolási kísérletek elutasítása és az ezekre adott sajátos, populista válasz. A szubkontinens társadalmi tudatának formálásában és formálódásában minden korban rendkívüli jelentősége van a Római Katolikus és Apostoli Anyaszentegyháznak.

Kulcsszavak: függetlenség, Amerika-ellenesség, USA katonai doktrínája, marxizmus, leninizmus, populizmus, lázadó egyház

Due to the specific historic situation of Latin America, the terrorism formed and emerged there has different ideological grounds. One can find the traces of the anti-colonial wars for independence against Spain, the antipathy to the American hegemony and dominance, the refusal of the Marxist and Leninist attempts to penetrate onto the subcontinent and the specific populist reactions to all these views. The Roman Catholic and Apostolic Church has always an important role in the formation of the social conscience of Latin America.

Keywords: independence, Anti-Americanism, U.S. military doctrine, Marxism, Leninism, populism, rebel church

¹ Dr. Bács Zoltán a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Terrorrelhárítási Tanszékének szakoktatója. E-mail: bacs.zoltan.gyorgy@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3454-9539>

² A tanulmány alapja a szerző *Terrorizmus és kábítószer-kereskedelem Latin-Amerikában 1980 és 2019 között* című doktori értekezése.

1. Bevezetés

Terrorista vagy szabadságharcos? Forradalmár vagy államellenes összeesküvő? A haladás apostola vagy felforgató? Gerilla vagy útonálló? A klasszikus válasz a kérdésre abból indul ki, hogy honnan nézzük. Ha a fennálló rend szempontjából tekintjük, akkor minden eszme és annak minden képviselője, aki nem pusztán ellenérzéssel viseltet a rend intézményeivel és képviselőivel szemben, de cselekvő módon, parlamenten kívüli eszközökkel igyekszik elérni a rend megváltoztatását, de legalábbis olyan eszméket terjeszt, amelyek célul tűzik a kialakult politikai, társadalmi és gazdasági rend és az annak alapját képező társadalmi viszonyok megváltoztatását: terrorista, felforgató, államellenes összeesküvő. Miért? Mert a fennálló rend saját értékítélete szerint önmaga a haladás letéteményese, az általa képviselt koncepció és az azt megvalósító politika a legcélravezetőbb, a társadalom egészének érdekét maradéktalanul szolgáló fejlődési program. Ennek megfelelően az egész társadalomnak nem lehet más célja, mint ennek az irányvonalnak a követése, megvalósítása, és aki ezt kritizálja vagy elveti és ellene fellép, az az egész társadalommal szemben áll, tehát leküzdendő, felszámolandó, megsemmisítendő. Vészjóslóan ismerős, tipikusan diktatórikus helyzetkép. Antidemokratikus helyzetre – a diktatúrák által általánosan kialakított belső erőviszonyok miatt – klasszikus értelemben vett demokratikus válasz nem adható. A társadalom többsége el van zárva a tényleges politikai – demokratikus – alternatíváktól. Ebben a helyzetben a változás útja az erőszak a fennálló hatalom vezetői és más képviselői, illetve intézményei ellen, vagyis a terrorizmus. Ez a fajta terrorizmus nem feltétlenül forradalmi. Lehetséges, hogy úgynevezett „palotaforradalomról” (lásd még: puccs, államcsíny) van csak szó, amely a politikai, társadalmi és gazdasági rendet nem érinti, hanem pusztán a kormány, a vezetők leváltásával, új vezetési stílus alkalmazásával kívánja a felgyülemlett problémákat megoldani.

Most nézzük a másik oldalról. A fennálló rendszerrel szemben álló, az ellen harcot indító személy vagy csoport nem okvetlenül forradalmár a szó „rendszerelváltó” értelmében, hiszen nem feltétlenül a társadalmi-gazdasági rendet akarja megváltoztatni, hanem esetleg csak a kormányt felváltani egy másikkal. A harc sajátossága, hogy mindig kisebbségi helyzetből indul. Ennek egyenes következménye, hogy a harcot kezdeményezők szempontjából a kormányzat, illetve a rendszer intézményei és képviselői ellen alkalmazott terror mindig igazolt, igazságos, hiszen ők is abban a meggyőződésben élnek, hogy az ő eszméjük testesíti meg a társadalom többsége számára kívánatos jövőt. Értelmezésükben a terror nem pusztán harci taktika, de kommunikációs eszköz is, amely segít újabb csoportok, tömegek meggyőzésében, „öntudatra ébresztésében”, hogy ők is vállalják a küzdelmet. Az ő szemükben a hatalom képviselői a leküzdendő ellenség, és nem ellenfél, ennek minden következményével. De vajon mi a megítélése a hatalom támogatóinak? Ők is megsemmisítendő ellenséges erők, ahogy a diktatúrákban a rendszerellenes mozgalmak támogatói, vagy olyanok, akikkel szemben nincs szükség a terror alkalmazására, ha nem harcolnak az új rend ellen? Vajon mi az, ami a társadalom legszélesebb köreinek érdekeit, a tényleges fejlődést szolgálja? A diktatórikusan szabályozott társadalom, amelyben a diktatúrák lényegéből fakadóan egy kisebbségi érdekcsoport az adott körülmények között elérhető fejlődés kedvezményezettje, vagy a többség számára nagyobb felelősséget és ugyanakkor nagyobb

lehetőségeket is rejtő elitváltás egy azonos társadalmi-gazdasági rendszeren belül, de nem feltétlenül békés úton, hanem inkább – esetleg csak – korlátozott erőszak alkalmazásával? Vajon egy diktatúra elleni terror a hatalom megragadása után nem válik-e szintén diktatúrává, képes-e átnőni egy demokratikus kormányzásba? Vajon fenntartható-e a fennálló társadalmi-gazdasági rend, vagy feltétlenül szükséges-e a forradalmi változás? Vajon minden forradalom, amit az abban részt vevők forradalomnak neveznek, valódi forradalom? Úgy gondolom, ezekre a kérdésekre csak az egyes politikai célokat támogató ideológiák vizsgálata alapján lehet válaszolni. Célszerű tehát a teljesség igénye nélkül megemlíteni a terrorizmus latin-amerikai kialakulására és működésére legnagyobb hatást gyakorló eszmerendszereket.

2. A függetlenségi gondolat

Latin-Amerikában a spanyol, az angol és a portugál koronát képviselő, hivatalos „kormányzati” gyarmatosítók – civil tisztviselők, a gyarmati adminisztráció képviselői, katonák és papok, vagyis a teljes katolikus egyház,³ valamint az általuk foglalkoztatott nem hivatalos fegyveresek – már az őshonos civilizációk meghódításának korai stádiumában, az együttműködést elutasító fejedelmek (a caciquék) hatalmának megtörésével hatékony elnyomó-rendfenntartó és gazdasági „számtartó” rendszert hoztak létre. Az uralkodók és családjaik fizikai megsemmisítése a gyarmati kor hanyatló időszakában, gyakorlatilag a Túpac Amaru II. vezette felkelés után jelent meg. Ez megnehezítette, illetve teljesen ellehetetlenítette valamennyi őshonos kultúra számára az idegen hatalomtól való megszabadulást, a saját önrendelkezés visszaállítását. A leigázottságból, a gyarmati közigazgatás és rendfenntartó-elnyomó rendszer rendkívüli erőszakosságából adódóan a hagyományokhoz való visszanyúlásra, azok újraélesztésére, a korábbi törzsi hierarchia és privilégiumaik helyreállítására nem volt reális esély. Ilyen feltételek között nem merült, nem merülhetett fel a korábbi állapotok irányítási rendszerén való, saját erőforrásokon és képességeken alapuló túllépés igénye sem. A gyarmatokon a gyarmattartók dominanciájának megszilárdulásával a legtöbb, amire vágyhattak, a beszolgáltatási kötelezettségek, az adóterhek csökkentése lehetett, ám ennek sem volt sok esélye.

Ugyan az első nagyobb felkelés a gyarmatosítók és intézményeik ellen csak 1780-ban tört ki a perui alkirályságban, az ezt megelőző két és fél évszázad sem telt nyugodtan. Az Andok-térség mint a szubkontinens meghódításának, a feltételezett, majd megtalált arany megszerzésének legfontosabb iránya alapvető jelentőségű volt a hódítók szempontjából, ezért a gyarmatosítás valamennyi technikai módszere, az erőszak, a kifosztás és a hittérítés itt koncentráltan jelentkezett, annak minden következményével együtt. A területet kizárólag a spanyolok uralták, míg a térség más részein a portugál, a brit, a holland és a francia korona is jelen volt. A 18. század végi, a II. Túpac Amaru által vezetett megmozdulások központi gondolata az identitás

³ Az anglikán egyháznak a gyarmatosításban és a gyarmatbirodalom fenntartásában játszott szerepéről lásd részletesen Rowan Strong: *Anglicanism and the British Empire, c. 1700–1850*. Oxford, Oxford University Press, 2007.

és ezzel az indián elit megerősítése és a gazdasági terhek, a beszolgáltatások és adók csökkentése, a társadalmi, spirituális, vallási alávetettség visszafordítása volt.⁴

II. Túpac Amaru kezdeményezése, hírneve a 20. századi latin-amerikai terrorista-szervezetek között merül fel majd újra, amikor az 1960–70-es években Uruguayban Raúl Sendic és José Mujica vezetésével létrejön a *Movimiento de la Liberación Nacional – Tupamaros* (MLN-T), illetve Peruban az 1980-as évek elején megalakul a *Movimiento Revolucionario Túpac Amaru* (MRTA).

Ha végignézzük a II. Túpac Amaru vezette felkelés után 30 évvel, 1810-től kibontakozott függetlenségi háborúk és az azt követő 200 év meghatározó eszméit, néhány érdekes felfedezést tehetünk. Folyamatosan, gyakorlatilag töretlenül jelen van a függetlenség elérésének célja, először a spanyol koronától, majd az Amerikai Egyesült Államoktól, miközben az egyes gyarmatok harcainak eredményeképpen függetlenné váló, egyre inkább nemzetállami jelleget öltő országok eljutnak a bolívari kontinentalizmus eszméjétől a nemzetállami elkülönülésig.⁵ Így válik érthetővé, hogy egy kontinensen belül hogy lehet négy kiemelkedő hadvezér – Simón Bolívar, José Artigas, Bernardo O’Higgins és José de San Martín –, akiket egyaránt a „Felszabadító” néven emlegetnek; Venezuelában, Uruguayban, Chilében és Argentínában.

3. Az Amerika-ellenesség mint ideológiai alap

A nemzetállamok megjelenése természetes módon, az eltérő fejlettségi szint, természeti adottságok, társadalmi összetétel és a függetlenségi háborúk öröksége miatt is együtt jár az egymás közötti rivalizálással, a regionális vagy kontinentális vezető szerepért folyó küzdelemmel. Az Amerikai Egyesült Államok 1823-ban meghirdette a Monroe-doktrínát, majd valamivel több mint két évtizeddel később az USA megvívta első területszerző háborúját Mexikó ellen.⁶ Ebben az 1846 és 1848 közötti

⁴ Anderle Ádám: *Vihar a Sierrában*. Budapest, Gondolat, 1981. 95–127. Túpac Amaru remélte, hogy a hódítók önként elhagyják a korábbi inka birodalom és az újjászületés utolsó reményét megtestesítő Vilcabamba területét. Ezek a remények II. Túpac Amaru 1781-es kivégzésével, majd a bennszülött elit fizikai megsemmisítésével foszlottak végleg szerte.

II. Túpac Amaru volt az első, aki ugyan még nem vitte végig a gyarmatosítók elleni harcot, ám megteremtette a nemzetté váláshoz szükséges széles körű, majdnem teljes társadalmi összefogás alapjait. Az, hogy a gyarmatokon élők érdekében felvállalta a fegyveres harcot a monarchia ellen, illetve saját magát tette meg politikai és katonai vezetőnek, továbbá az alkirályság területén élő valamennyi csoport és réteg érdekeit képviselte, ideértve a néger rabszolgákat is, azt jelenti, hogy a gyarmattartóktól való függetlenség eszméje, ami hamarosan antikolonializmusként is ismertté válik, már gyökeret vert a területen.

⁵ A függetlenedési folyamatról részletesen lásd Domingo Lilón et alii: *Latin-Amerika, 1750–1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan, 2013, továbbá a 2010-ben Szegeden rendezett tudományos konferencia anyagaiból készült Anderle Ádám (szerk.): *Latin-Amerika: A függetlenség útjai. Bicentenario, 1810–2010*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2012, benne többek között Jancsó Katalin: *Indiánkérdés a független Latin-Amerikában*. 31–44.; Pólyi Csaba: *A függetlenedés brazil útja: okok és következmények*. 67–76.; Szilágyi Ágnes Judit: *Változatok a függetlenségre: Argentína, Paraguay, Brazília, Uruguay*. 77–86. és Horváth Gyula: *Függetlenség Mexikóban és Brazíliában*. 87–98. című tanulmányait.

⁶ Az sem mellékes, hogy a Monroe-doktrína létrejöttének oka abban a korban, amikor azt James Monroe elnök a Kongresszushoz intézett éves üzenetében, 1823. december 2-án meghirdette, még nem az Amerikai Egyesült Államok területszerző és befolyásnövelő politikája volt, hanem az a félelem, amiben az USA-val osztozott Nagy-Britannia is, nevezetesen, hogy a korábbi gyarmatosító országok, de különösen Spanyolország,

háborúban szerezte meg Utah, Új-Mexikó és Kalifornia területét, mintegy 2 millió km²-t.⁷ Az a tény, hogy a Monroe-doktrína vagy Monroe-elv az Amerikai Egyesült Államok külpolitikai stratégiájának alapelvevé vált, és az is maradt, némi változással a mai napig, vagyis már majd' 200 éve, alapvetően meghatározta a szubkontinens különböző társadalmi csoportjaiban megjelenő mozgalmak célját, jellegét, illetve eszközeit és módszereiket.

Sajátos szerepet játszik az Amerika-ellenes beállítottság alakulásában III. Napóleon francia uralkodó agressziója és Mexikó elleni háborúja 1862 és 1867 között, amivel a mexikói trónra segítette Miksát, Ferenc József öccsét. Ugyan a Monroe-elv alapján az Amerikai Egyesült Államok jogot formálhatott volna a katonai beavatkozásra, formailag az európai hatalmak gyarmatosítási kísérletének visszaverésére, de az éppen zajló polgárháború (1861–1865) nem tette lehetővé a tényleges beavatkozást. Amikor az osztrák–porosz háború miatt 1867 elején III. Napóleon hirtelen kivonta seregeit Mexikóból, Miksa és a császárság sorsa megpecsételődött. A majdnem kétszeres számbeli fölénybe került, Juárez elnök vezette mexikói csapatok Querétaronál legyőzték Miksa csapatait, foglyul ejtve őt és tábornokait. Az, hogy a mexikói csapatok külföldi segítség nélkül képesek voltak történelmi győzelmet aratni, rendkívüli módon megerősítette a mexikóiak önbizalmát és USA-ellenességét.

A 19. század első harmadában a Latin-Amerikán végigsöprő függetlenségi harcok még nem érintették Kuba gyarmati helyzetét. 1892. április 10-én a kubai politikus és író, José Martí, New Yorkban bejelentette Kuba Forradalmi Pártjának (*Partido Revolucionario de Cuba*) megalakulását, azzal a céllal, hogy fegyveres harc útján kivívja a spanyolokkal szemben a sziget függetlenségét. A 2017-es évforduló alkalmából a *Público* spanyol hírportál ezt írta:

„Fő célja Kuba függetlenségének elérése volt, de határozottan síkra szállt egész Latin-Amerika tényleges függetlenségéért, az Amerikai Egyesült Államok hatalmi vágyainak megfékezéséért. Martí figyelmeztetett, hogy nem olyan köztársaságot akar létrehozni, amelyben az emberek gazdagsága lenne jogaik alapja, ahol több joggal rendelkezne az, akinek nagyobb vagyona van.”⁸

A fegyveres harc 1895-ben kezdődött. A küzdelemben 1898-ban beavatkozott az Amerikai Egyesült Államok is, amikor formálisan az amerikai állampolgárok védelme érdekében a Havannai öbölbe küldte a USS Maine csatahajót. A fedélzeten bekövetkezett robbanás ürügyet szolgáltatott a hadüzenetre. Az USA fegyveres erői a Fülöp-szigetektől kezdve

illetve a feltörekvő Oroszország megpróbálhatják az éppen hogy felszabadult spanyol gyarmatokat a saját uralmuk alá hajtani.

⁷ Texas területe már 1835-ben kikiáltotta függetlenségét, és az 1836-os velascói szerződések után szuverén köztársasággá alakult. Kilenc évvel később, 1845-ben pedig az Amerikai Egyesült Államok tagállamai közé fogadta Texast. Texas Mexikótól való elszakadásáról részlesen lásd Kökény Andrea: *The Relations between the Texas Republic and Mexico: The Santa Fe Expedition. Acta Hispanica – Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae Acta Hispanica Supplementum*, II. (2020), 15–24.; Kökény Andrea: *Diplomáciai siker vagy a „sorstól rendelt küldetés”? Texas és Oregon csatlakozása az Amerikai Egyesült Államokhoz. In Horváth Emőke – Lehoczki Bernadett (szerk.): Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok: Amerika a XIX–XXI. században*. Budapest, L'Harmattan, 2019. 77–92.

⁸ 125 años de la fundación del Partido Revolucionario Cubano. *Público*, 2017.

Guam szigetén át Kubáig minden ütközetben legyőzték a spanyolokat, és Kubában is kiragadták a remélt győzelmet a kubaiak kezéből. A Puerto Ricó-i békeszerződésben így vesztette el utolsó gyarmatait Spanyolország, és így lépett a helyébe az Amerikai Egyesült Államok.⁹ Kubában amerikai kontingens maradt, amelynek jelenlétét az 1901-ben elfogadott úgynevezett „Platt-módosítás”, vagy „Platt-cikkely”, illetve az azt szóról szóra átvevő 1901. decemberi Kubai Alkotmány törvényesítette. Martí pártjának jelentősége abban áll, hogy először jön vele létre olyan politikai szervezet, amely kifejezetten a fegyveres harc vezetését, a szigetország fegyveres felszabadítását és forradalmi átalakítását tűzte ki céljául. Megjegyzendő, hogy az 1959-ben győztes, Fidel Castro vezette kubai forradalom után létrejött, folyamatosan egyre inkább és egyre erősebben szovjet befolyás alatt álló rendszer, követve a permanens forradalom lenini eszméjét,¹⁰ a fegyveres, felszabadító harcban játszott élcsapat José Martí örökségeként dogmatizált szerepét hosszú ideig fenntartotta, sőt továbbfejlesztette.

Castro olvasatában a permanens forradalom nem a demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való folyamatos átmenetet jelentette, hanem a szocialista forradalom más, az „amerikai imperializmus által elnyomott”, latin-amerikai és afrikai, elsősorban mezőgazdasági jellegű országokba való exportját, ahogy ezt Bolívia, Grenada, Kongó és Angola példája is mutatta. A kubai értelmezésben a forradalom exportja már az 1960-as években összefonódott az épp kialakulófélben lévő terror-szervezetek, latin-amerikai és közel-keleti „felszabadítási mozgalmak” támogatásával, illetve a gerilla-hadviselés mint az aszimmetrikus hadviselés formájának propagálásával, elősegítésével.¹¹

„Az aszimmetrikus hadviselés az aszimmetrikus kihívásokhoz kapcsolható tevékenység, amikor a végrehajtók – esetenként saját életüket sem kímélve – hajtanak végre katonai akciókat, általában a magasabb technikai színvonalon álló féllel szemben. Az aszimmetrikus kihívások olyan, nem hagyományos vagy nem költséges, ártó szándékú akciók, amelyek kivédésére nem készültek fel megfelelően (terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek bevetése vagy azokkal való fenyegetés és az információs hadviselés). [...] A terrorizmus elleni küzdelem egy sokszorosán átgondolt elmélet alapján álló komplex gyakorlati tevékenységrendszer jelent, amelyben fontos szerep hárul a fegyveres erőkre, a bűnüldöző, felderítő, katasztrófavédelmi, rendvédelmi stb. szervezetekre. A terrorizmus elleni háború sok tekintetben emlékeztet a partizán-, valamint a gerillaellenes – mai modern kifejezéssel élve, a felkelők elleni – háborúra. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a partizán- és gerilla-hadviselésben fellelhető emberiességi vonások, a hadijog bizonyos elemeinek tiszteletben tartása racionális vonások, de mindezek

⁹ Anderle Ádám: *Kuba története*. Budapest, Akkord, 2004. 55–57.

¹⁰ Лásд В. И. Ленин: *Полное Собрание Сочинений*. Том. 33. *Государство и революция*. Издательство политической литературы. 1969.

¹¹ Érdekes megfigyelni, hogy az Iszlám Állam tevékenységéhez kapcsolódóan hogyan jelenik meg az aszimmetrikus harc eljárássok igénye a terror eszközeivel összekapcsolva. Erről bővebben olvasható: Kovács Márk Károly: Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszer napjainkban. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), 1. 101–116.

hiányoznak a terrorcselekmények eltervezőinek és végrehajtóinak eszköztárából. A klasszikus értelemben vett háborúk elmélete csak részben igaz a terrorizmushoz kapcsolódó hadviselési formákra.”¹²

A „felszabadító mozgalmaknak” nyújtott kubai támogatás elvének és gyakorlatának kialakítása során Castróék nagy figyelemmel olvasták a Mao Ce-tung által a partizánháborúról és annak a forradalom kivívásában játszott szerepéről írottakat. A kubai támogatás hatékonyságával kapcsolatban némi szarkazmussal elmondható, hogy ugyan Mao műveit olvasták és alkalmazták, de Szun-ce műveit alighanem figyelmen kívül hagyták. Ugyanis Szun-ce az i. e. 6–5. században ezt írta: „Ezért azt mondják, hogy a győzelem feltételei megismerhetők, de nem (mindig) lehet kialakítani őket.”¹³ A kubai kormány a fent említett tevékenységét egészen a közelmúltig, még a Szovjetunió felbomlása után is fenntartotta. A fentiek alapján azonosítható az USA-ellenesség mint a terrorizmus latin-amerikai ideológiai támaszának egyik legjelentősebb verziója, amely eltérő módon, időben és formában, de valamennyi latin-amerikai országra kihatott: a militáns antiimperializmus.

Visszatérve még az amerikai politika hatására a latin-amerikai országok között, meg kell említeni, milyen szerepet játszott Washington a Panamai Köztársaság létrejöttében. Az Amerikai Egyesült Államok folyamatosan figyelemmel kísérte a panamaiaknak a 19. század első feléig visszanyúló önállósulási törekvéseit. 1903-ban, miután már Kubában Washington számára kedvező feltételekkel sikerült a politikai, gazdasági és katonai jelenlétet stabilizálni, az amerikai politika kihasználta, hogy 1903-ban a panamaiak újabb kísérletet tettek a Nagy-Kolumbiából való kiszakadásra. A panamaiak mellé állva elérték, hogy a korábban a kolumbiai kormány által elutasított megállapodásnál jelentősen kedvezőbb feltételekkel alakíthassák ki kereskedelmi, gazdasági, politikai és katonai infrastruktúrájukat a csatorna térségében.¹⁴ Jellemző, hogy ugyan Panama hivatalos pénzneme a balboa, de valós fizetőeszközként az amerikai dollárt használják. Erről 1985-ben személyesen is volt alkalmam meggyőződni.

4. Az Amerikai Egyesült Államok Latin-Amerika-politikája: a befolyás intézményesítése

Az Amerika-ellenességgel mint jelenséggel és politikai befolyást gyakorló tényezővel összefüggésben alapvető jelentősége van az Amerikai Egyesült Államok Latin-Amerika-politikája, ezen belül a katonapolitikai aspektusok vizsgálatának a II. világháború után. Ennek egyik legjelentősebb eseménye a Riói szerződés aláírása, 1947. szeptember 2-án. A szerződés a nem sokkal korábban meghirdetett Truman-doktrína gyakorlati megvalósítását jelentette. A dokumentum, ahogy az a hivatalos megnevezéséből – Amerikaközi

¹² Tomolya János – Padányi József: A terrorizmus és a gerilla hadviselés azonosságai és különbségei. *Hadtudomány*, 24. (2014), 1. 127.

¹³ Szun-ce: *A háború művészete*. Budapest, Helikon, 2015. 17.

¹⁴ Részletesen Horváth Marcell: *A Panama-csatorna szerződésék avagy egy kis nemzet küzdelmei az önállóságért*. Budapest, Dialóg Campus, 2011.

Szerződés a Kölcsönös Segítségéről (*Tratado Interamericano de Asistencia Recíproca* – TIAR) – is látható, alapvetően katonai jellegű.¹⁵ A világháború befejezése után létrejött első katonai szervezetként jogi és működési modellként szolgált a két évvel később, 1949-ben létrejött Észak-Atlanti Szerződés Szervezetéhez, vagyis a NATO-hoz.

A latin-amerikai védelmi, katonai együttműködés következő jelentős lépése volt a Bogotái nyilatkozat aláírása, amellyel a katonai együttműködési struktúra mellé felzárkózott egy politikai szervezet is. Ezekkel a jogi és intézményi keretekkel, illetve az azokban rögzített eszközökkel és lehetőségekkel, valamint az együttműködés gazdasági pénzügyi alapjainak hozzárendelésével kiteljesedett az Amerikai Egyesült Államoknak még a 20. század 1930-as éveiben megkezdett és folyamatosan épített katonapolitikai és védelmi együttműködési hegemoniája a szubkontinensen.¹⁶

A Latin-Amerika iránti érdeklődés első jelei az amerikai kül- és katonapolitikában az 1936-os, Buenos Airesben tartott Amerikai-közi békekonferencia után jelentek meg.¹⁷ Ezt követően indult meg a katonai együttműködési programok kidolgozása, valamint a katonai külképviseleti hálózat kiépítése is a térségben, ellensúlyozandó, illetve háttérbe szorítandó a már jelentős kapcsolati rendszerrel rendelkező európai hatalmak – köztük a tengelyhatalmak – jelenlétét.¹⁸

5. Az amerikai katonai doktrína a II. világháború időszakában

Az Amerikai Egyesült Államoknak a világháború során érvényes latin-amerikai katonai doktrínáját 10 pontban foglalja össze Fischer Ferenc könyve. Ezek közül néhányat mint a mai nap is meghatározó, stratégiai jellegű, gyakorlati alapvetést érdemes megemlíteni:¹⁹

1. az Amerikai Egyesült Államok hadba lépése, 1941. december 7-e előtt Washington leginkább arra törekedett, hogy a Panama-csatorna mint stratégiai szállítási útvonal, illetve a Keleti Part, a Karib-térség és a csendes-óceáni amerikai területek, valamint az Egyesült Államok és Latin-Amerika közötti összeköttetés egyik legfontosabb és egyben leginkább támadható területe

¹⁵ A Riói szerződést az alábbi országok írták alá: az Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Bahamák, Brazília, Bolívia, Chile, Kolumbia, Costa Rica, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Haití, Honduras, Kuba, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Trinidad és Tobago, Uruguay és Venezuela. A szerződésből kilépett: Mexikó, Kuba, Nicaragua, Ecuador és Bolívia, Peru és Venezuela. Caracas 2019-ben visszatért a szervezetbe J. Guaidó ideiglenes kormányzása idején.

¹⁶ A témáról bővebben olvasható Fischer Ferenc: *El modelo militar prusiano y las Fuerzas Armadas de Chile 1885–1945: Ensayos*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 1999. című művének XV. fejezetében „La política militar de los Estados Unidos hacia América Latina durante y después de la II. Guerra Mundial” (Az Egyesült Államok Latin-Amerikával kapcsolatos katonapolitikája a második világháború alatt és azt követően) fejezetcím alatt, a 247–265. oldalakon.

¹⁷ Nelson Minello: El sistema interamericano de defensa. Las relaciones interamericanas con las Fuerzas Armadas de América Latina. *Chile-América*, (1978), 41–42. 89. és Philip B. Taylor: Hemispheric Defense in World War II. *Current History*, 56 (1969), 334. 333–339. Idézi: Fischer (1999) i. m. 248–249.

¹⁸ Fischer (1999) i. m. 249.

¹⁹ Fischer (1999) i. m. 250–253.

ne kerüljön a tengelyhatalmak látókörébe mint lehetséges célpont.²⁰ A Pearl Harbor elleni japán támadás, vagyis az USA hadba lépése után az amerikai kül- és katonapolitika igyekezett elérni, hogy a latin-amerikai országok szakkítsák meg kapcsolataikat a tengelyhatalmakkal, Japánnal, Németországgal és Olaszországgal, de nem várta el, hogy a Déli Kúp országai is hadba szálljanak. Megjegyzendő, hogy néhány évvel később, a koreai háború idején Washington kifejezetten azon volt, hogy a latin-amerikai szövetségesek vegyenek részt harci cselekményekben, küldjenek kontingenseket a Koreai félszigetre.

2. A II. világháború és az azt követő konfliktusok felértékelték Latin-Amerika szerepét, hiszen az amerikai hadiipar számára alapvető jelentőségű stratégiai nyersanyagok nagy mennyiségben és olcsón hozzáférhetőek voltak a szubkontinensen.
3. Míg az I. világháborút megelőző évtizedekben Washington a külföldön lévő vízi és szárazföldi támaszpontrendszer kialakítása során a Karib-térséget helyezte előtérbe, a II. világháború során a katonapolitikai cél a vízi, légi és szárazföldi támaszpontok kialakítása volt, illetve hogy az egyes országok már létező, saját támaszpontjainak használati jogát megszerezzék.²¹
4. Az amerikai hadiipari termékek számára a latin-amerikai piac mindig is óriási jelentőségű volt. Washington a szubkontinens országainak elsődleges beszállítója. A termékexport mellett jelentős szerepet játszott és játszik a kiképzési, módszertani know-how exportja, valamint az ehhez szükséges, nem fegyverjellegű kiegészítő anyagok és termékek eladása is.
5. Washington számára a kiszámítható, az amerikai politika és érdekérvényesítés iránt legalábbis elfogadó, de inkább baráti hozzáállás a latin-amerikai országok politikai döntéshozói részéről mindig fontos volt. Ennek különleges jelentősége azokban az időszakokban mutatkozott meg, amikor az Amerikai Egyesült Államok félkatonai vagy reguláris erők alkalmazásával járó műveleteket hajtott végre a világ különböző pontjain, kezdve a koreai háborútól egészen napjainkig, a terrorizmus elleni küzdelemig. A kiszámíthatóság, a politikai, gazdasági és biztonsági (katonai – rendvédelmi) függőség az a négy tényező, amely az amerikai politikai stratégiában fontos szerepet játszik egy-egy ország értékelése során.
6. A nyugati félteke kollektív védelme amerikai vezetés mellett, az amerikai katonai doktrína alapján, elsődlegesen az amerikai nemzetbiztonsági érdekek védelmében, amelyet a szubkontinens országai is sajátjukként fogadnak el, de a kontinentális szolidaritás jelszavával a latin-amerikai országok számára nehezen megkerülhető kapcsolatépítési alap, ha nem akarnak szembekerülni

²⁰ Az 1939-es Panamai nyilatkozatban meghatározott 300 tengeri mérföldes biztonsági zónába akkor még nem tartozott bele Kanada és Grönland. Azzal, hogy a Riói szerződés alapján a 300 mérföldes övezet magában foglalta ezeket a térségeket is, létrejött az Északi-sarktól a Déli-sarkig tartó biztonsági térség. (1 tengeri mérföld = 1852 méter.)

²¹ 2015-ben 39 országban volt az amerikai légierőnek és haditengerészetnek támaszpontja. Ezek közül Latin-Amerikában Brazíliában, Hondurasban és Kubában található amerikai katonai létesítmény. Németországban egyedül 34 amerikai katonai létesítmény található. Forrás: Department of Defense: *Base Structure Report – Fiscal Year 2015 Baseline*. 2015.

Washingtonnal. Az ellenség, amelyet az amerikai érdekek alapján határoznak meg, mindig más: a II. világháború alatt a fasizmus, a tengelyhatalmak és szövetségeseik, a hidegháború alatt a nem minden alapot nélkülöző, feltételezett kommunista behatolás és agresszió, majd a demokratikus külön úton haladók, mint Guatemala,²² vagy a polgári értelmiségiek köréből induló, de balra tolódó kubai forradalom, később a kubai példából is merítő baloldali partizánmozgalmak egész sora, például Bolíviában, Nicaraguában, El Salvadorban.²³

7. Ahogy az 5. pontban is olvasható, Washington felettébb érdekelt volt és maradt abban, hogy a nyugati féltekén kiszámítható biztonságban tudja érdekeit, kapcsolatrendszerét és az azok fejlesztéséhez, terjesztéséhez szükséges feltételeket. Enélkül a II. világháború végén kialakított és a Truman-doktrínában rögzített, a nemzetközi kapcsolatokban nem pusztán aktív, de döntő, meghatározó szerepre törekvő Amerikai Egyesült Államok tevékenysége során mindig „fél szemmel” a kontinentális háttérországát kellett volna, hogy figyelje, ami jelentősebb erőket, energiát és forrásokat kötött volna le. Azzal, hogy a latin-amerikai országok fegyveres erői – a katonai és rendvédelmi struktúrák egyaránt – folyamatos kiképzési, logisztikai, anyagi, fegyverzeti és politikai támogatást kaptak Washingtontól, kiszolgáltatottságukra is visszavezethető függőségük miatt alkalmasak és érdekeltek voltak az amerikai érdekeknek megfelelő belső rend fenntartásában.²⁴ Ez a fajta „elkötelezettség” lehetőséget adott az észak-amerikai kormányzatnak, hogy befolyását más, közvetett módon, ne a korábban ismert és gyakran alkalmazott „furkósbot” módszerével juttassa érvényre. Ennek jogi előkészítése során először az 1945. március 6-án Mexikóban aláírt Chapultepec-i okmányban fogalmazták meg valamennyi későbbi kollektív védelmi szerződés alaptételét, amely szerint bármelyik részes állam elleni támadást valamennyi részes állam elleni támadásként kezelnek.²⁵ Ezt az elvet rögzítette a Riói szerződés, és az Észak-Atlanti Szerződés is.

Figyelemre méltó tényező, hogy az amerikai hatás az országok fegyveres erőinek szervezésében is megmutatkozik. Amerikai mintára több helyen is új alapokra helyezték a már meglévő Nemzeti Gárdákat. Ezek az amerikai modellel ellentétben nem tartalékos szolgálatot vállaló állampolgárokból álló, katonai műveleti, területvédelmi, rendfenntartási és polgári védelmi területeken hatékony támogatást nyújtó struktúrák lettek. A nemzeti gárdát az egyes országok kormányzatai a sok ponton – például a belső rend védelme terén – egyezést mutató védelmi koncepcióik alapján, állandó, a felszabadító háborúig visszavezethető hagyományokra épülő, különleges feladatokra

²² Zolcsák Attila: A guatemalai forradalom (1944–1954), mint a periféria forradalma. *Orpheus Noster*, 8. (2016), 4. 70–83.; Anderle Ádám: A guatemalai forradalom (1944–1954). In *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből (évkönyv)*. 1979. 55–64.

²³ Lásd például Domingo Lilón: *Utopía y revolución en América Latina durante el siglo XX: México (1910–1917), Cuba (1959), Nicaragua (1979)*. *Acta Scientiarum Socialium*, 18. (2004), 87–96.

²⁴ Fischer (1999) i. m. 252.

²⁵ Inter-American Reciprocal Assistance and Solidarity (Act of Chapultepec). Resolution approved by the Inter-American Conference on Problems of War and Peace at Mexico. March 6, 1945. Part 1 point 3.

is bevethető műveleti egységként kezelték. Ezeket az egységeket használták fel a gerillák elleni műveletekben, illetve a hatalom birtokosai által veszélyesnek ítélt belső elégedetlenkedések, helyi lázadások elfojtására. A Nemzeti Gárda esetenként az államfőnek közvetlenül volt alárendelve, például Nicaraguában a Somoza-diktatúra idején. Más országokban, például El Salvadorban és Chilében időszakonként és kormányzatonként változóan a védelmi vagy a közrendvédelmi-belbiztonsági struktúrák részeként és alárendeltségében működtek ezeket az egységeket.²⁶

A Chapultepeci okmány, valamint a Riói szerződés mint nemzetközi jogi alapok tették lehetővé, hogy az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa 1951-ben olyan törvényt fogadjon el, amely a NATO-tagországok mellett a latin-amerikai országok számára is megnyitja a lehetőségeket a katonai programokban való részvételle.²⁷

1952 után Washington kétoldalú kölcsönös segítségnyújtási szerződésekben határozta meg a segélyprogramok feltételeit a latin-amerikai országok számára. Elsőként Ecuadorral 1952-ben, utolsóként Argentínával, 1964-ben írták alá ezt a szerződést.²⁸

6. Paradigmaváltás a katonai doktrínában

Az Amerikai Egyesült Államok tömeges, elnyomó erő alkalmazására épülő katonai doktrínájában az 1950-es évek végére megérett a helyzet a paradigmaváltásra. Ezt több tényező is siettette: a Batista-rezsim megbuktatása és a Castro-vezette kubai forradalom nyitása a szocialista világrendszer felé, a Disznó-öbölben elszenvedett kudarc 1961-ben, a globális stratégiai erőegyensúly kialakulása az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között, amelynek egyik legékezőbb jele az 1962-es rakétaválság kompromisszumos feloldása, továbbá a szubkontinens gerillamozgalmainak egyre érezhetőbb jelenléte és tevékenysége volt.²⁹ A „rugalmas válaszáadás” mint az új doktrína alapja megváltoztatta a két világrendszer közötti katonapolitikai, védelmi beszerzési, stratégiai és katonai együttműködési és támogatási tevékenységet. Az Amerikai Egyesült Államok 1946 és 2013 között 78 milliárd – 2013-as árfolyamom számolva 160 milliárd – dollár támogatást nyújtott Latin-Amerikának, beleértve a Karib-térséget is. 1963-ban, már a Szövetség a Haladásért³⁰ program meghirdetése után mintegy 5,9 milliárd dollárt, 1965-ben közel 6,4 milliárd dollárt kapott a térség.

²⁶ Juan Carlos Gómez Leyton: *La frontera de la democracia: el derecho de propiedad en Chile, 1925–1973*. LOM Ediciones, 2004.

²⁷ Fischer (1999) i. m. 254.

²⁸ Fischer (1999) i. m. 254. A feltételek között szerepel: stratégiai anyagok szállítása az Amerikai Egyesült Államok részére, az amerikai hadipar számára szükséges területeken a latin-amerikai országok ipari termelésének növelése, a kereskedelmi kapcsolatok megszakítása a szocialista országokkal, a korábban kölcsönbérletbe vagy adományként kapott fegyverek visszaszolgáltatása az USA-nak, az így kapott fegyverek harmadik félnek való továbbadására vonatkozó tilalom, illetve az a kitétel, hogy az Amerikai Egyesült Államok elnöke dönthet arról, melyik latin-amerikai ország, mikor, milyen feltételek mellett és milyen célokra kaphat fegyvereket. A fegyverszállításokat Washington gyakran arra használta fel, hogy a II. világháború során felhalmozott, de már nem bevetett eszközöktől (inkurrencia) kereskedelmi ügyletekkel megszabaduljon, és azt ne kelljen veszteségként kivezetni a nyilvántartásokból.

²⁹ George C. Lodge: U.S. Aid to Latin America: Funding radical change. *Foreign Affairs*, 47. (1969), July, 735–749.

³⁰ Megjegyzendő, hogy Kennedy – elődeitől, Trumantól és Eisenhower-től eltérően – már nem támogatta feltétel nélkül a latin-amerikai katonai diktatúrákat, mivel azok reformellenes merevsége, véres módszerei kompromittálták volna a programot. Lásd Fischer (1999) i. m. 258.

A támogatás összege 1978-ig fokozatosan csökkent, majd a sandinisták nicaraguai győzelme után újra erőteljesen megnőtt.³¹ Ezen belül csak 1950 és 1969 között összesen egymilliárd négyszázmillió dollárt kaptak a katonai segélyprogramokon keresztül a szubkontinens országai.³² Érzékelhető, hogy a paradigmaváltással az ellenségkép is változott, nagyobb figyelem nyilvánult meg az úgynevezett belső ellenség, a marxista, leninista, maoista mozgalmak és az ezen az ideológiai alapon létrejött szervezetek, köztük a fegyveres erőszakot alkalmazó csoportok elleni harc iránt. A nagyobb figyelem egyet jelentett a gerillaellenes harci taktikák kidolgozásával, az ilyen feladatokra kiképzendő reguláris, rendvédelmi, különleges egységek felállításával, a már létezők átszervezésével, kiképzésével és felszerelésével. Ehhez – az előbbieken bemutatott módon – Washington biztosította az anyagi, logisztikai és kiképzési hátteret, annak pénzügyi, eszköz- és személyi hátterével együtt.

A kiképzési együttműködésnek különleges szerepe volt mindenkor az amerikai nemzeti érdekeken alapuló védelmi gondolkodás kontinentálissá tételében, vagyis az Amerikai Egyesült Államok érdekeinek védelmében. Minden társadalom legerősebb csoportjainak, a védelmi, rendvédelmi és nemzetbiztonsági struktúráknak az amerikai modellhez illeszkedő, egységes vagy csereszabatos eszközökre épülő, azonos harci taktikákat alkalmazó, közel azonos harcértékű egységekké kovácsolása szintén amerikai képzési központokban felkészített altisztek és tisztek vezetésével, amerikai tanácsadók támogatása mellett biztosította a lehetőséget, hogy Washington a legfelsőbb parancsnokoktól kezdve alegységi, gyakorlatilag szakaszszintig rálátással rendelkezzen és hatással legyen ezekre a struktúrákra. A kiképzésnek és továbbképzésnek négy formáját vezették be: 1. kiképzés, felkészítés, továbbképzés az Amerikai Egyesült Államok területén lévő központokban; 2. spanyol nyelven tartott képzési kurzusok a Panama-csatorna övezetében lévő Fort Sherman katonai támaszponton;³³ 3. rövid idejű felkészítő tanfolyamok a latin-amerikai országokban, amelyeken az előadók az Amerikai Egyesült Államokból érkeztek;³⁴ 4. magas rangú, parancsnoki beosztású főtisztoknak szervezett, több hetes tanulmányút az USA-ban.³⁵

Az 1960-as évek második felében, a vietnámi háború eszkalálódásával párhuzamosan az amerikai kormányzat csökkentette a „Szövetség a Haladásért” program költségvetését. A gerillaellenes műveletekhez nyújtott támogatás programja más formában folytatódott, míg az „Élelem a Békéért” és a „Szövetség a Haladásért” mellett 1961-ben létrehozott „Békehadtest” szerepvállalása megerősödött.³⁶ Ennek

³¹ Peter J. Meyer: *U.S. Foreign assistance to Latin America and the Caribbean: Recent trends and FY2016 appropriations*. Congressional Research Service, 2016. 2–3.

³² Fischer (1999) i. m. 258.

³³ A Fort Sherman és a Fort Amador támaszpont, ahol a kiképzések nagy része folyt 1999-ben visszakerült panamai fennhatóság alá. A Fort Gulik, vagy ahogy még hívták, az *Escuela de las Américas*, ahol a Különleges Erők 8. Harccsoportja, az úgynevezett „zöld sapkások” állomásoztak, volt a helyszíne a különleges, leginkább gerillavadász kiképzésnek, amelyben a latin-amerikai fegyveres erők különleges műveleti alegységei vagy egységei vettek részt. 1966-ig összesen 1500 latin-amerikai kapott kiképzést a zöld sapkásoktól. Lásd Fischer (1999) i. m. 262.

³⁴ Az 1960-as években egy amerikai kiképzőre Guatemalában 300, Bolíviában 306, Nicaraguában 326, Chilében 1250 és Argentínában 2034 helyi katona jutott.

³⁵ Fischer (1999) i. m. 260.

³⁶ Az „Élelem a Békéért” a kedvezményezett országok élelmezési gondjainak hosszú távú egyre inkább saját erőre támaszkodó megoldásához igyekezett segítséget nyújtani. 1972-ben 9,8 millió tonna élelmiszert

okai között felsorolható az amerikai kiképzésben részesült katonai és rendőri erők, illetve parancsnokaik részvétele a térség néhány államában, mint például Peruban végrehajtott államcsínyekben, és az ennek hatására Washingtonban, a törvényhozásban kialakult ellenérzés, továbbá a vietnámi háború miatti tiltakozás jelentős erősödése az Amerikai Egyesült Államokon belül.³⁷

7. Latin-amerikai forradalmi ideológiák: José Carlos Mariátegui

A szubkontinensen jelen lévő ideológiai áramlatok jelentős része sok szempontból köthető az európai politikai ideológiákhoz, illetve azok alapján létrejött politikai szervezetekhez, mozgalmakhoz. Idetartozhatnak az európai politikai iskolában baloldalinak, illetve jobboldalinak, centristának vagy balközépnek, jobbközépnek nevezett pártok, ide kötődnek a kereszténydemokraták, de a marxista, leninista, trockista pártok is. A pártok sorában sajátos szerepet játszanak a maoista eszmék alapján létrejött pártok, illetve mozgalmak.

Van azonban néhány, alapvetően a latin-amerikai valóság talaján – nem minden óvilági hatás nélkül – létrejött ideológia, illetve ehhez köthető politikai párt, mozgalom. José Carlos Mariátegui, a perui indián származású újságíró-politikus, a latin-amerikai forradalmi ideológiák egyik legismertebb és leginkább elismert megalapozója. Talán nem érdektelen megismerni azokat a körülményeket, amelyek vizsgálata Mariáteguit elvezette a marxizmushoz, illetve annak Latin-Amerikára adaptált forradalmi koncepciójához. Mariátegui nézeteit a *Hét tanulmány a perui valóság magyarázatához* című művében fejti ki.³⁸ A kiadáshoz írt előszavában Aníbal Quijano, Mariátegui egyik legjobb ismerője, a „hatalom kolonializmusa” elmélet atyja így ír a forradalom-elmélet fejlődéséről, Mao Ce-tung, Ho Chi-Minh, Fidel Castro, Ernesto (Che) Guevara és Amílcar Cabral szerepéről:

„A második világháború óta a legintenzívebb és legnagyobb hatású forradalmi harcok színtere távol esett Európától. Győztesek, vagy elbukottak, de Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában a forradalmi gondolkodás új távlatait nyitották meg, és a marxizmus európai klasszikusainak listája mellé olyan új neveket tettek oda, akiknek gondolatai és cselekedetei nagy teret kapnak a nemzetközi vitákban: Mao, Ho Chi-Minh, Castro, Guevara, Amílcar

juttattak el a rászorulóknak, míg a termelés visszaesése miatt 1973-ban már csak 7,2 millió tonnát, 1974-ben csupán 3,2 millió tonnát tudtak szétosztani. Luis Portillo: *Alimentos para la Paz? La „ayuda” de Estados Unidos*. Madrid, Iepala Editorial, 1987. 113–114.

A Békéhadtest feladata volt az oktatás, egészségügy, mezőgazdaság terén elősegíteni a helyi közösségek életvitelét, életkörülményeik javítását, képzésüket és oktatásukat. A civil önkéntesek a kiküldetésben töltött két év alatt folyamatosan a helyi lakosság körében éltek, hasonló körülmények között. Mindkét szervezet az amerikai gondolkodásmódot volt hivatott továbbadni, közvetíteni a civil szférában, teljesítve az amerikai kormányzatok egyik stratégiai célját, az amerikai életmodell és gondolkodás népszerűsítését. Nem mellékes az sem, hogy ezek a szervezetek helyi kapcsolati hálójuk révén kiváló információs forrásai lehettek a hírszerző szolgálatoknak.

³⁷ Lásd részletesebben Fischer (1999) i. m. 263.

³⁸ José Carlos Mariátegui: *7 ensayos de interpretación de la realidad peruana*. Caracas, Biblioteca Ayacucho, 2007.

Cabral, csak hogy a legismertebbeket említsük. Ma a marxista gondolkodást már nem lehet csak európai szemüvegen át vizsgálni.”³⁹

Mariátegui korában éles elvi-gyakorlati vita bontakozott ki Victor Raúl Haya de la Torre, az Amerikai Forradalmi Népi Szövetség (*Alianza Popular Revolucionaria Americana* – APRA) álláspontja és a lenini rendszerbe illesztett perui helyzetértékelés között. Haya de la Torre sajátos „dualista” nézete szerint az imperializmust két alapvető vonás különbözteti meg: 1. az, hogy az országban befektetett tőke származása és annak tulajdonosa külföldi, 2. és mivel a kapitalizmus csak ezeken a befektetéseken keresztül jelenik meg ezekben az országokban, ez a fajta kapitalizmus kezdetleges. Ebből következően az imperializmus Lenin állításával szemben a (latin-amerikai) országokban a kapitalizmus első foka, és mint olyan, az első és szükséges haladó lépés a gyarmati időszakból származó hűbéri rendszer ellen.⁴⁰ Ez a forradalomelmélet szempontjából az adott időszakban áthidalhatatlan ellentétnek tűnt, mivel mind Haya de la Torre, mind pedig a leninizusból kiinduló Mariátegui figyelmen kívül hagyta azt a tényezőt, amit mind a kapitalizmus, mind pedig a forradalmi munkás- vagy agrármozgalmak és az azok nevében működő terrorszervezetek is figyelmen kívül hagytak. Haya de la Torre a kapitalizmus átnövését az extenzív fejlődési szakaszba, az imperialista terjeszkedés latin-amerikai megindulását csak önmagában vizsgálta, és nem helyezte azt bele a kapitalista gazdaság fejlődési tendenciájába. A pillanatnyi állapotot értékelte, és nem vizsgálta az utat, ahogy a kapitalista fejlődés a vizsgált állapotig eljutott, gyakorlatilag kiragadta azt a fejlődés dinamikájából. Abban azonban Haya de la Torrénak teljesen igaza volt, hogy a kapitalista fejlődés akkori, önmagához, az Amerikai Egyesült Államokban addig bekövetkezett fejlődéséhez viszonyítva a latin-amerikai feltételrendszerben a kapitalista fejlődés elindítójának, a helyi kapitalizmus alapfokának a szerepét töltötte be. Az Amerikai Egyesült Államokból beáramló tőkeexport és termelési mód, a fejlettebb termelőeszközök és az új, a Latin-Amerikában mély gyökerekkel rendelkező feudális gondolkodásmóddal ellentétes, új szemlélet mély és egyre újabb ellentéteket szülő változásokat indított el.

A dinamikus szemlélet hiányának másik fajtája viszont Mariátegui gondolataiban jelenik meg.⁴¹ A lenini forradalomelmélet skolasztikus felfogása, dogmatizálása miatt Mariátegui kezdetben még nem ismerte fel az ellentmondást a kívülről indukált latin-amerikai kapitalista fejlődés és a bolsevik elmélet, valamint a bolsevik elmélet és a latin-amerikai valóság között. A dinamikus szemlélet vagy módszer lehetőséget ad annak a vizsgálatára, illetve megállapítására, hogy az elméletet mennyiben kell a változó vagy megváltozott körülmények hatására módosuló, helyi gyakorlat alapján megváltoztatni, megreformálni, kiterjeszteni vagy elvetni. Ha a feudális örökség terhét sok szempontból még mindig hordozó, alapvetően agrárius latin-amerikai társadalmakat és az azokban, elsősorban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak körében felhalmozódó ellentmondásokat az európai, leginkább a nagyipari munkásosztály érdekeit felkaroló ideológia szempontjai szerint vizsgáljuk, és az abban

³⁹ Mariátegui (2007) i. m. előszó, x.

⁴⁰ Víctor Raúl Haya de la Torre: *El antimperialismo y el Apra*. Lima, Amauta, 1972. 18–19.

⁴¹ Anderle Ádám: J. C. Mariátegui és a perui munkásmozgalom az 1920-as években. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica*, 59. (1976), 57–74.

megfogalmazott gyakorlati lépéseket akarjuk Latin-Amerika feltételei között megvalósítani, az eredmény csak kudarccal végződhet. Ezt az ellentmondást ismerte fel Mariátegui, amikor túllépve és meghaladva a leninista, bolsevik forradalomelmélet dogmatizációját, a latin-amerikai, ezen belül a perui forradalom feltételeinek elemzésekor az eredeti recept szerint a „konkrét helyzet konkrét elemzéséből” indult ki, vagyis nem az európai munkások által megvívandó proletárforradalom kritériumaira alapozta a latin-amerikai forradalmak alapjául szolgáló eszméit.

8. A populizmus: sajátos, helyi válasz a nemzetközi kihívásokra

A következőkben azt vizsgáljuk, milyen szerepe volt a populizmusnak a latin-amerikai politikai folyamatokban, a radikalizálódásban és sajátos módon a deradikalizálódásban. A populizmus⁴² olyan jellegzetes latin-amerikai politikai és társadalmi jelenség, amely nem más, mint a kontinens válasza a különböző földrajzi helyekről származó, sok szempontból hasonló gazdasági, társadalmi és ideológiai kihívásokra. Ezek a kihívások különböző mértékben és mélységben érintették és érintik az egyes országokat, hiszen azok a gyarmati kortól kezdve a függetlenségi háborúk korán át az önálló politikai, gazdasági, társadalmi, jogi és igazgatási intézményrendszer kiépülésén keresztül nagyon eltérő utat jártak és járnak be. Melyek ezek a kihívások? Társadalmi kihívásnak tekinthető a gyarmati rendszerben gyökerező, de az önállóság korában – vagyis napjainkban is – létező éles társadalmi-gazdasági szegregáció és az ezt kísérő, posztfeudális mentalitás. Politikai kihívásként említhető az 1823 óta folyamatos amerikai politikai, gazdasági, etikai, erkölcsi, kulturális és katonai terjeszkedéssel szembeni, országonként a saját útját kereső elutasítás. Ennek egyik példája az amerikai imperialista modellre épülő szabadversenyos kapitalizmus helyett az állam politikai beavatkozása és szerepvállalása a gazdasági pénzügyi folyamatokban a 20. század első harmadától az ezredfordulóig, valamint a neoliberalista gazdasági modell elvetése a reformok kifulladására okozta kudarcélmény után a 21. század első évtizedében. Másik példa a politikai kihívásra a marxista, maoista, forradalmi erőszakot hirdető nézetekkel szembeni folyamatos küzdelem a kontinens legtöbb és legjelentősebb országaiban, továbbá a populizmus által leginkább érintett országokban – Mexikóban, Brazíliában, de különösen Argentínában – a saját politikai pártok intézményesülése, amely évtizedeken és politikusgenerációkon is átível. Ezt Dömény Zsuzsa a 20. század 1990-es éveit elemezve így fogalmazta meg:

„A hagyományos pártok ideológiája elhalványult azért is, mert a politizálás módja megváltozott, professzionalizálódott. A tömegpártok vezetőit segítő lelkes aktivisták helyét a különböző szakértők, szakértői csoportok vették át,

⁴² Ádám Anderle: El populismo. In Manuel Lucena Salmoral (ed.): *Historia de Iberoamérica*. 3. kötet, Madrid, Cátedra, 1988. 559–609.

Horváth Gyula: A politikai populizmus néhány jellemző vonása. *Acta Scientiarum Socialium*, 1. (1998), 1. 7–11.; Horváth Gyula: A populista rendszerek gazdaságpolitikájának néhány vonása (Cárdenas, Perón és Vargas alatt). *Acta Scientiarum Socialium*, 4. (2001), 9. 47–72.

Anderle Ádám – Horváth Gyula: *Perón – Che Guevara*. Pannonica, 2000. 7–160.

tehát a politika-csinálásban az átlag párttag már nem vesz részt, helyét fizetett szakemberek vették át, ez is egy stáció a pártokhoz kötődés fellazulásának folyamatában. A politika alsóbb szintjei is elkülönülnek ebben a folyamatban, a politikustársadalom autonómmá válik, a közvetlen visszajelzések a párttagoktól, szimpatizánsoktól, választóktól megtörnek, elakadhatnak a szakértői szinten. A következmény a pártrendszer fragmentálódása, a képviseleti demokrácia szövetének foszladozása és tekintélyvesztése.⁴³

Ezt csak fokozta és fokozza a rendszerspecifikus, a hűbéri rendszerre is emlékeztető, híres-hírhedt latin-amerikai korrupció.

Habár Dömény Zsuzsa a folyamatot az 1990-es évek kontextusában vizsgálja, elmondható, hogy az hasonló volt az 1920-as és 1930-as években zajló folyamatokhoz. A populizmus sok évtizedes életben maradása, időközönként, ciklikusan való megerősödése és előtérbe kerülése nem lenne értelmezhető, ha nem helyeznénk a populizmus „pulzálását”, ezeket a megisméltlódó hasonló jelenségeket történelmi kontextusba, amelynek kereteit a polgári értékrendszeren alapuló kapitalista és az az ellen fegyveres harcot hirdető marxista-leninista-maoista ideológia változó intenzitású, változó helyszínű küzdelme jelentette. A hatalmi pozícióit az I. világháború óta erősíteni szándékozó két ország mint a kialakuló világrend két pólusa alternatíva keresésére ösztönözte a latin-amerikai országokat, amelyek számára mindkét pólus közel hasonló veszélyt jelentett, hiszen mind az amerikai modell, mind pedig a szovjet vagy később a kínai modell inkompatibilis a szubkontinens országainak gazdasági, politikai, igazgatási, jogi és egyéb sajátosságaival, amelyek az egyes országok nemzeti jellegét és hagyományait képviselik. Ezen túlmenően bármiféle „újítás” egyet jelentett volna és egyet jelentene ma is az intézményesült hatalmi elit uralmának korlátozásával, illetve felszámolásával, a jelentős befolyással rendelkező és irányítási szerepet is betöltő, vertikális és horizontális korrupciós struktúra megszüntetésével.

Erre a kihívásra a latin-amerikai országok, amelyek gazdasági potenciáljuk, geostratégiai helyzetük, népességük és földrajzi kiterjedésük miatt is nagyobb kockázatnak voltak kitéve, mint a világgazdaságban és a nemzetközi erőviszonyokban is kisebb szerepet játszó országok, a populizmust adták válaszul. Ennek jegyében erős szociális védőhálót biztosítottak a lakosságnak, etatista gazdaság- és pénzügypolitikát valósítottak meg, befolyásolták és irányították a piaci folyamatokat, politikailag és katonailag nem kötelezték el magukat egyik pólus mellett sem, de igyekeztek számukra minél nagyobb, esetleg aránytalan gazdasági előnyöket szerezni a gazdasági-pénzügyi kapcsolatokban. Az etatista gazdasági és pénzügyi politika azonban jellegeből következően figyelmen kívül hagyta a nemzetközi gazdaság általános, gyakran autonóm folyamatait, és nem számolt a politikailag motivált gazdasági trendekkel sem. Ennek következtében a populista társadalompolitika vívmányainak finanszírozása egyre inkább, ciklikusan meghaladta az országok gazdasági teljesítőképességét, különösen a világgazdaság válságjelenségeinek időszakában, így az fel erősödve jelentkezett ezeknek az országoknak a gazdaságában és társadalmában.

⁴³ Dömény Zsuzsa: *Latin-Amerika: balra át!?* Műhelytanulmányok 12. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2007. 12.

Erre utalnak a mexikói, a brazil és az argentin gazdaság ciklikus válságjelenségei, amelyek kiváltó okául a populista kommunikáció első helyen az országoknak hitelező nemzetközi pénzügyi szervezeteket, illetve más külső körülményeket nevezett meg. A külső fenyegetettség léggömbje, illetve a gazdasági és pénzügyi szükségintézkedések fenntartása a latin-amerikai populizmus túlélésének és megújulásának eszköze. Ezek szerepe a radikalizálódásban, illetve a deradikalizálódásban alapvető, attól függően, hogy a populizmustól eltérő megoldást célul tűző csoport vagy szervezet milyen ideológiai platformon lenne kész ezeket a változásokat megvalósítani.

Feljebb már utaltam rá, hogy a populizmus mint „harmadik pozíció”⁴⁴ egyszerre lehetett egységesítő és megosztó irányzat. Része volt a Latin-Amerikában kialakult baloldali, marxista és maoista forradalmi szervezetek útválasztásában, ahogy az ezekkel ádáz harcot vívó kormányzati és nem hivatalos antimarxista, antikommunista, esetenként fegyveres csoportok identitásának kialakításában. A populizmus hosszú ideig jelentős szerepet játszott a kontinens meghatározó országainak életében, és hatása a mai napig is érezhető különösen Argentínában, ezért a jelenség lehetséges kettős hatását – más, számításba jöhető példák helyett Argentína példáján mutatom be.

Ennek oka, hogy ebben az országban vált a populizmus az ország politikai-ideológiai alaptételévé Juan Domingo Perón hatalomra kerülésével 1946-ban, és maradt fenn justicializmus néven egészen Perón 1974-ben bekövetkezett haláláig,⁴⁵ illetve az azt követő katonai államcsínyig, amely Perón harmadik feleségének, Isabel Perónnak az uralmát döntötte meg 1976-ban. Perón gazdaság- és társadalompolitikájához köthető a perónizmusként ismert jelenség, amely a társadalom jelentős rétegeinek, a munkásságnak, az alkalmazottaknak, de a parasztságnak, továbbá a középosztály társadalmi komfortérzetének, életkörülményeinek nagymértékű javítása érdekében alkalmazta a néhány bekezdéssel feljebb ismertett gazdasági intézkedéseket, és viselte azok politikai következményeit, újszerű, a klasszikus ideológiáktól távolságot tartó módon definiálva önmagát.

A perónizmus rendszeresen ismétlődő pénzügyi válságai miatt már Perón első elnöksége idején, 1946 és 1952 között erózióknak indult szavazóbázisa, a perónista populizmus híveinek tábora. Perón második, ki nem töltött elnöki mandátuma alatt, 1953 és 1955 között a sajátos, se nem jobboldali, se nem kifejezetten baloldali, ám mindkét forrásból merítő társadalomfilozófiára alapozott nacionalista gazdaságpolitika hibás alapkoncepciójának kiigazítása nem történt meg, a pénzügyi krízisjelenségek élesebbé váltak. Sajnálatos módon a Peróntól Perónig terjedő időszakban, vagyis Perón önkéntes száműzetése alatt, 1955 és 1973 között az egymást váltó, a perónizmust rendeletileg betiltó, változatlanul perónista, populista módszereket alkalmazó kormányok folyamatosan adósak maradtak az objektív gazdasági törvényszerűségek figyelembevételével a társadalomfejlesztési célkitűzések tervezése során. Ez elkerülhetetlenül oda vezetett, ahogy azt Dömény Zsuzsa a már említett munkájában is megfogalmazta, hogy

⁴⁴ Horváth Gyula: *A peronizmus*. (magánkiadás), 1996. 61.

⁴⁵ Horváth Gyula: A justicializmus: a peronizmus társadalomfilozófiája. *Világosság*, 19. (1978), 6. 392–397.

„a politikai pártok mind kevésbé feleltek meg választóik elvárásainak. Ezért a választási harcban a politikai mező közepére definiálták magukat a minél több voks megszerzése érdekében, ami tovább gyengítette a tömegek azonosulását pártjuk ideológiájával. Elmosódtak a határvonalak a jobb- és baloldal között is, ez tovább lazította a kötések, a pártok markáns arculatának halványulása a tagok és szimpatizánsok identifikációját gyengítette. A választók és választottak eltávolodása egymástól nemcsak az ígéretük be nem tartása miatti csalódások miatt következett be, hanem azért is, mert a választási ciklus közben a képviseleti demokrácia nem eléggé teszi lehetővé a civil társadalom kontrollját.”⁴⁶

Az 1960-as évek végére a középosztály és az alatta lévő társadalmi rétegek életminősége jelentősen leromlott. A helyzetet tovább rontotta, hogy a politikai érdekképviselő és véleménynyilvánítás lehetőségei annyira beszűkültek, hogy Argentína több városában, de főleg Buenos Airesben a pauperizálódó városi értelmiség, a bérből és fizetésből élő alkalmazottak között megindult a radikalizálódás, amelynek eredményeképpen változó létszámú csoportok jöttek létre, amelyek a hatalom erőszakos megragadását törvényes útnak ítélték. A csoportokban baloldali, a kubai forradalom hatására radikalizálódó fiatalok együtt vettek részt azokkal a keresztény fiatalokkal, akik a „Szerzetesek Mozgalma a Harmadik Világért” hatására szintén a fegyveres harcot választotta a társadalmi-gazdasági és kormányzati viszonyok megváltoztatására.

1968 előtt Argentínában nem volt számottevő gerillamozgalom. Ongania tábornok hatalomra kerülésével az addig a kubai modellt, valamint a rosariói születésű, argentin Ernesto „Che” Guevara példája alapján vidéken tevékenykedő csoportok a városokba tették át műveleti területüket. Ezek a csoportok két fő irányzathoz tartoztak: a perónista és a marxista irányzathoz.

A perónista csoportok között a Perónista Fegyveres Erőket (FAP), a Descamisados és a Montoneros Nemzeti Forradalmi Mozgalom (*Movimiento Nacionalista Revolucionario Montoneros*) csoportot kell megemlíteni. Ez utóbbi a későbbiekben magához vonzotta a perónisták más csoportjait, a különböző marxista csoportokból kivált „szakadókat”, és a Forradalmi Fegyveres Erőket (FAR), amely a baloldali pártok – a Kommunista Párt és a Szocialista Élcsapat Párt – frakcióiból született azzal a céllal, hogy egyesüljön a Perónista Ifjúság (JP)⁴⁷ csoportjaival. Magának a Montoneros csoportnak az alapítói a katolikus szélsőjobb oldalról indulva⁴⁸ az egyház bizonyos csoportjaival, mint például a már említett Szerzetesek Mozgalma a Harmadik Világért csoporttal együtt jutottak el az 1970-es évek elejére a perónista baloldalra.

A Montoneros tagjai első akciójukat 1970. május 29-én hajtották végre, amikor otthonából elrabolták, majd „népbíróság” elé állították, és az egy évvel korábbi córdobai lázadás véres leverése és vezetőinek meggyilkolása vádjával halálra ítélték

⁴⁶ Dömény (2007) i. m. 11.

⁴⁷ Ebben a szervezetben tevékenykedett Néstor Carlos Kirschner, későbbi köztársasági elnök is, a neopopulizmus egyik legjelentősebb személyisége, képviselője.

⁴⁸ Mindhárom alapító vezetőjük, Fernando Abel Medina, Mario Eduardo Firmenich és Carlos Gustavo Ramus az argentinai Actio Catholica tagjai voltak. Mindhárman részt vettek Aramburu tábornok elrablásában és kivégzésében. A negyedik elkövető, Norma Arrostito, a baloldaltól érkezett a Montoneros csoportba.

és kivégezték Pedro Eugenio Aramburu tábornokot, volt vezérkari főnököt, 1955 és 1958 között Argentína köztársasági elnökét. A terrorakció katalizálta az argentin társadalom felső-közép osztályát és felsőbb köreit, az ipari, a pénzügyi, a politikai és gazdasági élet kulcsszereplőit, illetve a legfelső katonai, rendőri és titkosszolgálati köröket. Tekintettel arra, hogy Aramburu elrablása egy kiválóan megszervezett és végrehajtott művelet volt, nem volt kétséges, hogy feltehetően külföldön kiképzett, jól felkészített és harcra kész fegyveres csoporttal állnak szemben. Aramburu kivégzése további eszkalálódáshoz vezetett, így a baloldali radikalizáció ellenpontjaként megindult a jobboldali radikalizáció. A jobboldal félelmeit csak tovább erősítette Dr. Salvador Allende megválasztása Chile elnökévé.⁴⁹

Argentínában a jobboldali radikalizációról szólva sajátos módon újra csak a perónizmusba mint a jobboldali radikalizálódás forrásába és platformjába ütközünk. Ha összehasonlítjuk a két típusú radikalizálódást, könnyen észrevehető, hogy a jobboldali „nemzeti” radikalizálódás az ország legfelső szintű gazdasági, pénzügyi, katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi és igazgatási vezetőinek támogatása és aktív részvétele mellett, külső, külföldi támogatás nélkül, szervezeten, gyakorlatilag központi irányítással indult el és ment végbe. A két oldal nyílt konfrontációjára Perón spanyolországi száműzetéséből való visszatérésekor, 1973 júniusában, már az Ezeiza repülőtéren sor került. A Perónra várakozó bal- és jobboldali perónisták között szabályos ütközet alakult ki, amely halálos áldozatot is követelt. Természetesen mindkét oldal igyekezett Perónt a maga oldalára állítani, személyével igazolni tetteiket és politikai elképzeléseiket.

Az előbbieken már vázolt okokból az argentin vezetők, köztük Juan Domingo Perón, rendkívüli aggodalommal szemlélték a baloldali „marxizmus által megfertőzött” perónisták tevékenységét. Úgy ítélték meg, hogy már nem képesek ellenőrzésük, irányításuk alatt tartani őket, így elkerülendő a polgárháborús állapotok kialakulása és a marxista forradalmi nézetek további terjedése, meg kell állítani, fel kell számolni ezeket a csoportosulásokat.

Az Argentin Antikommunista Szövetség (AAA vagy Triple A) létrejöttéről Hugo Gambini *Perón a Triple A megalkotója* című tanulmányában,⁵⁰ amely a legnagyobb konzervatív beállítottságú argentin napilapban, a *La Nación*ban jelent meg 2007. február 9-én állítja, hogy 1973. szeptember 25-én, tehát Perón október 12-i beiktatása előtt 17 nappal merénylet áldozata lett José Rucci, az Általános Szakszervezeti Szövetség elnöke, Perón legközelebbi barátainak egyike. Mivel a terrorakciót a Montoneros csoport követte el, október 1-jére Perón tanácskozást hívott össze az Olivosban található elnöki rezidenciára. A megbeszélésen, amelyen az ideiglenes elnök, Raúl Lastiri, Perón harmadik felesége, María Estela Martínez de Perón, avagy Isabel, valamint valamennyi tartományi kormányzó és helyetteseik, továbbá a kormány

⁴⁹ Allende, akire fiatal korában erősen hatottak Juan de Marchi anarchista nézetei, az 1930-as és 1940-es években már a Szocialista Párt egyik, valparaisói vezetője volt. 1970-re eljutott nemcsak a szocializmus eszméinek elfogadásáig, de azok megvalósításáig, Chilében. A szocialistákat és a kommunistákat is összefogó Népi Egység jelöltjeként demokratikusan választották államfővé 1970-ben. A Népi Egység kormányát az Amerikai Egyesült Államok támogatását is élvező, a belső, jobboldali radikalizáció eredményeként létrejött, a három haderőnem és a csendőrség legfelső parancsnoki állományából kialakított Augusto Pinochet Ugarte tábornok vezette katonai junta döntötte meg, még latin-amerikai méretekben is szélsőségesen kegyetlen, megtorló módszereket alkalmazva.

⁵⁰ Hugo Gambini: Perón, creador de la Triple A. *La Nación*, 2007.

tagjai is részt vettek, titkos irányelveket fogadtak el, amelyeket egy emlékeztetőben rögzítettek. Jelen volt José López Rega is, Perón megkerülhetetlen személyi titkára az emigrációban, majd népjóléti miniszter és az Elnöki Hivatal magántitkárságának vezetője. Ő volt az, aki Perón elképzelését a „Nemzeti Perónista Mozgalomba beférkőzött marxisták felszámolására létrehozandó” szabadcsapatokról megvalósította és megszervezte a Triple A-t.

Első terrorakciójukra november 21-én került sor, amikor a Polgári Radikális Unió (*Unión Cívica Radical* – UCR) szenátorának, Hipólito Yrigoyennek gépkocsijába bombát rejtettek, ami a motor beindításakor felrobbant. A szenátor csak csodával határos módon menekült meg, de egyik lába súlyosan megsérült a merényletben. Ezt követően rendszeresen tartottak olyan kabinetüléseket, amelyeken diaképeket mutattak azokról, akiket a „szabadcsapatoknak” likvidálniuk kell. Hugo Gambini szavait, továbbá López Rega kulcsszerepét Perón kilenc hónapos elnöksége, majd özvegyének és utódjának, Isabel Perónnak az uralma alatt a Triple A által elkövetett véres, szelektív, egyének ellen, politikai motiváció alapján végrehajtott terrortámadásokban megerősítette a Norberto Oyarbide szövetségi bíró által lefolytatott, majd az argentin Képviselőház által megerősített vizsgálat is, amely megállapította, hogy a Triple A „emberiség ellenes bűncselekményeket hajtott végre”.⁵¹

A Triple A tevékenysége Isabel Perón hatalmának 1976. március 24-i megdöntésével gyakorlatilag véget ért. A Perón által megálmodott és López Rega által megszervezett és irányított terrorszervezet helyét és szerepét maga az állam vette át. Argentínában a demokratikus intézményrendszer működése csak 1983-ban állt helyre.

A perónizmus története és fejlődése napjainkban is tart, bizonyítékot szolgáltatva a populizmus sajátosságára, önellentmondására mint a bal- és jobboldali radikalizáció táptalaja, illetve arra a többször említett politológiai ellentmondásra, amely a klaszikus politikatudományi kifejezések és a latin-amerikai, ázsiai és afrikai országok jelentős részében zajló, nemzeti fejlődési folyamatok értékelése között mutatkozik.⁵²

9. Latin-Amerika külön úton: a lázadó egyház és a felszabadítás teológiája

A katolikus egyház Latin-Amerikában a gyarmatosítás óta megkerülhetetlen szerepet játszott és játszik ma is. Ugyanakkor hiba lenne az egyházat önmagát monolitikus

⁵¹ Lásd Oyarbide bíró által hozott határozat: Causa N° 1075/2006 caratulada “Triple A” Resolución del juez federal Norberto Oyarbide, del 26 de diciembre de 2006, declarando delitos de lesa humanidad aquellos hechos cometidos en el marco de la actuación de la asociación denominada Triple A. Proyecto Desparecidos. Megjegyzendő, hogy López Rega Isabel Perón elnöksége alatt kulcsszerepet játszott az Argentin Légierő által végrehajtott kábítószer-csempészési akciókban is. Végül 1986-ban az Amerikai Egyesült Államokban fogták el, majd kiadták Argentínának, ahol börtönbüntetése alatt, 1989-ben halt meg. López Rega kötődése a nemzetközi bűnözéshez, ezen belül a kábítószerrel elkövetett bűncselekményekhez érdekes következtetésre ad lehetőséget. Feltételezhető, hogy a terrorizmus – ideológiai motivációtól függetlenül – összefonódhat és össze is fonódik a nemzetközi bűnözéssel, annak legjövendelműbb, és társadalmilag, köz- és nemzetbiztonságilag legveszélyesebb ágaival és szervezeteivel.

⁵² Bács Zoltán György: Argentína. In Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 11–24.

egységként kezelni. Ez megkönnyítené ugyan a kutató munkáját, ám tévútra vinne, hiszen az egyház és azon belül az egyes érsekségek, püspökségek, szerzetesrendek magatartása soha nem volt egységes a gyarmatosítottakkal kapcsolatban sem.

A függetlenségi háborúk után kialakuló országok klérusa egyértelműen az uralgó osztályt, a hatalmat gyakorló és az egyház elsődlegességét elismerő csoportokat támogatta, gyakorlatilag tudomást sem véve az általa „pásztorolt nyáj” többségét kitevő, a társadalom alsó rétegeit fizikai létükben és nem csak hitükben érintő ellentmondásokról. Ezzel szemben ott voltak a társadalom számkivetettjeivel, a vidéki kreol parasztsággal és a nincstelen indiánokkal sorsukban osztozó alsó papság képviselői, akiknek élete és szolgálata egybeforrt a nélkülözőkkel. Az ellentmondások és a feszültség folyamatosan nőtt, de az addig még megkérdőjelezhetetlen tekintélyű klérus ura tudott maradni a helyzetnek.

Ez az állapot az I. világháború után kezdett megváltozni.⁵³ A változás egyik jele volt az 1929-es Lateráni Egyezmény, amivel az egyház jogilag is elvesztette területi fennhatóságát korábbi olaszországi birtokainak túlnyomó része felett. Az egyház szerepének és jelentőségének további változását hozta a II. világháború, illetve XII. Pius (Eugenio Pacelli) sajátos, azóta is vitatott magatartása a náciizmus időszakában.⁵⁴ A helyzetet tovább bonyolította a kétpólusú világrend kialakulása, a globális biztonság elvének tényreérése, a korábbi vezető hatalmak: Nagy-Britannia és Franciaország viszonylagos háttérbe szorulása.

A latin-amerikai országokban végbement változások sem az egyház pozícióit erősítették. Meggyengült állapotában a korszerűtlenné vált dogmatikai gyökerekhez következetesen ragaszkodó, a realitások felett szemet hunyó Szentszék és a latin-amerikai országok hagyományos politikai szereplői között még jelentős tekintélynek örvendő klérus sem volt képes sem ideológiai, sem gyakorlati, életviteli kérdésekben alternatívát felkínálni az egyre inkább radikalizálódó társadalmi rétegeknek, illetve a velük élő alsó papságnak.

Ebben a helyzetben jelentek meg először Latin-Amerikában 1955 táján az úgynevezett „bázisközösségek” Brazíliában, majd terjedtek el a szubkontinens más országaiban. Végül az 1958-ban, a doktriner XII. Pius után Szent Péter trónját elfoglaló XXIII. János pápa (Angelo Roncalli)⁵⁵ felismerte: az egyház nem maradhat passzív a növekvő és súlyosbodó problémákkal szemben, nem teheti meg, hogy nem vesz róluk tudomást, és úgy tesz, mintha minden a legnagyobb rendben lenne, és az egyház egységét és egységes irányíthatóságát nem fenyegetné semmi. Az egyház saját irányító, vezető, iránymutató szerepének megerősítése céljából több kompromisszumot

⁵³ Lásd részletesebben: Bács Zoltán György: *Algunas consecuencias de la 1a Guerra Mundial para la Iglesia Católica y de América Latina*. In Fischer Ferenc – Domingo Lilón – Deák Máté (szerk.): *Iberoamericana Quinceeclesiensis 13: El final de la Belle Époque: antecedentes y consecuencias de la I Guerra Mundial en los países iberoamericanos*. Pécs, Universidad de Pécs, Centro Iberoamericano, 2015. 1–5.

⁵⁴ Eugenio Pacelli pápává választásának 80. évfordulója alkalmából tartott audiencián, amelyen a vatikáni titkos levéltár vezetői és munkatársai vettek részt, Ferenc pápa bejelentette, hogy 2020. március 2-án megnyitják és kutathatóvá teszik a levéltár XII. Piusra vonatkozó dokumentumait. Lásd Christopher Wells: *Pope Francis: Pius XII archives to open next year*. *Vatican News*, 2019.

⁵⁵ Angelo Roncalli egy nagyon szegény, több gyermekes családban látta meg a napvilágot 1881-ben. A vatikáni tisztségviselők jelentős részével ellentétben nem volt nemesi származású, közvetlen élményei voltak a társadalom perifériáján élők problémáiról. Ő volt az első, aki a pápák közül gyóntatott és misét celebrált egy börtönben.

is felvállalt, megelőzendő, hogy maradisága miatt a hívők elforduljanak tőle, és inkább a forradalmi ideológiák kínálta utat válasszák problémáik megoldására.

Az 1962 és 1965 között üléselő II. Vatikáni Zsinat által elfogadott „Populorum Progressio”, a „Pacem in Terris” és a „Mater et Magistra” kezdetű három enciklika, valamint a „Gaudium et Spes” kezdetű pásztori konstitúció meghatározta az egyház álláspontját a szegénységgel kapcsolatban, kijelölte szerepét a társadalom legsebezhetőbb rétegei érdekeinek védelmében, és lehetővé tette hívők és nem hívők együttműködését ezen a területen. Ez utóbbi nyitotta meg az utat a felszabadítás teológiája előtt, amelyet először Gustavo Gutiérrez Merino perui dominikánus szerzetes foglalt össze⁵⁶ 1968 júliusában a Szerzetesek és Laikusok II. Találkozásán, a perui Chimbotében. A több mint 20 nyelven kiadott esszében Gutiérrez többször hivatkozik Karl Marxra és az előbb említett „Populorum Progressio” kezdetű enciklikára és a „Gaudium et Spes” konstitúcióra.⁵⁷

A hívők és nem hívők közötti együttműködés lehetőségének legalizálása alapozta meg, hogy a „lábadó egyház” egyes korai képviselői nemcsak a saját országuk klérusával, de az együttműködést akadályozni kívánó szentszéki prelátusokkal is szembe helyezkedtek. Kimondva-kimondatlanul támogatták a hívők nagy tömegeinek radikalizációját, szerepet vállaltak a politikai küzdelemben, és egyes esetekben még a fegyveres harcban is, ahogy tette a mártírként tisztelt Camilo Torres Restrepo kolumbiai pap is, aki 1966-ban halt meg a később terrorszervezetként ismertté vált Kolumbiai Nemzeti Felszabadító Hadsereg soraiban. Mások, mint például Carlos Mugica argentin pap 1974-ben a diktatúra elleni harcnak lett áldozata.

Ugyan Gutiérreznek a felszabadítás teológiájáról 1968 júliusában elmondott előadása még csak utalásokat tartalmaz a latin-amerikai erőszakról és a várható, szintén erőszakos reakcióról, de ez után három héttel, 1968 augusztusában a Latin-Amerikai Püspöki Konferenciának (CELAM) II., a kolumbiai Medellínben tartott találkozásán elfogadott 16 dokumentumból nyolc már a helyzet konkrét elemzése mellett feladatokat és iránymutatást is tartalmaz.⁵⁸ Figyelemre méltó tény, hogy ezek alapján az alsó papság jelentős része már nem zárta ki sem a marxistákkal való együttműködést, sem pedig a fegyveres harcot a szegények érdekeinek védelmében.⁵⁹ Ez az a jellegzetesség, ami a felszabadítás teológiáját a latin-amerikai terrorizmus egyik jelentős, potenciális ideológiai bázisává tette.

⁵⁶ José Luis Gómez Martínez: *Teología de la liberación y contexto literario Gustavo Gutiérrez. Hacia una teología de la liberación*. Proyecto Ensayo Hispánico. A témáról már 1988-ban is írtam *Az állam és egyház Chilében, az 1960–70-es években* című egyetemi doktori értekezésem 36. oldalán. A disszertáció megtalálható a Szegedi Tudományegyetem könyvtárában.

⁵⁷ Gutiérrez gondolatai magyarul is elérhetők. Gustavo Gutiérrez – Gerhard Ludwig Müller: *A szegények oldalán – A felszabadítás teológiája*. Budapest, Új Ember, 2016. Vonatkozó tanulmány: Lukács László: *A keresztény szabadság politikai dimenziói a felszabadítási teológia tükrében*. In Benkő Ágota – Vértesaljai László (szerk.): *Kereszténység, nemzet, szabadság: a nemzeti liberalizmus mai esélyei*. Budapest, Jezsuita, 2016. 97–131.

⁵⁸ Lásd *II Conferencia General del Episcopado Latinoamericano. La Iglesia en la actual transformación de América Latina a la luz del Concilio* (CELAM, 1968).

⁵⁹ Az aktualitásokról lásd François Houtart: *A felszabadítási teológia jelenlegi helyzete Latin-Amerikában. Esmélet*, 23. (2011), 90. 63–73.

10. A deradikalizáció és annak veszélyei

Minden jelenségnek, így a lázadásnak is van egy sajátos életciklusa. A lázadás leszálló, kihunyó ágában ezt deradikalizációnak is lehet nevezni. Ez egy természetes jelenség, amely a társadalmi folyamatok dinamikájában azt a szerepet tölti be, amit a fizikában leírva Newton III. törvényeként ismerünk. A „hatás-ellenhatás” törvényéről van szó. A latin-amerikai populizmus kapcsán említett radikalizáción túlmenően, más társadalmi közegekben tapasztalható radikalizációra válaszul megindulhat egy eltávolodási folyamat, a „deradikalizáció”. Mind a baloldali „forradalmi”, mind a jobboldali „nemzeti” radikalizáción átesett szervezetek, illetve egyének cselekményeit, illetve azok következményeit látva, az elveikkel korábban szimpatizálók jelentős része elfordul tőlük, nyíltan vagy burkoltan elutasítja a velük való, akárcsak elvi közösség vállalását, de még a kapcsolattartást is. Bekövetkezhet a kiábrándulás vagy a rossz tapasztalatok szülte „apolitikus bebábozódás”, amelynek eredménye, hogy a politikai PR-kampányok és választások célcsoportja a bizonytalan, határozatlan választók sajátos „szürke” tömege. Az ő meggyőzésük egyaránt célja a hatalmat mindenkor gyakorlóknak és a velük szembenálló, a hatalom megszerzésére törekvőknek. A társadalmi folyamatok dinamikájából következően a deradikalizáció legnagyobb veszélye a kritikus politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális konfrontációk esetén könnyen bekövetkező reradikalizáció, amely nem hagyható figyelmen kívül a társadalmi-gazdasági fejlődési programok nemzetbiztonsági, terrorelhárítási szempontokat is figyelembe vevő tervezésénél.

Felhasznált irodalom

- 125 años de la fundación del Partido Revolucionario Cubano. *Público*, 2017. Online: www.publico.es/politica/125-anos-fundacion-del-partido.html
- II Conferencia General del Episcopado Latinoamericano. La Iglesia en la actual transformación de América Latina a la luz del Concilio*. CELAM, 1968.
- Anderle Ádám: J. C. Mariátegui és a perui munkásmozgalom az 1920-as években. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Historica*, 59. (1976), 57–74.
- Anderle Ádám: A guatemalai forradalom (1944–1954). In *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből (évkönyv)*. 1979. 55–64.
- Anderle Ádám: *Vihar a Sierrában*. Budapest, Gondolat, 1981.
- Anderle Ádám: El populismo. In Manuel Lucena Salmoral (ed.): *Historia de Iberoamérica*. 3. kötet, Madrid, Cátedra, 1988, 559–609.
- Anderle Ádám – Horváth Gyula: *Perón – Che Guevara*. Pannonica, 2000.
- Anderle Ádám: *Kuba története*. Budapest, Akkord, 2004.
- Anderle Ádám (szerk.): *Latin-Amerika: A függetlenség útjai. Bicentenario, 1810–2010*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2012
- Benkő Ágota – Vértessaljai László (szerk.): *Kereszténység, nemzet, szabadság: a nemzeti liberalizmus mai esélyei*. Jezsuita Kiadó, 2016.
- Causa N° 1075/2006 caratulada “Triple A” Resolución del juez federal Norberto Oyárbide, del 26 de diciembre de 2006, declarando delitos de lesa humanidad

- aquellos hechos cometidos en el marco de la actuación de la asociación denominada Triple A. Proyecto Desaparecidos. Online: www.desaparecidos.org/nuncamas/web/juicios/argentin/capital/aaa/resoluc/oyarbide_20061226.htm
- Department of Defense: *Base Structure Report – Fiscal Year 2015 Baseline*. 2015.
- Dömény Zsuzsa: *Latin-Amerika: balra át!?* Műhelytanulmányok 12. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 2007.
- Fischer Ferenc: *El modelo militar prusiano y las Fuerzas Armadas de Chile 1885–1945: Ensayos*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 1999.
- Fischer Ferenc – Domingo Lilón – Deák Máté (szerk.): *Iberoamericana Quinqueeclesiensis 13: El final de la Belle Époque: antecedentes y consecuencias de la I Guerra Mundial en los países iberoamericanos*. Pécs, Universidad de Pécs, Centro Iberoamericano, 2015.
- Gambini, Hugo: Perón, creador de la Triple A. *La Nación*, 2007. Online: <http://lanacion.com.ar/884744-peron-creador-de-la-triple-a>
- Gómez Leyton, Juan Carlos: *La frontera de la democracia: el derecho de propiedad en Chile, 1925–1973*. LOM Ediciones, 2004.
- Gutiérrez, Gustavo – Gerhard Ludwig Müller: *A szegények oldalán – A felszabadítás teológiája*. Budapest, Új Ember, 2016.
- Haya de la Torre, Víctor Raúl: *El antimperialismo y el Apra*. Lima, Amauta, 1972.
- Horváth Gyula: A juszocializmus: a peronizmus társadalomfilozófiája. *Világosság*, 19. (1978), 6. 392–397.
- Horváth Gyula: *A peronizmus*. (magánkiadás), 1996.
- Horváth Gyula: A politikai populizmus néhány jellemző vonása. *Acta Scientiarum Socialium*, 1. (1998), 1. 7–11.
- Horváth Gyula: A populista rendszerek gazdaságpolitikájának néhány vonása (Cárdenas, Perón és Vargas alatt). *Acta Scientiarum Socialium*, 4. (2001), 9. 47–72.
- Horváth Marcell: *A Panama-csatorna szerződés, avagy egy kis nemzet küzdelmei az önállóságért*. Budapest, Dialóg Campus, 2011.
- Horváth Emőke – Lehoczki Bernadett (szerk.): *Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok: Amerika a XIX–XXI. században*. Budapest, L'Harmattan, 2019.
- Houtart, François: A felszabadítási teológia jelenlegi helyzete Latin-Amerikában. *Eszmélet*, 23. (2011), 90. 63–73.
- Inter-American Reciprocal Assistance and Solidarity (Act of Chapultepec). Resolution approved by the Inter-American Conference on Problems of War and Peace at Mexico. March 6, 1945.
- Kovács Márk Károly: Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszere napjainkban. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), 1. 101–116. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.6>
- Kökény Andrea: Diplomáciai siker vagy a „sorstól rendelt küldetés”? Texas és Oregon csatlakozása az Amerikai Egyesült Államokhoz. In Horváth Emőke – Lehoczki Bernadett (szerk.): *Diplomácia és nemzetközi kapcsolatok: Amerika a XIX–XXI. században*. Budapest, L'Harmattan, 2019. 77–92.
- Kökény Andrea: The Relations between the Texas Republic and Mexico: The Santa Fe Expedition. *Acta Hispanica – Acta Universitatis Szegediensis De Attila József*

- Nominatae Acta Hispanica Supplementum*, II. (2020), 15–24. Online: <https://doi.org/10.14232/actahisp.2020.0.15-24>
- Ленин, В. И.: *Полное Собрание Сочинений*. Том. 33. *Государство и революция*. Издательство политической литературы, 1969.
- Lilón, Domingo: Utopía y revolución en América Latina durante el siglo XX: México (1910–1917), Cuba (1959), Nicaragua (1979). *Acta Scientiarum Socialium*, 18. (2004), 87–96.
- Lilón, Domingo – Miguel Dantas da Cruz – José Antonio Sánchez Román et alii: *Latin-Amerika 1750–1840. A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan, 2013.
- Lodge, George C.: U.S. aid to Latin America: Funding radical change. *Foreign Affairs*, 47. (1969), July, 735–749. Online: <https://doi.org/10.2307/20039412>
- Lukács László: A keresztény szabadság politikai dimenziói a felszabadítási teológia tükrében. In Benkő Ágota – Vértesaljai László (szerk.): *Kereszténység, nemzet, szabadság: a nemzeti liberalizmus mai esélyei*. Budapest, Jezsuita, 2016. 97–131.
- Mariátegui, José Carlos: *7 ensayos de interpretación del a realidad peruana*. Caracas, Biblioteca Ayacucho, 2007.
- Martínez, José Luis Gómez: *Teología de la liberación y contexto literario Gustavo Gutiérrez. Hacia una teología de la liberación*. Proyecto Ensayo Hispánico. Online: www.ensayistas.org/critica/liberacion/TL/documentos/gutierrez.htm
- Meyer, Peter J.: *U.S. Foreign assistance to Latin America and the Caribbean: Recent trends and FY2016 appropriations*. Congressional Research Service, 2016.
- Minello, Nelson: El sistema interamericano de defensa. Las relaciones interamericanas con las Fuerzas Armadas de América Latina. *Chile-América*, (1978), 41–42.
- Portillo, Luis: *Alimentos para la Paz? La „ayuda” de Estados Unidos*. Madrid, Iepala Editorial, 1987.
- Strong, Rowan: *Anglicanism and the British Empire, c. 1700–1850*. Oxford, Oxford University Press, 2007. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199218042.001.0001>
- Szente-Varga Mónika – Bács Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Szun-ce: *A háború művészete*. Budapest, Helikon, 2015.
- Taylor, Philip B.: Hemispheric Defense in World War II. *Current History*, 56. (1969), 33.
- Tomolya János – Padányi József: A terrorizmus és a gerilla hadviselés azonosságai és különbségei. *Hadtudomány*, 24. (2014), 1. 126–154.
- Wells, Christopher: Pope Francis: Pius XII archives to open next year. *Vatican News*, 2019. Online: www.vaticannews.va/en/pope/news/2019-03/pope-francis-vatican-secret-archives-pius-xii.html
- Zolcsák Attila: A guatemalai forradalom (1944–1954), mint a periféria forradalma. *Orpheus Noster*, 8. (2016), 4. 70–83.

Németh Gábor¹

Az ENSZ-békefenntartáshoz kapcsolódó információszerző/hírszerző tevékenység kialakulása, fejlődése és kihívások

The Development of UN Peacekeeping Related Information Gathering/Intelligence Activity and Challenges

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) békefenntartó tevékenysége sokat változott az elmúlt évtizedek alatt, az első misszió indulása, 1948 óta. A békefenntartó missziók személyi állománya számos kihívással szembesült, illetve szembesül napjainkban is feladatainak ellátása során.

A 21. századi békeműveletekbe vezényelt katonák, rendőrök, civil szakértők bonyolult biztonsági környezetben teljesítenek szolgálatot. Olyan kihívásokkal kell megküzdeniük, mint a nemzetközi szervezet missziói elleni terrortámadások, a válságövezetekben jelen levő szervezett bűnözés, ellenséges fegyveres csoportok, a helyi civil lakosság védelme, ellenük elkövetett háborús és emberiség elleni bűncselekmények elkövetőinek törvény elé állítása stb. Ezeket a kihívásokat csak akkor képes az ENSZ eredményesen kezelni, az adott misszió mandátumában meghatározott feladatokat végrehajtani, ha rendelkezik megfelelő hírszerzési támogatással. A békefenntartó tevékenységet mint egyéb nemzeti katonai, rendvédelmi műveleteket csak akkor lehet hatékonyan tervezni, szervezni, végrehajtani, ha a döntésekhez rendelkezésre állnak a szükséges háttérinformációk, a megfelelő hírszerzési támogatási rendszer.

Kulcsszavak: ENSZ, békefenntartás, információszerzés, hírszerzés, fejlődés

The United Nations (UN) peacekeeping missions have changed significantly over decades since the first mission was launched in 1948. Members of peacekeeping operations have faced a number of challenges as they conduct their duties. The UN-led peace operations in 21st century, and their military, police and civilian expert personnel

¹ Németh Gábor rendőr alezredes, a Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ Külszolgálati és Békétámogató Osztály munkatársa, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktori hallgatója. E-mail: nemethgabi@rokk.police.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6370-0448>

perform their tasks in a complex security environment. They are faced with different challenges such as terrorist attacks against international missions, organised crime, hostile armed groups, war crimes and humanitarian crimes against the local civilian population, and so on. These challenges can only be addressed effectively by the United Nations if it has adequate intelligence support. Peacekeeping operations, like other national military or law enforcement operations can only be carried out effectively, planned, organised and managed properly if the necessary information is provided for decision makers and a reliable intelligence support system is available.

Keywords: UN, peacekeeping, information gathering, intelligence, development

1. Általános információk

Az Egyesült Nemzetek Szervezetét a II. világháború után hozták létre az egyes államok közti együttműködés támogatására. Az ENSZ elősegíti tagországait a nemzetközi béke és biztonság, a gazdasági fejlődés, az emberi jogok tiszteletben tartásának fejlesztése terén. Továbbá aktív szereplője a világbéke megóvásának, támogatja a konfliktusok békés úton történő rendezését. A soha nem látott pusztítást okozó II. világháború után alakították meg a Népszövetséget² utódjaként, azzal a céllal, hogy megelőzzék az országok, nemzetek közötti fegyveres konfliktusokat, lehetőséget adjanak a nemzeteknek nézeteltéréseik tárgyalásos rendezésére. A fentiek ellenére gyakran kerül a szervezet olyan helyzetbe, amikor nem képes megelőzni a konfliktus kialakulását, a fegyveres összecsapás kitörését. Az ENSZ jelenleg összesen 193 tagországot számlál. A nemzetközi szervezet központja New Yorkban található. Az ENSZ működése szempontjából legfontosabb döntéshozó szervei:

- A Közgyűlés (amelyben minden tagország egyenrangú félként képviselteti magát, egyenlő szavazati joggal rendelkezik);
- a Biztonsági Tanács (a békét és biztonságot érintő ügyekben hoz határozatokat, öt állandó és tíz nem állandó taggal, a nem állandó tagokat két évre választják be a tanácsba);
- a Gazdasági és Szociális Bizottság;
- a Gyámsági Tanács;
- a Nemzetközi Bíróság és a Titkárság.

Az ENSZ szervezetén belül, a különböző szakterületek mindegyike rendelkezik felelős szervvel, mint például az Egészségügyi Világszervezet (*World Health Organization – WHO*) vagy az Egyesült Nemzetek Gyermekegélyezési Alapja (*United Nations International Children's Emergency Fund – UNICEF*) stb. A világszervezetet a főtitkár képviseli, aki jelenleg egy elismert portugál diplomata, António Guterres. Az ENSZ pénzügyi működését a tagállamok hozzájárulásai biztosítják. A szervezetnek hat hivatalos nyelve van: az angol, az arab, a francia, az orosz, a kínai és a spanyol.³

² Nagy Gergely: *100 éve kezdte meg a működését a Népszövetség*. 2020.

³ ENSZ honlapja: www.un.org/en/

2. Az ENSZ békefenntartó tevékenységének kialakulása

Ahogy már korábban említettem – sajnos az elmúlt néhány évtizedben egyre gyakrabban –, az ENSZ-nek olyankor kell beavatkoznia, amikor egy adott konfliktust politikai és/vagy katonai eszközökkel kell kezelni. A globális béke és a fejlődés előmozdítása érdekében az ENSZ erőfeszítései között központi szerepet kap a békefenntartás. Az ENSZ első békefenntartó missziója az Egyesült Nemzetek Tűzszüneti Megállapodást Ellenőrző Szervezete (*United Nations Truce Supervision Organization – UNTSO*) 1948-ban kezdte meg működését. Az arab–izraeli konfliktus következtében a Biztonsági Tanács az 50/1948⁴ sz. határozatában felszólította a szemben álló feleket az ellenségeskedés beszüntetésére, és úgy döntött, hogy a tűzszünet betartásának ellenőrzését az ENSZ katonai megfigyelőinek kell végrehajtani. Az első katonai megfigyelők csoportja 1949. év elején települt a műveleti területre a fegyverszüneti megállapodás végrehajtásának felügyelete céljából. Az első misszió indulása óta az ENSZ több mint 70 békefenntartó küldetést indított világszerte, és jelenleg 12 misszió van folyamatban Afrika, Ázsia, Dél-Amerika és Európa területén.

Az 1949-től az 1990-es évek elejéig tartó időszakot az első generációs békefenntartó missziók időszakának tekintjük. Ezen időszak alatt általában a fegyveres konfliktusok kezelését kis létszámú és fegyvertelen katonai megfigyelőkből álló missziókkal igyekeztek végrehajtani. Amennyiben ez nem bizonyult elégségesnek, a Biztonsági Tanács felhatalmazást adott arra, hogy az ENSZ fegyveres erőket (könnyű fegyverzet) telepítsen a válságövezetbe, amelyek feladata a szemben álló erők szétválasztása, közöttük ütközőterület, zóna létrehozása, a tűzszünet, a békeegyezmények betartásának kikényszerítése, annak betartásának ellenőrzése volt. Az első generációs ENSZ békemissziókat az alábbiak jellemezték:⁵

- a fegyveres konfliktusban érintett államok beleegyezésével és a Biztonsági Tanács felhatalmazásával hajtották végre ezeket a műveleteket;
- a békefenntartó erők kötelékébe csapatokat küldő nemzetek részvételét a konfliktusban érintett felek is elfogadták, hozzájárultak ahhoz, hogy saját területükre az ENSZ fegyveres erőt telepítsen;
- a műveletekben részt vevő erők, amennyiben azok fegyverrel láttak el szolgálati feladatokat, azokat csak önvédelemből használhatták;
- legfontosabb tevékenységük a szemben álló felek erőinek szétválasztása és az általuk megkötött egyezmények (fegyverszünet, tűzszünet, békemegállapodás) betartásának ellenőrzése volt.

A kétpólusú világrend felbomlása,⁶ a múlt évszázad 1990-es éveinek eleje óta csökkent az országok közötti fegyveres konfliktusok lehetősége, viszont megjelentek új típusú nemzetközi kihívások, amelyekre az ENSZ-nek is reagálnia kellett. Elkezdődött

⁴ UN Resolution 50 (1948).

⁵ Boldizsár Gábor: A béketámogató műveletek kialakulása, fejlődése, helye a katonai műveletek rendszerében. In Tóth L. – Bengóné Pongó D. (szerk.): *XXV. MTA AMB Kutatási és Fejlesztési Tanácskozás*. Gödöllő, SZIE Gépészmérnöki Kar, 2001. 1–18.

⁶ Robert Lupițu: The Collapse Of The Bipolar World. White House – Kremlin relations between 1985–1991. *The Public Administration and Social Policies Review*, 6. (2014), 12. 12–31.

az úgynevezett második generációs békeműveletek kora. Az államok közötti konfliktusokat felváltva megjelentek a belső, polgárháborús konfliktusok. A „hagyományos” tevékenység mellett új feladatként megjelent a demokratikus választások előkészítése és lebonyolítása, a hatalom átadásának segítése, a humanitárius segélyműveletek támogatása, a szemben álló erők leszerelése, az új, demokratikus alapon működő fegyveres erők, rendvédelmi szervek létrehozásának támogatása, a törvényes rend, közrend, közbiztonság helyreállítása, fenntartása főként rendőri, rendészeti erőkkel. Az ENSZ által meghozott politikai szankciók, a különböző egyezmények (fegyverszünet, tűzszünet, békemegállapodás) betartatásának fegyverrel való kikényszerítése, a konfliktus megelőzése, kialakulásának megakadályozása. Továbbá, ha a megelőzés kudarcba fullad, a konfliktus következtében otthonaikat elhagyni kényszerülő menekültekről való gondoskodás, a béke és biztonság érdekében tevékenykedő különböző nemzetközi és helyi szervezetek tevékenységének koordinálása, munkájuk támogatása. A múlt század végén az ENSZ mellett megjelentek más nemzetközi szervezetek is a nemzetközi válságkezelés, békefenntartás területén, például az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (*North Atlantic Treaty Organization* – NATO), az Európai Unió (EU), az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) vagy az Afrikai Unió (AU).

3. Az ENSZ információszerző tevékenységének kialakulása

A már korábban említett első generációs missziók végrehajtása során a kezdeti időszakban, az ENSZ részéről politikai szinten egy olyan idealisztikus kép alakult ki, hogy a békefenntartó tevékenységhez nincs szükség saját információszerző képességre. Hiszen a kék sapka, kék zászló, a fogadó országok jóindulata védelmet nyújt a missziók számára. További ellenérv volt, hogy a fogadó ország szuverenitását sérthetné, ha a területén nemzetközi szervezet információkat gyűjtene. A kezdeti időszakban a Biztonsági Tanács tagországainak nagy része és maga a főtitkár sem támogatta az ENSZ információszerző (hírszerző) rendszerének kiépítését.

A hírszerzés kérdése a nemzetközi kapcsolatokban, a diplomáciában érzékeny terület. Az ENSZ tisztviselői attól tartottak, hogy azzal vádolhatnák a szervezetet, hogy megsérti a nemzeti szuverenitást azzal, ha egy tagország területén hírszerzési tevékenységet folytat. Dag Hammarskjöld, akkori ENSZ főtitkár 1960-ban elutasította az ENSZ hírszerző ügynökség létrehozásának ötletét, mondván az ENSZ-nek „tisztá kezekkel kell rendelkeznie”.⁷ Egészen a közelmúltig, 2014–2015-ig az ENSZ-ben nem is nagyon használták a hírszerzés (*intelligence*) kifejezést, még akkor sem, ha a szervezet egyes elemei egyébként azt végezték, helyette inkább az információszerzés (*information gathering*) volt a politikailag korrekt és alkalmazott kifejezés.

A hazai szakirodalomban a hírszerzési tevékenység egyik leginkább elfogadott definíciója: „A hírszerzés az állam egyik funkciója, amelyet a nemzeti érdekek érvényre juttatása és védelme érdekében, kizárólag erre a feladatra létrehozott, közvetlen

⁷ A. Walter Dorn – David J. H. Bell: *Intelligence and Peacekeeping: The UN Operation in the Congo, 1960–64. International Peacekeeping*, 2. (1995), 1. 11–33.

kormányzati irányítás alatt működtetett szervezetek végeznek, nyílt és titkos forrású információk beszerzésével.”⁸

Míg egy adott állam esetében a nemzet biztonsága érdekében a hírszerzése az ország egész működésére kihat, például gazdaság, külpolitika, belpolitika, tudomány stb., addig az ENSZ-nél a hírszerzési tevékenység sokkal szűkebb területre koncentrál. Az ENSZ jelenleg és korábban sem végez, végzett a fentiekben megfogalmazottak szerinti komplex hírszerzési tevékenységet. Annak csak egyes elemei jelennek meg a nemzetközi szervezet tevékenysége során. Az ENSZ leginkább a nyílt információk gyűjtését, elemzését, értékelését, azok felhasználását végzi. Továbbá az ENSZ-nél megjelenő, a békeművelési tevékenység eredményes végrehajtásához szükséges titkos információk jelentős része az egyes tagországoktól – főként a BT állandó tagországok – vagy más nemzetközi szervezetektől, például a NATO⁹ hírszerző szerveitől jut el a szervezethez.

A szervezeten belüli hírszerzéssel kapcsolatos szemléletváltást az ENSZ Kongói missziójában (*United Nations Operation in the Congo – UNOC*) történt események kényszerítették ki. A kongói polgárháború az ország 1960-ban kivívott függetlensége után tört ki, elsősorban a területén található nyersanyagkincsek megszerzéséért folytatott fegyveres összecsapás formájában. A függetlenség kikiáltásának évében a kongói kormány az ENSZ katonai segítségét kérte, hogy megvédje az ország területi egységét. A következő négy évben az ENSZ kongói missziójának elsődleges feladata volt, hogy segítsen a helyi kormánynak fenntartani Kongó politikai függetlenségét és területi integritását. A szervezet segítséget nyújtott a törvényes rend fenntartásában. A fő problémát az ország ásványkincsekben gazdag Katanga tartományának külföldiek által vezetett és finanszírozott elszakadási kísérlete jelentette. Az 1961. év második és 1962. év első felében a külföldi zsoldosok irányítása alatt álló felkelők megtámadták az ENSZ alakulatait. A harcokban 249 fő ENSZ alkalmazott vesztette életét.¹⁰ Dag Hammarskjöld főtitkár 1961. szeptember 18-án szintén életét vesztette, miután az őt szállító repülőgép lezuhant Észak-Rhodesiában (ma Zambia), útban a kongói rendezést szolgáló tárgyalásokra. A légi katasztrófa okai a mai napig nem tisztázottak. Már a baleset után felmerült, hogy a gépet külföldi zsoldosok lőtték le, és a támadásban külföldi titkosszolgálatok is közreműködtek, de ezt nem lehetett bizonyítani.

A kongói események rámutattak annak szükségességére, hogy a békefenntartó műveleteket sem lehet eredményesen és biztonságosan tervezni, szervezni és végrehajtani, ha nincs megfelelő információszerzési/hírszerzési támogatás. Megszületett a döntés az ONUC Misszió katonai hírszerzési egységének (*Military Intelligence Branch – MIB*) a felállításáról. Az MIB-t azért hozták létre, hogy információkat gyűjtsön, azokat elemezze, értékelje és ezzel a tevékenységgel támogassa a döntéshozatalt. Az egység tevékenysége során négy fő területre koncentrált:

- az ENSZ-erők biztonságával kapcsolatos információgyűjtés, elemzés és értékelés;
- az ENSZ-erők műveleteinek támogatása;

⁸ Izsa Jenő: A hírszerzés céljáról és rendszeréről. *Hadtudomány*, (2009), 1–2. 72.

⁹ Kent J. Kille – Ryan C. Hendrickson: NATO and the United Nations: Debates and trends in institutional coordination. *Journal of International Organizations Studies*, 2. (2011), 1. 28–49.

¹⁰ Az ENSZ veszteség nyilvántartása: United Nations Peacekeeping: *Fatalities*.

- korai előjelzés az esetleges fegyveres konfliktus kialakulásáról a szemben álló felek között;
- az esetleges külső beavatkozás jelzése.

A lázadókat külföldi kormányok is támogatták, és ebben a tevékenységben a belgák mint volt gyarmattartók élen jártak. A fegyveres konfliktus kezelése érdekében különösen fontos volt a fegyverek csempészetének és a külföldi zsoldosok Kongóba történő belépésének megakadályozása.

A MIB-egységnek megalakulása után több problémával is szembe kellett néznie. Az állomány egy részének hiányzott a hírszerzéssel kapcsolatos szakmai tapasztalata, mivel korábban ilyen irányú tevékenységet nem végeztek, arra felkészítést nem kaptak. A MIB nem minden beosztottja tudott angolul (ez volt a misszió hivatalos munkanyelve) és franciául (a francia hivatalos nyelv az országban), így a helyiekkel nem tudott kommunikálni. Az ONUC Misszióknak nem voltak technikai eszközei a rádióelektronikai és a légi felderítésre. Később New Yorkban jóváhagyták az egység bővítését és a technikai eszközökkel történő felszerelését. A MIB műveleti kapacitását kibővítették rádióelektronikai felderítést és légi fotók elemzését végző alegységekkel. Létrehozták az elhárító tiszti (*Counter Intelligence Officer – CIO*) és a felderítő tiszti (*Field Intelligence Officer – FIO*) beosztásokat. Kongó mind a hat tartományába vezényeltek CIO-kat és FIO-kat, annak érdekében, hogy katonai, politikai és a törzsi területekkel kapcsolatos információkat gyűjtsenek, és megakadályozzák a lázadók oldalán harcoló zsoldosok részéről az ONUC Misszióra irányuló információszerzést.

Sajnos véres események kellettek annak belátására, hogy az ENSZ-békefenntartás keretein belüli információszerzési/hírszerzési képesség kiépítése elengedhetetlen feltétele az eredményes feladatellátásnak.

4. Az ENSZ-békefenntartáshoz kapcsolódó információszerzési/hírszerzési tevékenységének szabályozása

Az ENSZ békefenntartó feladataihoz kapcsolódó információszerzési/hírszerzési tevékenységet a tagországok konszenzusán alapulva, az alábbiak szerint határozza meg:

A békefenntartáshoz kapcsolódó hírszerzési tevékenység a nem titkos úton megszerzett információk elemzése, értékelése és feldolgozása, amellyel támogatható az adott misszió Biztonsági Tanács által meghatározott mandátumának eredményes végrehajtása.¹¹

E meghatározással világos különbséget tesz az ENSZ a kémkedés és a hírszerzés között. A kémkedés titokban és sokszor illegálisan végzett tevékenység az ellenféllel szemben, a saját érdekek érvényesítése érdekében, míg az ENSZ hírszerzési

¹¹ United Nations Department of Peacekeeping Operations: *Peacekeeping Intelligence Policy*. Department of Field Support Ref. 2017. 07.

tevékenysége a legális információgyűjtési lehetőségeket használja ki, amelyekkel az eredményes békefenntartó tevékenységet tudja támogatni.¹²

Az ENSZ hírszerzési tevékenysége szigorúan szabályozott. A nemzetközi szervezetnek sokkal szűkebb a mozgásteret, mint egy adott államnak az ez irányú tevékenység területén. Minden békefenntartó misszió a Biztonsági Tanács határozata alapján indul, amely kijelöli a misszió mandátumát. Az ENSZ hírszerzési tevékenységet az adott misszió mandátumában meghatározott feladatok eredményes végrehajtása, a saját erők és a helyi polgári lakosság védelme érdekében fejthet ki. Minden a békefenntartáshoz kapcsolódó hírszerzési tevékenység az ENSZ jogi keretein alapul, a nemzetközi, humanitárius és emberi jogi szabályok figyelembevételével. A tevékenység nem sértheti a fogadó ország törvényeit.

Adott békeművelet indítása előtt az ENSZ és a fogadó ország kormánya Megállapodást köt,¹³ amelyben meghatározzák az adott misszió működésének jogi kereteit, a misszió és tagjai státusát a fogadó államban. A megállapodásoknak megfelelően a békefenntartó misszió tagjai kötelesek betartani a fogadó állam törvényeit. A megállapodások általában garantálják, hogy a fogadó országban az ENSZ objektumai sérthetetlenek. Az ENSZ-személyzet és járművei szabadon mozoghatnak a misszió működési területén, azokat átkutatni, mozgásukban korlátozni nem szabad. Az ENSZ-misszió a feladata ellátásával kapcsolatban tájékoztatást adhat a nyilvánosság számára, amelyet a helyi hatóságok nem cenzúrázhatnak. A megállapodás lehetőséget nyújt a helyi hatóságok és a misszió közötti együttműködés szabályozására, különösen a feladatellátást és a biztonságot támogató hírszerzési kérdések körére.

A békefenntartáshoz kapcsolódó hírszerzési tevékenység végrehajtásának részletes szabályait a különböző belső utasítások, kézikönyvek, útmutatók tartalmazzák, például a Békefenntartó Hírszerző és Felderítő Kézikönyv¹⁴ vagy a Katonai Békefenntartás Hírszerzési kézikönyve.

5. Az ENSZ különböző információszerzéssel és elemzéssel foglalkozó egységei

Értelemszerűen a feladat eredményes végrehajtásához szükséges volt a megfelelő intézményi háttér kiépítése.

5.1. ENSZ Információgyűjtő és -elemző Hivatal

Az ENSZ főparancsnokságán 1987-ben hozták létre az ENSZ Információgyűjtő és -elemző Hivatalt (*Office for Research and the Collection of Information – ORCI*), amelynek fő feladata a stratégiai szintű döntéshozatal támogatása. Az 1980-as évek végén

¹² Bram Champagne: *The United Nations and Intelligence*. Peace Operations Training Institute, 2006.

¹³ *Status of Forces Agreements – SOFA* vagy *Status of Mission Agreement – SOMA*.

¹⁴ UN: *Peacekeeping-Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Staff Handbook (PKISR HB)*. First Edition, September, 2020.

elkezdődött a kétpólusú világ felbomlása. Ez a folyamat magával hozta a korábban „szőnyeg alatt tartott” problémákat, az etnikai és vallási feszültségeket, amelyeket a volt Szovjetunió vagy Jugoszlávia területén korábban elnyomtak. Helyi háborúk sora robbant ki a Kaukázusban, a Balkánon és más térségekben, amelyek egyidejűleg generáltak helyi, regionális és globális biztonsági problémákat. A válságövezetekből kiinduló szervezett bűnözés, fegyver, embargó alá eső árucikk, ember- és kábítószercsempészet, illetve a konfliktus következtében megindult menekülthullám más országokra is negatív hatást gyakorolt. Az ORCI az alábbi területekre koncentrált: globális biztonságpolitikára ható események elemzése, lehetséges konfliktusok korai előrejelzése, menekültek lehetséges mozgásának előrejelzése, felkészülés a fogadásukra, ellátásukra. A szervezet a BT és a Közgyűlés munkáját is támogatta, így segítette a politikai döntés-előkészítést.

5.2. Az Információelemző és Kutató Egység

Mivel az ENSZ békefenntartó műveleteinek száma megnövekedett az 1990-es évek elején a világ válságövezeteiben, Boutros Boutros-Ghali főtitkár 1992-ben elindította az ENSZ-békefenntartás reformját.¹⁵ A reform része volt többek között az ENSZ Békefenntartó Műveletek Főigazgatóságának (*UN Department of Peacekeeping Operations – UN DPKO*) és azon belül a békefenntartással kapcsolatos stratégiai döntés-előkészítést támogató egységének létrehozása. Ez az új szervezeti elem az Információelemző és Kutató Egység (*Information and Research Unit – I&R Unit*) volt, amely 1993 és 1999 között működött, „Tartsuk szemünket a világon!” mottóval.

Az ENSZ az 1960-as évek eleje óta, a kongói tapasztalatok alapján nagyobb hangsúlyt helyezett a hírszerzésre, de sokszor a tagországok, főként a nagyhatalmak, ha érdekeik úgy kívánták, vonakodtak megosztani a szervezettel a sokszor releváns információkat. Az egységhez tartozó ügyeleti központ a nap 24 órájában, a hét minden napján, folyamatos kapcsolatot tartott a különböző ENSZ-békefenntartó missziókkal. A központban váltásonként 3–4 tiszt teljesített szolgálatot. Mindegyikük kapcsolatot tartott 4–5 békefenntartó misszióval, fogadták a missziók napi, heti, havi helyzetjelentéseit, a rendkívüli eseményekről szóló jelentéseket, a műveletek működése szempontjából fontos információkat, azokat elemezték, értékelték. Az egység tevékenységének fő célja az ENSZ politikai, stratégiai döntés-előkészítésének támogatása volt. A missziókból bejövő információkon kívül az ENSZ BT öt állandó tagjából négy ország (Egyesült Államok, Oroszország, Franciaország, Nagy-Britannia) küldött összekötőket az egységbe. Alapfeladatként a nemzeti hírszerzésük által megszerzett, az ENSZ-békeműveletek szempontjából releváns információkat osztották meg az ENSZ-szel. Természetesen az információ megosztása a nemzeti érdekek figyelembevételével történt. A BT-tagországok célja a nemzeti összekötő tisztek vezényletével az volt, hogy az információk a „saját emberükön” keresztül jussanak el az ENSZ-be. Az ötödik állandó BT-tag, Kína nem volt hajlandó információkat megosztani a szervezettel, így nem küldött összekötő tisztet az egységbe. A különböző missziókba csapatokat küldő

¹⁵ Global Policy Forum: *Secretary General Boutros Boutros-Ghali's Reform Agenda – 1992 to 1996*.

más államok a „nagyhatalmakhoz” hasonlóan szívesen nyújtottak hírszerzési támogatást az ENSZ-nek, amikor saját csapataik veszélyben voltak. Viszont ilyen esetekben az információk jórészt a nemzeti kontingenseken belül maradtak, ami azt eredményezte, hogy egyes kontingensek jobb hírszerzési támogatást kaptak, mint mások. Szemléletes példának egy Bosznia Hercegovinában szolgált kanadai parancsnok esete hozható. A kanadai parancsnok az ENSZ Boszniai Védelmező Erőinél (*United Nations Protection Force – UNPROFOR*) teljesített szolgálatot. A körülményekre tekintettel a parancsnok légi felderítésből származó minősített információkat kapott a NATO-tól, de azokat nem oszthatta meg más nemzetek kontingensparancsnokaival, ha azok nem NATO-tagországból származtak.

5.3. Az évezred elején kiépített ENSZ hírszerzési és elemző-értékelő rendszer

A 2000-es évek elején megjelenő békefenntartást érintő új kihívások (a békefenntartók elleni terrortámadások, a válságövezetekben erősödő nemzetközi szervezett bűnözés, a különböző konfliktusokban elkövetett háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények felderítése) szükségessé tették az ENSZ békefenntartó műveletein belül szisztematikusan kialakított külön hírszerzési képesség létrehozását.¹⁶ A 2006-os évben az ENSZ jóváhagyta a DPKO azon javaslatát, hogy az összes békefenntartó misszióban létre kell hozni egy elemző-értékelő központot (*Joint Mission Analysis Centre – JMAC*). A JMAC végzi a különböző forrásból származó, az adott misszió biztonságát érintő, a mandátumban meghatározott feladatok eredményes végrehajtásához szükséges információk gyűjtését, elemzését, értékelését. A JMAC a misszió tekintetében rendszeresen (általában hetente) elkészíti az aktuális fenyegetettségértékelést. Továbbá a misszióvezető és helyettesei, a stratégiai vezetési szint számára döntés elkészítéséhez nyújt rendszeres hírszerzési információkon nyugvó támogatást. Továbbá minden misszióban kialakítottak egy folyamatosan működő egyesített műveleti központot (*Joint Operation Centre – JOC*), amely az adott misszió napi tevékenységének irányítását támogatja, koordinálja. Ez egyfajta közös ügyeleti központ, amely részére a misszió katonai elmei mellett például az ENSZ rendőri egységek is jelentenek. Továbbá az ENSZ Főtitkárságon megalakult az Elemző és Összekötő Egység (*Research and Liaison Unit – R&L Unit*) 2007-ben. Az R&L Unit felelős az ENSZ teljes hírszerzési tevékenységének koordinálásáért, valamint a missziókból, partnerektől (tagállamok, más nemzetközi szervezetek) beérkező információk központi elemzéséért, értékeléséért, a politikai döntés-előkészítés támogatásáért. Ezen központ tevékenységének három fő területe:

- a nyílt információforrásokon alapuló hírszerzés;
- a missziókban működő JMAC-tól beérkező információk elemzése, értékelése;
- kapcsolattartás az ENSZ különféle ügynökségeivel és más szervezeti egységeivel, illetve más nemzetközi szervezetekkel (EU, NATO, EBESZ stb.),

¹⁶ Jacob Aasland Ravndal: *Developing Intelligence Capabilities in Support of UN Peace Operations*. Oslo, 2009.

a válságövezetekben működő nem kormányzati szervezetekkel, a tagországok nemzeti hírszerző szolgálataival.

Ennek megfelelően az R&L Unit olyan tevékenységet végez, amellyel hatékonyan tudja támogatni a politikai döntéshozatalt, valamint az elemzésekből levont következtetések alapján az adott missziók munkáját.

6. Modern technikai eszközök az információszerzés támogatásában

Korábban az ENSZ-műveletek nagy része többnyire csak élőerős megfigyelésekre támaszkodott, amihez elengedhetetlen a megfigyelők helyszíni jelenléte, amely sok esetben biztonsági kockázatot jelent. Az élőerős megfigyelés hatékonyságát rontó további tényezők a szélsőséges időjárási viszonyok, fáradtság stb. A fentiek miatt korábban az ENSZ gyakran nem tudta hatékonyan felderíteni, megfigyelni az adott misszió területén a konfliktushoz kapcsolódó illegális tevékenységeket (például: fegyvercsempészet, fegyveres csoportok mozgása, tevékenysége stb.). Ezért műveleti szinten is fontos volt a technikai fejlesztés, a megfigyelést segítő, modern eszközök alkalmazásának bevezetése. A modern eszközök (digitális kamerák, éjjelátók, hőkamerák, légi felderítő eszközök, radarok stb.) növelik a megfigyelések hatékonyságát és pontosságát. Ezen eszközökkel gyors, valós idejű információkat lehet szerezni, amellyel hatékonyan lehet támogatni a gyors taktikai és műveleti döntések előkészítését, valamint a stratégiai döntések meghozatalának támogatását. Sajnos az ENSZ központilag nem vagy csak korlátozottan rendelkezik a fent felsorolt technikai eszközökkel. Az alkalmazott gyakorlat szerint az ENSZ az eszközöket és az erre épülő képességeket a nemzeti kontingenseken keresztül tudja lehívni és telepítést követően integrálni a békeművelet rendszerébe. Emiatt előfordul, hogy az ENSZ-be katonai vagy rendőri erőket küldő „szegényebb” tagország kontingensei a megfelelő technikai eszközök hiányában kevésbé hatékonyan tudják ellátni feladataikat, mint a „gazdagabb” országok kontingensei. A telepített képességekben meglévő egyenlőtlenségek miatt egyes nemzeti kontingensek fokozottabb mértékben vannak veszélynek kitéve.

7. Az ENSZ-információszerzés különböző szintjei

Az ENSZ információszerzési rendszere három szintre tagozódik. A stratégiai szintű információszerzés a főtitkár, a Biztonsági Tanács hírszerzési igényeit elégíti ki. Biztosítja számukra a szükséges információkat – korai előrejelzés, háborús konfliktusok előrejelzése, regionális, globális biztonsági kihívások előrejelzése – a megfelelő politikai döntések előkészítéséhez.

A békefenntartáshoz kapcsolódó műveleti szintű hírszerzés a különböző missziók parancsnokainak, az ENSZ Békeműveletek Főigazgatósága (2019-től *United Nations*

Peace Operations – UN DPO, korábbi DPKO)¹⁷ vezetőinek, nemzetközi segélyszervezetek managementjének döntés-előkészítését támogatja.

Végül a különböző ENSZ-kontingensek vezetőinek, egyes alegységek parancsnokainak munkáját, az általuk tervezett, szervezett és vezetett, terepen folytatott tevékenységének (járőrtevékenység, ellenőrző-áteresztő pontok működtetése, konvojműveletek végrehajtása, menekülttáborok védelme stb.) eredményes végrehajtását támogatja a taktikai szintű hírszerzés.

8. Tevékenységet nehezítő körülmények

A nemzetközi szinten több körülmény nehezíti az eredményes hírszerzési tevékenységet. A sok szereplő, azok érdekei, érdekellentétei, a képességbeli különbségek stb. Az ENSZ hírszerzéssel kapcsolatos tevékenységében szintén megtaláljuk ezeket a gátló tényezőket. Az első akadályt a belső intézményi korlátok, a Biztonsági Tanács tagországainak eltérő érdekei például a korábban említett Kína kimaradása az ENSZ hírszerzési I&R Unit működéséből, vagy a szintén említett NATO-információk megosztásának nehézségei a nem NATO-tag ENSZ-hozzájárulóval. A vétőjoggal rendelkező szereplő akadályozhatja vagy korlátozhatja az adott misszió eredményes működését a hírszerzési „mandátum” szűkítésével, amikor az esetleg sértheti nemzeti érdekeit. Például a ruandai konfliktus idején 1993–94-ben, a Biztonsági Tanács-tag Franciaország fegyverrel, pénzzel támogatta a hutu kormányzatot a tuszi lázadókkal szemben.¹⁸ A franciák mindent megtettek annak érdekében, hogy a Ruandában működő ENSZ-misszió az Egyesült Nemzetek Támogató Missziója Ruandában (*United Nations Assistance Mission For Rwanda* – UNAMIR) mandátumát a lehető legszűkebbre csökkentsék, annak érdekében, hogy ne derüljön fény a francia beavatkozásra. A fogadó ország szintén korlátozhatja az adott misszió mandátumában foglalt lehetőségeket. A másik ilyen tényező a multinacionális szervezetekre különösen jellemző bürokratikus működés, a lassú információáramlás, a koordináció, a kooperáció gyengesége vagy a duplikáció, párhuzamos működés kialakulásának lehetősége. Továbbá a különböző tagországokból érkező szakértők eltérő felkészültsége, eltérő korábbi szakmai tapasztalatai mind nehezítik az eredményes működést. Az ENSZ rendszerében a célzott hírszerzési képességek fejlesztésének utolsó akadályá magá az ENSZ szervezeti kultúrája. Az ENSZ alapvető értékei közé tartozik a tagországok autonómiájának teljes körű elismerése, az emberi szabadságjogok tiszteletben tartása, az átláthatóság. Az ENSZ-ben sokszor dilemma, hogy az adott ország szuverenitásának tiszteletben tartása vagy az eredményes működés-e a fontosabb.

¹⁷ Az ENSZ 73. közgyűlésén 2018-ban született döntés a békefenntartó tevékenységhez tartozó szervezeti struktúra átalakításáról, és a korábbi UN DPKO megszűnt, 2019. január 1-jén létrejött a UN DPO: *United Nations Peacekeeping: Historical timeline of UN peacekeeping*.

¹⁸ Mel McNulty: French arms, war and genocide in Rwanda. *Crime, Law & Social Change*, 33. (2000), 1–2. 105–129.

9. A jövő

Az ENSZ békefenntartó missziók egyre komplexebb feladatokat látnak el, a klasszikus béketeremtésen, békefenntartáson túl, a civilek védelme, a helyi közigazgatás, rendvédelmi és igazságügyi rendszer helyreállítása, az államépítés támogatása is bekerült a tevékenységek körébe. A komplex feladatok mellett a missziókat fenyegető biztonsági kihívások is megnöttek. Az ENSZ-nek a fenti kihívásokhoz igazodó struktúrákat, szabályokat és eljárásokat kell kialakítania. Vonatkozik ez az információszerzési/hírszerzési tevékenységre is. Az információk elemzése, a döntéshozók felé történő gyors továbbítása stratégiai, műveleti és taktikai szinten elengedhetetlen.

Az elmúlt évtizedekben az ENSZ-en kívül más nemzetközi szervezetek is megjelentek a békeműveletek színpadán. A NATO, EU, EBESZ vagy az AU, amelyek hasonló kihívásokkal szembesülnek a békeműveleti, nemzetközi válságkezelési tevékenységük végrehajtása során, mint az ENSZ. Gyakran ugyanabban a válságövezetben látnak el különböző feladatokat. Jó példa erre az ENSZ Biztonsági tanácsának 1244. sz. határozata,¹⁹ amely alapján Koszovóban, 1999-től a NATO Katonai Erői látják el a klasszikus békefenntartói feladatokat, az ENSZ feladata a helyi közigazgatás, államigazgatás kiépítésének támogatása, az EU pedig az újjáépítés támogatásában, koordinálásában vesz részt. Ezenfelül a három nemzetközi szervezet együttműködik a civilek védelmében, a menekültek visszatérítésében, a szervezett bűnözés elleni harcban és a konfliktus idején elkövetett háborús bűncselekmények felderítésében.

A regionális szervezetek és az ENSZ közös válságkezelési tevékenységének másik jó példája az AU és az ENSZ 2007 és 2020 között működtetett közös békefenntartó missziója.

A Biztonsági Tanács 2007. júliusban a 1769. sz. határozatában²⁰ döntött egy, az AU és az ENSZ darfuri közös hibrid művelet (Egyesült Nemzetek Szervezete – Afrikai Unió Közös Művelete Darfurban – *United Nations African Union Mission in Darfur* – UNAMID) misszió indításáról. A misszió fő erőit az AU-tagországok adták, viszont a vezetés-irányítási, a hírszerzési, pénzügyi, logisztikai támogató rendszer az ENSZ irányítása alatt működött.

Az eredményes feladatellátáshoz szükséges a nemzetközi szervezetek közötti hatékony együttműködés, vonatkozik ez a békefenntartáshoz, nemzetközi válságkezeléshez kapcsolódó hírszerzéssel kapcsolatos feladatok ellátására is. Az ilyen és ehhez hasonló közös nemzetközi válságkezelési műveletek száma várhatóan a jövőben tovább növekszik a különböző válságövezetekben.

A békefenntartó műveletek, missziók eredményes és biztonságos működéséhez szükséges a modern technikai eszközök alkalmazása az információszerzésben és -továbbításban. A pilóta nélküli repülőeszközök, különböző, minden napszakban, évszakban működő kamerarendszerek, műholdas felderítő eszközök alkalmazása elengedhetetlen a békefenntartó tevékenység eredményes ellátásához. Szükséges az információk gyors és biztonságos továbbítását biztosító híradástechnikai, informatikai

¹⁹ UN Resolution 1244/1999. Authorised an international civil and military presence in the Federal Republic of Yugoslavia and established the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK).

²⁰ UN Resolution 1769/2007.

eszközök használata. E technikai eszközök biztosítását a nemzeti kontingensek helyett az ENSZ-nek központilag kell biztosítani, így elkerülhető az, hogy a szegényebb csapatküldő országok katonái, rendőrei, civil szakértői ne jussanak hozzá a megfelelő időben és minőségben a feladatellátáshoz szükséges információkhoz.

A modern technikai eszközök mellett elengedhetetlen, hogy a missziókba a tagországok olyan információszerzéssel/hírszerzéssel foglalkozó szakembereket vezényeljenek, akik korábban saját szolgálati helyükön megfelelő több éves szakmai tapasztalatokat szereztek ezen a területen. Akik a beérkezett adatokat, információkat megfelelően, gyorsan tudják kezelni, elemezni, értékelni, azokat a döntéshozók részére kellő időben továbbítani.

A világ különböző pontjain működő békefenntartó és válságkezelő missziókban keletkeznek olyan globális biztonsági kihívásokkal – például terrorizmus – kapcsolatos információk, amelyek az ENSZ-tagországok biztonságát is befolyásolják. Ezért 2015 óta a Biztonsági Tanács Terrorellenes Bizottsága kéthavonta elkészíti és a Tanács elé terjeszti összefoglaló jelentését²¹ az Iszlám Állam, az al-Káida és a hozzájuk csatlakozott egyéb terrorszervezetek tevékenységéről. A jelentés bárki számára elérhető, és a tagországok hon- és rendvédelmi szervei számára nyújt hasznos információkat a fenti terrorszervezetek működéséről, az elkövetési módszereikről, finanszírozásról, toborzásról, adott földrajzi területeken kifejtett tevékenységéről. A jelentés nagyban támaszkodik a különböző missziókban, a műveleti területen megszerzett információkra.

10. Összegzés

Az ENSZ békeműveletei eredményes működéséhez szükséges hírszerzési képesség kiépítésének gondolata – az első misszió indításához képest – viszonylag későn jelent meg. Az első generációs műveletekben az ENSZ „igazi úriember módjára” járt el, nem „kémkedett” a fogadó országok területén. Sajnos a hírszerzési képesség szükségességének felismeréséig sok idő telt el, ami több tucat békefenntartó életébe került. Sok embernek kellett ahhoz meghalni, hogy az ENSZ politikai vezetése ráébredjen arra, hogy az eredményes és hatékony békefenntartói tevékenység végrehajtásához szükséges a megbízható hírszerzési támogatás.

Az ENSZ hírszerzése nem feltétlenül jelent veszélyt az államok szuverenitására, mert annak működése nagyrészt nyílt forrásokra támaszkodik. Mostanra kialakult egy működő rendszer a maga gyengeségeivel együtt, amely hatékonyan tudja támogatni az ENSZ-békeműveletek működését. Attól nem kell tartani, hogy az ENSZ-ben kialakulna egy, az államok felett álló, azokat megkerülő hírszerző szervezet.

Az ENSZ főtitkár, a Titkárság, a BT, az adott missziók vezetője, de a terepen dolgozó ENSZ katonai vagy rendőri vezető is csak akkor tud megfelelő döntéseket hozni, hatékonyan tevékenykedni, ha megfelelő időben, megbízható információkkal

²¹ United Nations Security Council: Twenty-seventh report of Analytical Support and Sanctions Monitoring Team established pursuant to Security Council resolutions 1267 (1999), 1989 (2011) and 2253 (2015) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities.

rendelkezik, amelyeket az ENSZ különböző hírszerzéssel foglalkozó szervezeteitől kaphat meg.

Felhasznált irodalom

- Boldizsár Gábor: A béketámogató műveletek kialakulása, fejlődése, helye a katonai műveletek rendszerében. In Tóth L. – Bengóné Pongó D. (szerk.): *XXV. MTA AMB Kutatási és Fejlesztési Tanácskozás*. Gödöllő, SZIE Gépészmérnöki Kar, 2001. 1–18.
- Champagne, Bram: *The United Nations and Intelligence*. Peace Operations Training Institute, 2006. Online: <https://cdn.peaceopstraining.org/theses/champagne.pdf>
- Dorn, A. Walter – David J. H. Bell: Intelligence and Peacekeeping: The UN Operation in the Congo, 1960–64. *International Peacekeeping*, 2. (1995), 1. 11–33. Online: <https://doi.org/10.1080/13533319508413535>
- Global Policy Forum: *Secretary General Boutros Boutros-Ghali's Reform Agenda – 1992 to 1996*. Online: www.globalpolicy.org/un-reform/un-reform-initiatives/secretary-general-boutros-boutrosghalis-reform-agenda-1992-to-1996.html
- Izsa Jenő: A hírszerzés céljáról és rendszeréről. *Hadtudomány*, (2009), 1–2. 72–83.
- Kille, Kent J. – Ryan C. Hendrickson: NATO and the United Nations: Debates and trends in institutional coordination. *Journal of International Organizations Studies*, 2. (2011), 1. 28–49.
- Lupițu, Robert: The Collapse Of The Bipolar World. White House – Kremlin relations between 1985–1991. *The Public Administration and Social Policies Review*, 6. (2014), 12. 12–31. Online: http://revad.uvvg.ro/files/nr12/2.Robert_Lupitu.pdf#:~:text=Robert%20Lupi%C8%9Bu%20%E2%80%93%20The%20Collapse%20of%20the%20Bipolar,the%20Cold%20War%2C%20the%20struggle%20for%20power%20was
- McNulty, Mel: French arms, war and genocide in Rwanda. *Crime, Law & Social Change*, 33. (2000), 1–2. 105–129. Online: <https://doi.org/10.1023/a:1008394219703>
- Nagy Gergely: *100 éve kezdte meg a működését a Népszövetség*. 2020. Online: www.elsovilaghaboru.com/tortenete/cikk/100_eve_kezdte_meg_a_mukodeset_a_nepszovetseg
- Nordli, David – Morten Lindboe: *Intelligence in United Nations Peace Operations. A case study of the All Sources Information Fusion Unit in MINUSMA*. Kjeller–Oslo, Norwegian Defence Research Establishment – Norwegian Defence International Centre, 2017. Online: <https://fhs.brage.unit.no/fhs-xmlui/bitstream/handle/11250/2437758/Intelligence2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ravndal, Jacob Aasland: *Developing Intelligence Capabilities in Support of UN Peace Operations*. Oslo, 2009.
- United Nations Peacekeeping: *Fatalities*. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/fatalities>
- United Nations Peacekeeping: *Historical timeline of UN peacekeeping*. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/historical-timeline-of-un-peacekeeping>

- UN: *Reinforcement training package for United Nations military intelligence officers for United Nations Peace Operations*. New York, Integrated Training Service Department of Peace Operations, United Nations, 2020.
- United Nations Department of Peacekeeping Operations Peacekeeping Intelligence Policy. Department of Field Support Ref. 2017.07. Online: www.confluxcenter.org/wp-content/uploads/2018/11/2017.07-Peacekeeping-Intelligence-Policy.pdf
- United Nations Security Council: Twenty-seventh report of Analytical Support and Sanctions Monitoring Team established pursuant to Security Council resolutions 1267 (1999), 1989 (2011) and 2253 (2015) concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities. Online: <https://undocs.org/S/2021/68>
- UN: *Peacekeeping-Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Staff Handbook (PKISR HB)*. First Edition, September 2020. Online: <https://tinyurl.hu/r92O/>
- UN Resolution 1769 (2007). Online: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1769>
- UN Resolution 50 (1948). Online: <https://digitallibrary.un.org/record/111999#record-files-collapse-header>
- UN Resolution 1244 (1999) Authorised an international civil and military presence in the Federal Republic of Yugoslavia and established the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK). Online: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990610_SCR1244%281999%29.pdf

Péter Török¹

A Brief Overview of Digital Military Systems Used in the Armies of NATO Member Countries

A NATO-tagországok által alkalmazott digitális katonai rendszerek rövid áttekintése

Today's wars have undergone significant change. These changed military operations have changed the way armies are deployed, including the role and responsibilities of soldiers. New tools are needed to overcome the new challenges. 21st century soldiers need 21st century equipment to perform their duties. A project is present in several NATO (North Atlantic Treaty Organisation) member states army to develop individual equipment systems for dismounted soldiers equipped with modern military equipment, which are in the pilot phase, under introduction or authorised. I present these briefly in my publication.

Keywords: C4I, digital soldier, DSS, NATO, soldier modernisation program

A ma háborúi jelentős változáson mentek át. Ezek a megváltozott katonai műveletek megváltoztatták a hadseregek alkalmazásának módját, ezen belül a katonák szerepét és feladatait. Az új kihívások leküzdéséhez új eszközökre van szükség. A 21. század katonáinak 21. századi felszerelésre van szükségük feladataik végrehajtásához. Több NATO-tagország haderőiben van jelen kísérleti fázisban lévő, bevezetés alatt álló vagy rendszeresített, modern hadeszközökkel felszerelt gyalogos katonák egyéni eszközrendszereinek fejlesztésével foglalkozó projekt. Ezeket mutatom be röviden a publikációmban.

Kulcsszavak: C4I, digitális katona, DSS, NATO, modernizációs program

¹ Péter Török is a PhD student at the University of Public Service Doctoral School of Military Engineering – Török Péter a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola doktori hallgatója. E-mail: torok.peter@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7960-8945>

1. Introduction

Nowadays, the increasing digitisation of everyday life is common. Army force development is no exception. Armies in different countries are introducing computer-aided or controlled systems in an increasing number of areas. But the war is still fought by soldiers against soldiers. Thus, this process also reached the level of each soldier.

However, today's wars have undergone significant change. These changed military operations have changed the way armies are deployed, including the role and responsibilities of soldiers.² Soldiers are playing an increasingly important role in international counter-terrorism, peace support, humanitarian operations, local wars and in effectively resolving crises out of ethnic or religious conflict.

Therefore, soldiers need to be prepared to perform the tasks arising from their new role. Among other things, for dynamic combat activities in urban or built-up areas, for which accurate detection in urban and other areas is of paramount importance. For capturing image and geoinformation data from the explored area. For real-time transmission of the obtained discovery data and information. To detect, mark and destroy the most important goals. Action against terrorist acts. To interfere with enemy electronic devices (communications).³

The analysis so far shows that the tasks of the soldiers have undergone a significant change. As a result of the new challenges, it has become a requirement that the soldier be able to perform several different types of tasks with great independence. However, performing such a 'multifunctional' role requires that the soldier be equipped with the most modern equipment. The device systems required to perform the tasks are collectively referred to as dismounted soldier system (DSS). The DSS system can be defined as a combination of elements that support the mission to be performed. It consists of elements that the soldier wears on his/her body or head, that he/she carries in his/her backpack, and that are fitted to his/her weapon system.

Most NATO member countries have a project in the pilot phase, under introduction or authorised to develop DSS in their army. These are made with different design principles in mind, but there are a number of general trends in their development. They evolve into integrated solutions by integrating previously created or upgraded subsystems and components. Integrated DSS systems are usually modular systems with a customised solution for each soldier.

These systems are military improvements, so there is only limited information available. In most cases, we can learn more about the results achieved or a press release on a closed milestone. It can be possibly approached from the financial side from the tenders announced or when the winning tender is announced. Therefore, the improvements presented may be in a more advanced state than described here.

² Szabolcs Jobbágy, 'A negyedik generációs hadviselés infokommunikációs aspektusai – fogalmi kitekintő', *Hadmérnök* 12, no 1 (2017), 212.

³ Tibor Kószegvári, 'Hadviselés a 21. században', *Hadtudomány* 9, no 1 (1999).

2. Presentation of the systems of NATO member countries

In this chapter, I briefly present the individual equipment systems of dismounted soldiers equipped with modern military equipment used in their army in a NATO member country.

2.1. Albania

Albania has no known modernised modular military system modernisation project.

2.2. The United States of America

Integrated Military Force and Data Development (Nett Warrior)

Nett Warrior is the successor of Land Warrior. The project aims to ‘improve soldiers’ situational awareness and communication’, the same as the Land Warrior, however, the method is very different. Instead of a self-manufactured defence contractor, COTS (commercial off-the-shelf) technology is used and integrated with existing military hardware. Nett Warrior has shown that existing commercial technologies can be combined quickly and efficiently with military hardware and software to create effective military systems for a soldier.⁴ The development is currently in the team testing phase.

Tactical Air Control Party (TACP)

The Tactical Air Control Party (TACP) modernisation focus on reducing reliance on voice transmission and replacing analogue equipment with the latest data connection and video streaming technology to meet the needs of today’s land and computer battlefield. This is done by targeting three main areas: installed, decommissioned equipment and communication software.⁵

The introduction of the modern dismounted soldier system consisted of the distribution of multiband manpack radios. This was followed by small laptops, followed by pocket laser rangefinders, handheld laser markers and mini thermal binoculars. Later, video receivers and TOC light/heavy computers. TACPs operate as a variety of dismounted field equipment. Some can be connected, such as connecting a laser rangefinder and GPS to provide accurate target coordinates.⁶

The TACP modernisation is moving toward the acquisition of more efficient pieces of dismounted equipment, as efficiency, size and weight affect soldier performance.

⁴ Joseph L Rosen and Jason W Walsh, *The Nett Warrior System: A Case Study for the Acquisition of Soldier Systems*. Naval Postgraduate School, 2011.

⁵ ‘TACP-Modernization’, *Soldier Systems*, s. a.

⁶ Adam J Hebert, ‘The Ground Warriors of Airpower’, *Air Force Magazine*, 05 September 2005.

Therefore, small wearable computers are being replaced by TACP computer kits, which consist of an integrated computer, a vest and cable systems. This is the Android tactical assault kit, installed for AFSOC (Air Force Special Operations Command) units, displays moving maps and overlaps the position of friendly forces.⁷ The development is currently in the team testing phase.

2.3. Belgium

BEST (Belgian Solder Transformation) has joined the Dutch VOSS program. Primarily in the development of the C4I system.⁸ There is only a prototype of the system.

2.4. Bulgaria

Bulgaria has no known integrated modular military system modernisation project.

2.5. The Czech Republic

It develops the soldier's modernisation program as V-21 (Voják 21). According to the concept, the '21st Century Soldier' optimises the abilities of soldiers and commanders to make decisions in real time using a system that connects each soldier's individual system with members of their own or cooperating unit. There are two levels of design, a full version and a C4I-free version. Modular design, separate assembly for dismounted soldiers and separate for commander. In terms of hardware, all systems are the same, the differences are in the software. The central computer centre mounted on the chest can be operated using the four buttons mounted on the weapon or a separate grip while keeping a monocular display close to the eye for viewing. The work also included integration into vehicles. They want to be used for rehearsals, for physical control of the teams: temperature, pulse, hydration and dehydration, etc.⁹

There is only a prototype of the system.

2.6. Denmark – DANES (Danish Army Network Enabled Soldier)

Following an evaluation of U.S. Land Warrior, French FELIN, U.K. FIST and German IdZ equipment, first efforts to deploy the entire military system through the Danish Army Network Enabled Soldier (DANES) concept have been abandoned with a step-by-step approach to mature technology to support operations in Afghanistan. Priority

⁷ David Vergun, 'DOD Leaders Provide Digital Modernization Updates', *DOD News*, 17 August 2020.

⁸ Tamir Eshel, 'Benelux Invest \$150 million in Infantry Smart Vests', *Defense Update*, 02 July 2015.

⁹ 'Voják 21 looks to new weapons following trial reports', *Soldier Modernisation*, June 2009.

will be given to improving mortality, survival, sustainability, mobility and C4I. Under the auspices of DANES, the Army continued to define the technical and operational requirements for the future Decommissioned Battle Management System (DBMS). In the medium term (five to ten years), the plans call for the purchase and implementation of a DBMS and sensors and monitoring equipment.¹⁰

There is only a prototype of the system.

2.7. The United Kingdom – General Soldier Architecture

The GSA is a platform-specific architecture whose physical implementation is the digital soldier system. The GSA defines the energy and data infrastructure to be implemented by the DSS and the characteristics of the interfaces. The military platform should support a combination of past and future GSA-compliant persons.

The GSA defines an on-the-man architecture, providing a modular approach that allows the architecture to support the installation of different persons required by each member of the fire team, section or team. The U.K. is currently developing an advanced standard, GSA DEF STAN 23-12, which in turn is used to control all equipment used by dismounted soldiers.

This GSA can be applied to a complete set of DSS equipment, from simple to complex implementation. They will be applied to all future British military platforms for capability acquisition and equipment upgrade programs.

The purpose of defining GSA is to minimise physical, operational and cognitive burdens, encourage continuous improvement, and reduce costs. Be compatible with past and future systems. The assembly of the system should be 'plug and play' for the soldiers. Reduce the burden on individual soldiers in terms of weight, cognitively and thermally. Improve operational efficiency.

Further aspect of development is to ensure continuous improvement. Support the possibility of gradual improvement of systems. Facilitate the integration of technology into existing systems. And cost reduction was also a consideration by providing interfaces that meet publicly available open standards. Use modular components to secure third-party modules. Use as best as possible the chance of COTS.¹¹ There is only a prototype of the system.

2.8. Northern Macedonia

Northern Macedonia has no known integrated modular military system modernisation project.

¹⁰ 'The Concise Global Industry Guide – C4I Systems'. *C4I Systems Handbook* no 12 (2018), 142.

¹¹ 'MODUK – DEF STAN 23-012, Generic Soldier Architecture (GSA)', *Engineering* 360, 14 May 2017.

2.9. Estonia

Estonia has no known integrated modular military system modernisation project.

2.10. France

FÉLIN (Fantassin à Équipements et Liaisons Intégrés) is the French dismounted soldiers system of the future. FÉLIN combines the modified FAMAS rifle with a number of other electronics, clothing, pouches and body armour. The helmet is an integrated SPECTRA helmet, equipped with real-time positioning and information system and with night vision amplifiers. The Portable Electronic Platform (PEP) is a central part of the FÉLIN system. All electronic equipment of the vest is connected to the PEP. It connects to the RIF (Radio Individuelle FÉLIN) voice and data network, which connects the soldier with another dismounted soldier in the section and the section commander. The commander connects to the SITEL battle management system, which is located in a vehicle.¹²

FÉLIN is supplied by Sagem to the Délégation Générale pour l'Armement (DGA), the French Ministry of Defence Procurement Agency.¹³ The system has already been introduced in the French army.

2.11. Greece

The Future Soldier System program of the Greek Armed Forces, in its current state, focuses on the protection of the dismounted soldier on the battlefield. The following protective equipment was renewed within the project:

- Palate Carrier vest
- Additional ballistic plates
- Communication system with earmuffs
- Combat belt
- Binoculars (depending on the gain)
- Ballistic glasses
- Backpacks
- Hi-Cut helmets¹⁴

There is only a prototype of the system.

¹² 'Felin Infantry Combat Suite', *Defense Update*, 27 June 2007.

¹³ 'FELIN (Fantassin à Équipements et Liaisons Intégrés) – Future Infantry Soldier System', *Army Technology*, s. a.

¹⁴ 'Οι Ειδικές Δυνάμεις ...επιστρέφουν με φόρα: Ένα εκ. ευρώ για προμήθεια ατομικού εξοπλισμού των Ελλήνων κομάντος', *Hellas Journal*, 05 February 2007.

2.12. The Netherlands

The Dutch soldier modernisation program is called VOSS (Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem). The system consists of the following elements:

- Smart vest
- Communication system
- C2 system

The smart vest is based on Elbit Systems' DOMINATOR system, which are lightweight, modular and scalable and will connect to existing systems. The mobile communication system was designed for soldiers. With the touch screen, soldiers can see each other's locations, access and send information. Thanks to the radio with GPS receiver, soldiers can communicate directly with command and other units.¹⁵ There is only a prototype of the system.

2.13. Croatia

Croatia has no known integrated modular military system modernisation project.

2.14. Iceland

Iceland has no known integrated modular military system modernisation project.

2.15. Canada – Integrated Soldier System (ISS)

The ISS improves the situational awareness of individual soldiers, provides them with up-to-date and secure communication and navigation capabilities. The ISS can be integrated into the Canadian army land command support system.¹⁶

The ISS is based on the Saab 9Land system. The 9Land Soldier system solution provides information support to individual soldiers and section commanders in combat situations. The Government of Canada has commissioned Rheinmetall Canada to develop the Integrated Soldier System. Rheinmetall Canada uses Saab AB's display and power system and Invisio earphone technology. But voice communication is the primary capability, the computer device is only additional equipment.¹⁷

In addition to the ISS, Canada is continuing a project to develop the former Advanced Soldier Adaptive Power (ASAP) concept. The ASAP concept is a wearable tactical vest that forms the spine of power supply and data exchange between equipment and power sources carried by a soldier.¹⁸

¹⁵ 'Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem', *Militaire-Uitrusting*, s. a.

¹⁶ 'Integrated soldier system project', *Government of Canada*, s. a.

¹⁷ '9Land Battle Management System', *Saab*, s. a.

¹⁸ 'Canada turns need into reality', *Soldier Modernisation*, s. a.

The ISS is in the team testing phase, ASAP only exists as a prototype.

2.16. Poland – Project TYTAN

ISW Tytan (in Polish: Indywidualny System Walki Tytan [Individual Warfare System Titan]) is the Polish Future Soldier military project.

Within the framework of the program, the aim is to develop new weapons, combat helmets and uniforms, ballistic protection, tactical equipment, optics, communication systems, the C4I system and the provision of their energy supply.¹⁹ The development is currently in the team testing phase.

2.17. Latvia

Latvia has no known integrated modular military system modernisation project.

2.18. Lithuania

Lithuania has no known integrated modular military system modernisation project.

2.19. Luxembourg

COMPASS (Cooperative Modernization Program of the Army for the Soldier System) has joined the Dutch VOSS program. Primarily in the development of the C4I system. The basic element of the system is the smart vest. Includes all C4I equipment, such as Elbit Systems PNR-100 software-defined radio, battery, cabling and smartphone.²⁰ There is only a prototype of the system.

2.20. Hungary

The Hungarian Armed Forces announced the Digital Soldier Program as part of the Zrínyi 2026 Defence and Force Development Program. Within the framework of the program, new military clothing, new handgun and a new helmet were developed and introduced. They are now working to turn the equipment into a system and digitise it. This requires the development and integration of extended spectrum

¹⁹ Bolesław Brezko, 'Polski żołnierz przyszłości Tytan znów opóźniony. Najwcześniej w 2021', *WP tech*, 24 November 2019.

²⁰ Eshel, 'Benelux Invest \$150 million in Infantry Smart Vests'.

reconnaissance, information transmission, information display, health status reporting and force tracking subsystems.²¹

The development is currently in the team testing phase.

2.21. Montenegro

Montenegro has no known integrated modular military system modernisation project.

2.22. Germany

The IdZ (Infanterter a Zukunft Erweitere System) soldier system is a modularly dismounted soldier system, comprising the following subsystems:

- Clothing, protective equipment and personal load bearing equipment
- Weapons, displays and sensors
- Command, control, communication, computers and information (C4I)

The IdZ-BS (Infanterist der Zukunft – Basic System) was developed by EADS (European Aeronautic Defence and Space) until 2014, and by Airbus electronics since 2014.²² In the system, the digital moving map display system shows the soldier's own position, the position of his/her comrades, the position of minefields and other danger zones, the target and target direction, the target coordinates and the position of the enemy. Current position data is obtained from a higher level. Digital voice and data radio communication provides immediate commands and reconnaissance data to the soldier. IdZ is available in three different configurations:

- Squad Leader
- Standard Soldier
- Rifleman²³

The system has already been introduced in the German army.

2.23. Norway

The modernisation program for the Norwegian soldier is the Norwegian Modular Arctic Network Soldier (NORMANS) program. Modularity was the main consideration in its design, and after the first tests they focused on increasing combat efficiency and safety. There are two configurations: NORMANS Light and NORMANS Advanced. NORMANS Light is a simple navigation and communication unit that increases the

²¹ Szűcs László, „A Digitális Katona Program a Magyar Honvédség teljes gondolkodásmódját meg fogja változtatni”. Beszélgetés dr. Böröndi Gábor altábornaggyal, a Magyar Honvédség parancsnokának helyettesével, *Honvédelem.hu*, 15 February 2021.

²² 'IdZ (Infanterist der Zukunft) Future Soldier System', *Army Technology*, s. a.

²³ 'IdZ-ES Ready for Delivery', *Soldier Modernisation*, s. a.

soldier's situational awareness. The unit has a graphical display that gives the soldier the relative position of team members, observations, waypoints and predefined messages. NORMANS Advanced is a command system. It provides an up-to-date picture of situational awareness, increases control and strengthens command. The design focuses on mobility and ease of use. NORMANS Advanced includes an interactive planning tool where waypoints, areas, routes and other critical information are written on a map and distributed to soldiers. The system facilitates fast mission planning, easy-to-communicate orders, fast and accurate reporting and situation recognition.

The system has already been introduced in the Norwegian army.²⁴

2.24. Italy – Soldato Futuro

The development of the Soldato Futuro system was initiated by the Italian Ministry of Defence. The system consists of seven main modules:

- Clothing and protection
- Helmet
- C2 system
- Communication
- Target capture
- Handgun
- Armoured fighting vehicle²⁵

The combined combat vest and universal support module include cables to integrate the electrical components worn and carried by the Soldato Futuro. The body armour provides puncture protection and protection against 9 mm projectiles. As an additional protection, boron carbide plates can be fitted to the body armour to also provide protection against 7.62 mm armour-piercing projectiles. A new material with a disturbing pattern has been designed for the temperate and desert environment of the uniform.

The helmet has a shatter and bulletproof, as well as a laser safety glasses. It also includes a helmet-mounted display (HMD) that displays information about the low-level TV camera mounted on the back of the helmet. It also includes the Night Mobility Subsystem (NIMOS).

The C2 system uses a touch screen to send and receive information in both text and graphic/picture messages, and displays tactical situations, navigation data, Global Positioning System data on digital maps. The touch screen is connected to a pocket-sized computer that uses a standard man machine interface (MMI).²⁶ The system has already been introduced in the Italian army.

²⁴ 'Ways and Means', *Soldier Modernisation*, s. a.

²⁵ 'Soldato Futuro Future Soldier System', *Army Technology*, s. a.

²⁶ 'Soldato Futuro: 'Precursor' Systems Under Trial', *Soldier Modernisation*, s. a.

2.25. Portugal

Portugal has no known integrated modular military system modernisation project.

2.26. Romania – RIFS (Romanian Individual Fighting System)

A key consideration in setting the requirements was to ensure compatibility with the forces of other NATO members. The C4I system uses IP-based communication, so it implements both voice and data transmission.²⁷ The development is currently in the team testing phase.

2.27. Spain – *Combatiente Futuro*

The Spanish Army's modernisation program is COMFUT (COMbattente FUTuro). The system provides a real-time C2 system for each team member. The COMFUT system includes a radio, GPS, helmet-mounted camera, night vision goggles, laptop, helmet and gun. The C2 system provides situational awareness with blue force tracking information: squad members and target position.²⁸ The development is currently in the team testing phase.

2.28. Slovakia

The Prokročily Individualny Bojovy System (PIBS) is the Slovak army's response to the challenges of the 21st century. The development also included the development of C4I capability, armaments, clothing and a ballistic end. The project was halted before its full implementation, but the results of research improvements were incorporated into the Army's modernisation program. The reason for the shutdown is the lack of financial resources. Slovakia has also joined the EAD modernisation program and is trying to adopt solutions successfully implemented or tested elsewhere in its own system.²⁹ The system development has been stopped.

2.29. Slovenia

The Slovenian Armed Forces integrated modular military system modernisation project is the 21st Century Warrior. The program has been running for over twenty years and is almost complete except for the C4I subsystem. During development, handguns, personal and weapon optics, night vision goggles, C2IS system and communications,

²⁷ 'RIFS Acquires New C4I Suite', *Soldier Modernisation*, s. a.

²⁸ 'COMFUT', *Deagel*, s. a.

²⁹ 'PIBS Comes to a Halt', *Soldier Modernisation*, s. a.

and uniforms and protective equipment were replaced.³⁰ The system has already been introduced in the Slovenian army.

2.30. Turkey

The Turkish Armed Forces integrated modular military system modernisation project is Tek Er.³¹

3. Conclusions

The presented dismounted soldier systems generally describe the modernisation efforts of NATO member forces. Although DSS developers can make different design decisions, there are a number of general trends in development and priorities. Future military systems will evolve into integrated military system solutions. Most NATO member countries have military system modernisation programs in place, or at least have plans. Some are still in the concept phase, many are testing prototypes, and others have already systematised them.

All of these military systems require continuous improvement and refinement. The general trend in DSS is toward modular systems in which the soldier connects only the equipment he/she intends to use during the mission. This is due in most cases to a reduction in weight load. DSSs are tailored to the specific role of the soldier. Ideally, the architecture of the military system should allow for continuous upgrades from core capabilities to advanced configuration.

For the presented systems, two main system design options are possible, both modular approaches:

1. Several standard DSS configurations have been developed for specific roles.
2. Configuration of the military core system, which can be expanded step by step to a more advanced configuration by connecting and disconnecting the necessary devices (continuous modularity). Most military systems, such as the German, the Italian, the Dutch and the Norwegian military systems, choose the second approach and distinguish between two or three configurations: Basic configuration for each soldier and advanced configurations for the commander. Sometimes a separate DSS is developed for a specific role.

The base system facilitates basic capabilities that always include voice and location information, that is, radio and GPS. The advanced system supports force tracking, usually with a display interface for sending/receiving commands. Another trend related to modular military systems is the rapid technological development of components/devices. When introduced, a high-tech solution may become obsolete in a few years. Ideally, DSS should allow for component-by-component upgrades.

³⁰ 'Slovenia: Warrior of the 21st Century', *Soldier Modernisation*, s. a.

³¹ *Overview of Dismounted Soldier Systems* (The NATO Science and Technology Organization, 2018).

In practice, this is often possible by replacing subsystems. Modular military systems support the integration of advanced technologies into military systems. To support ever-evolving technologies, military systems are increasingly evolving into an open platform system.

There is a clear trend in purchasing complete systems from a single supplier (monolithic military system) towards a procurement process in which MoD acts as a system integrator and it is up to the industry to deliver the components. FÉLIN and IdZ are monolithic systems designed with a specific set of components, while the newer Nett Warrior and GSA systems are open platforms where individual components can be connected to the military platform. These open platforms define the communication protocol and relationships so that the industry can use it to design their products.

Open platform interfaces stimulate COTS integration.³² All countries are interested in open platform interfaces to encourage COTS integration. Linked to the development trend of the open platform is the direction of custom computing and robust display components towards COTS computing and display solutions such as (robust) smartphones. As a result of the rapid development of lower-performance enhanced-capability smartphones, nations are exploring the possibility of integrating a smartphone into their military system.

What will be the optimal solution no one knows yet, developers are still looking for the ideal path.

References

- Breczko, Bolesław, 'Polski żołnierz przyszłości Tytan znów opóźniony. Najwcześniej w 2021'. *WP tech*, 24 November 2019. Online: <https://tech.wp.pl/polski-zolnierz-przyszlosci-tytan-znow-opozniony-najwczesniej-w-2021-6449545410017409a>
- 'Canada turns need into reality'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/summer-08/prog-issp.html
- 'COMFUT'. *Deagel*, s. a. Online: www.deagel.com/Cannons%20&%20Gear/COMFUT/a000014
- Eshel, Tamir, 'Benelux Invest \$150 million in Infantry Smart Vests'. *Defense Update*, 02 July 2015. Online: https://defense-update.com/20150702_smart_vest.html
- 'FELIN (Fantassin à Équipements et Liaisons Intégrés) – Future Infantry Soldier System'. *Army Technology*, s. a. Online: www.army-technology.com/projects/felin/
- 'Felin Infantry Combat Suite'. *Defense Update*, 27 June 2007. Online: https://defense-update.com/20070627_felin.html
- Hebert, Adam J, 'The Ground Warriors of Airpower'. *Air Force Magazine*, 05 September 2005. Online: www.airforcemag.com/article/0905warriors/
- 'IdZ-ES Ready for Delivery'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/volume-8/idz-es.html

³² Imre Négyesi, 'COTS rendszerek alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata', *Hadtudományi Szemle* 4, no 4 (2011), 113.

- 'IdZ (Infanterist der Zukunft) Future Soldier System'. *Army Technology*, s. a. Online: www.army-technology.com/projects/idz/
- 'Integrated soldier system project'. *Government of Canada*, s. a. Online: www.canada.ca/en/department-national-defence/services/procurement/integrated-soldier-system-project.html
- Jobbágy, Szabolcs, 'A negyedik generációs hadviselés infokommunikációs aspektusai – fogalmi kitekintő'. *Hadmérnök* 12, no 1 (2017), 203–213. Online: www.hadmernok.hu/171_16_jobbagy.pdf
- Kőszegvári, Tibor, 'Hadviselés a 21. században'. *Hadtudomány* 9, no 1 (1999). Online: <http://mhtt.eu/hadtudomany/1999/ht-1999-1-5.html>
- 'MODUK – DEF STAN 23-012, Generic Soldier Architecture (GSA)'. *Engineering* 360, 14 May 2017. Online: <https://standards.globalspec.com/std/10158433/def-stan-23-012>
- Négyesi, Imre, 'COTS rendszerek alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata'. *Hadtudományi Szemle* 4, no 4 (2011), 111–116. Online: https://epa.oszk.hu/02400/02463/00011/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2011_4_111-116.pdf
- Overview of Dismounted Soldier Systems*. The NATO Science and Technology Organization, 2018. Online: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1064371.pdf>
- 'Οι Ειδικές Δυνάμεις ...επιστρέφουν με φόρα: Ένα εκ. ευρώ για προμήθεια ατομικού εξοπλισμού των Ελλήνων κομάντος'. *Hellas Journal*, 05 February 2020. Online: <https://hellasjournal.com/2020/02/i-idikes-dinamis-epistrefoun-me-fora-ena-ek-evro-gia-promithia-atomikou-exoplismou-ton-ellinon-komantos/>
- 'PIBS Comes to a Halt'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/volume-6/pibs.html
- 'RIFS Acquires New C4I Suite'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/volume-4/romania.html
- Rosen, Joseph L and Jason W Walsh, *The Nett Warrior System: A Case Study for the Acquisition of Soldier Systems*. Naval Postgraduate School, 2011. Online: <https://calhoun.nps.edu/handle/10945/10685>
- 'Slovenia: Warrior of the 21st Century'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/volume-2/slovenia.html
- 'Soldato Futuro Future Soldier System'. *Army Technology*, s. a. Online: www.army-technology.com/projects/italiansoldiersystem/
- 'Soldato Futuro: 'Precursor' Systems Under Trial'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/volume-9/soldato-futuro.html
- Szűcs, László, '„A Digitális Katona Program a Magyar Honvédség teljes gondolkodásmódját meg fogja változtatni”. Beszélgetés dr. Böröndi Gábor altábornaggyal, a Magyar Honvédség parancsnokának helyettesével'. *Honvédelem.hu*, 15 February 2021. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/a-digitalis-katona-program-a-magyar-honvedseg-teljes-gondolkodasmodjat-meg-fogja-valtoztatni.html>
- 'TACP-Modernization'. *Soldier Systems*, s. a. Online: <http://soldiersystems.net/2014/09/30/tacp-modernization/>
- 'The Concise Global Industry Guide – C4I Systems'. *C4I Systems Handbook* no 12 (2018). Online: <https://mags.shephardmedia.com/HB-samples-2018/C4IS12-webmag.pdf>

- 'Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem'. *Militaire-Uitrusting*, s. a. Online: www.militaire-uitrusting.nl/onderwerpen/verbeterd-operationeel-soldaat-systeem
- Vergun, David, 'DOD Leaders Provide Digital Modernization Updates'. *DOD News*, 17 August 2020. Online: www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2315094/dod-leaders-provide-digital-modernization-updates/
- 'Voják 21 looks to new weapons following trial reports'. *Soldier Modernisation*, June 2009. Online: www.soldiermod.com/volume-2-06/czech-v21.html
- 'Ways and Means'. *Soldier Modernisation*, s. a. Online: www.soldiermod.com/volume-10/normans.html
- '9Land Battle Management System'. *Saab*, s. a. Online: www.saab.com/products/9land-bms

Tartalom

JÓZSEF MEZEI: <i>The Appearance of Awareness Related to Counter Intelligence in the Home Affairs Review in the Early 1960s</i>	3
BÁCS ZOLTÁN: <i>A terrorizmus egyes latin-amerikai ideológiai támaszai</i>	16
NÉMETH GÁBOR: <i>Az ENSZ-békefenntartáshoz kapcsolódó információszerző/hírszerző tevékenység kialakulása, fejlődése és kihívások</i>	41
PÉTER TÖRÖK: <i>A Brief Overview of Digital Military Systems Used in the Armies of NATO Member Countries</i>	56